

**AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE TÜRK POLİSİNİN
İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ EĞİTİMİ VE
İNSAN HAKLARI ALGILAMASI
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İNCELEME)**

**Osman GENÇ
Yüksek Lisans Tezi**

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK

Afyonkarahisar

2007

AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE TÜRK POLİSİNİN
İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ EĞİTİMİ VE
İNSAN HAKLARI ALGILAMASI
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İNCELEME)

Osman GENÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK

Afyonkarahisar

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
İNSAN HAKLARI KONUSU VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ.....	7
I. İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ VE BAZI TEMEL KAVRAMLAR	7
A)TEMEL KAVRAMLAR	7
1. İnsanlık.....	15
2. Demokrasi	22
3. Hak ve Hukuk.....	23
4. Doğal Hukuk ve İnsan Hakları	24
5. Özgürlük Kavramı	28
6. İnsan Hakları ve Özgürlük Kavramları Arasındaki İlişki	29
B) İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ.....	29
1. Eski Uygarlıklarda İnsan Hakları	30
2. Birleşmiş Milletler Sonrası İnsan Hakları.....	36
3. Osmanlı İmparatorluğunda İnsan Hakları.....	37
4. Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları	39
II. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE İNSAN HAKLARI	41
A) AVRUPA BİRLİĞİNİN DÜŞÜNSEL OLARAK DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	42
1. Birleşmiş Milletlerin Dünya Barışındaki Rolü.....	42
2. Avrupa Birliğinin Kurulması.....	44
B) TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİ	47
1. Avrupa Birliğinde İnsan Hakları	48

2. Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları ve Polis'in İnsan Hakları İlişkisi.....	50
C) AVRUPA BİRLİĞİ UYUM PAKETLERİ.....	51
1. Diğer Yasal Düzenlemeler	55
2. İnsan Hakları İle İlgili Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi.....	58
D) AVRUPA BİRLİĞİ UYUM KANUNLARI	59
İKİNCİ BÖLÜM	68
POLİS MESLEK EĞİTİMİ VE İNSAN HAKLARI PROBLEMİ	68
I. POLİSLİK MESLEĞİ VE EĞİTİMİ	68
A) EĞİTİM KAVRAMI	68
1. Eğitimde Amaç	70
2. Eğitime Yaklaşım Açısından Temel Felsefe Akımları	75
3. Eğitim Felsefesi Akımları	77
B) POLİSTE EĞİTİM	79
C) TÜRK POLİSİNİN İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ EĞİTİMİ.....	83
Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar.....	85
II. POLİSLİK MESLEĞİ AÇISINDAN İNSAN HAKLARI PROBLEMİ	88
A) POLİSİN GÖREV VE YETKİLERİ.....	88
B) ZOR KULLANMA YETKİSİ VE İNSAN HAKLARI PARADOKSU	88
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	100
AFYONKARAHİSARDAKİ POLİSLERİN İNSAN HAKLARI ALGILAMASI	100
I. ARAŞTIRMANIN TANITILMASI	100
A) ARAŞTIRMANIN KONUSU	101
B) ARAŞTIRMANIN AMACI.....	101
C) EVREN VE ÖRNEKLEM.....	102
D)ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	102
II. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN TANITILMASI.....	104
A) ANKETE KATILANLARIN DEMOGRAFİK, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ	104
B) ANKETİ CEVAPLAYANLARIN TUTUM-DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİ	110
III-AFYONKARAHİSAR İLİNDEKİ POLİS AMİR VE MEMURLARININ	
İNSAN HAKLARI ALGILAMALARI VEANKET SORULARININ ANALİZİ.	116
A) ÇAPRAZ TABLOLAR	116
B) BULGULAR	150

SONUÇ VE ÖNERİLER	158
EKLER	161
KAYNAKLAR	170

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ**AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE TÜRK POLİSİNİN
İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ EĞİTİMİ VE
İNSAN HAKLARI ALGILAMASI
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İNCELEME)**

Osman GENÇ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mayıs 2007

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK

Türkiye'nin AB'ne uyum sürecinde yeteri kadar olgunlaşmadan ve toplumsal bilinç oluşmadan, birçok yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Böylesine köklü değişikliklerin bu kadar kısa sürede yapılmış olmasından dolayı, yasaların uygulayıcısı olan diğer birimler gibi, polis de derinden etkilenmiştir. Uyum yasalarının iyice öğrenilip anlaşılmasına, yorumlanıp idrak edilmesine kadar, poliste önyargıların oluşmasına neden olmuştur. Bunda, AB karşıtı medyanın manipülelerinin de büyük etkisi olmuştur. Polis'in moral ve motivasyonunun bozulması, bir takım çıkar gruplarını sevindirmiş olabileceği gibi, bir takım çetelerin türeyip güçlenmesine de zemin teşkil etmiştir. Belirli bir zaman geçtikten sonra, tüm bu düzenlemelerin, Avrupa standartlarında bir demokrasiye sahip olmak, birey hak ve özgürlüklerini daha iyi garanti altına alabilmek, temel hak ve hürriyetleri daha da güçlendirmek için yapıldığı anlaşılabilmiştir. Fakat bu geçiş dönemi esnasında, polis ve toplumda meydana gelen çöküntü ve kaygılar halen tamamen yok olmuş değildir.

Bu çalışma; Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü ve Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü kadrolarında görevli polis amir ve memurları arasında yapılan bir "alan araştırması" niteliğindedir.

"Demokrasi" ve "İnsan Hakları", modern toplumların yükselen değerleri arasında gösterilmektedirler. Ancak, kendilerinden beklenen barış ortamını tesis etmeyi, bu zamana kadar tam olarak başaramamışlardır. Bu çalışmada, bu iki kavram hakkında, polisin tutum ve algısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

GRADUATE EDUCATION THESIS ABSTRACT**IN THE PROCESS OF ADAPTATION TO EUROPEAN UNION,
TRAINING AND PERCEPTION OF TURKISH POLICE
ABOUT THE HUMAN RIGHTS
(A RESEARCH ON THE MODEL OF AFYONKARAHİSAR)**

Osman GENÇ
Sociology Mainscience Branch

Afyon Kocatepe University Social Science Institute
May 2007

Adviser : Assistant Associate Professor Osman KONUK

Before the adaptation process of Turkey to European Union got ripen and before the social conscious had constituted, a lot of lawful arrangements carried out and were tried to put into practice. Because of such fundamental changings were maden in such a short time, police were effected deeply like the other units which puts the laws into practice. It caused constitution of prejudices at the police, until the time that adaptation laws were understood, interpreted and perceived. Manipulations of the media which is on the opposite of the European Union, had a big effect. Damaging of police's motivation, may be made some benefit groups happy and also it constitute the circumstance that some bandits appeared and got strong. After some time passed; it can be understood that; all this arrangements were carried out to have a democracy at the standards of Europe, to better guarantee the individual rights and freedoms, to more strengthen the basic rights and freedoms. But the depressions and the worries which happened to police and the common during this transition period, weren't completely removed yet.

This working is a "field work" that was researched among the policemen and police chief who are on duty at Afyonkarahisar Province Police Headquarters and Afyonkarahisar Police Trade High School Headquarters.

"Democracy" and "Human Rights" are shown among the increasing values. But, they couldn't manage to establish the peace ambient completely until this time. At this working, the attitude and the perception of the police were tried to be determined.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK

Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Kenan ÇAĞAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Osman GENÇ' in "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk Polisinin İnsan Hakları Konusundaki Eğitimi ve İnsan Hakları Algılaması (Afyonkarahisar Örneği Üzerinde İnceleme)" başlıklı tezi 16/05/2007 günü saat 14.00'da, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Sosyoloji dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında sadece bilimsel yayımlardan değil, birçok değerli meslek büyüğümün tecrübelerinden ve çok kıymetli hocalarımla bilgilerinden faydalandığımı öncelikle belirtmeliyim. İşyerimde bana gerekli fırsatı ve ortamı hazırlayan 1.Sınıf Emniyet Müdürü sayın Nurettin ÖRNEK ve, kaynak temininde büyük yardımları bulunan 1.Sınıf Emniyet Müdürü Sayın Dr. İdris GÜZEL'e, adını telaffuz edemeyeceğim diğer sıralı amirlerime, teşkilat büyüklerime, mesai arkadaşlarıma ve Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümünde görevli çok değerli hocalarıma ve özellikle Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM ile üzerimde büyük emeği olan danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK'a ve son olarak da maddi manevi desteğini her zaman hissettiğim sevgili aileme, teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZGEÇMİŞ

Osman GENÇ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2002 Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

Komiser Yardımcılığı Kursu: 1999 Şükrü Balcı Polis Eğitim Merkezi, Florya/İstanbul

Polis Okulu: 1991 Balıkesir Polis Okulu/Balıkesir

Lise: 1985 Gönen Ömer Seyfettin Lisesi, Gönen/Balıkesir.

İş/ İstihdam

1991 / 1994 Ankara Emniyet Müdürlüğü / Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü, Pol.Me.

1994 / 1998 Van Emniyet Müdürlüğü, Pol.Me.

1998 / 1999 İstanbul, Komiser Yardımcılığı Kursu

1999 / 2004 Afyon Emniyet Müdürlüğü, Komiser Yardımcısı

2004 /Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü, Komiser

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Balcıdede, 26 Eylül 1966 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

Almanca, İngilizce

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

ANKETİ CEVAPLAYANLARIN DEMOGRAFİK, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Tablo 1.	Katılımcılara Ait Yaş Grupları.....	106
Tablo 2.	Askerlik Durumu.....	107
Tablo 3.	Eğitim Düzeyi.....	107
Tablo 4.	Baba Eğitim Durumu.....	108
Tablo 5.	Anne Eğitim Durumu.....	108
Tablo 6.	Mesleğe Girene Kadar En Çok Yaşadığınız Yer.....	109
Tablo 7.	Meslek Öncesi En Fazla Yasadığınız Coğrafi Bölge.....	110
Tablo 8.	Şu Anki Statünüz.....	110
Tablo 9.	Son Mezun Olduğunuz Mesleki Okul.....	111

ANKETİ CEVAPLAYANLARIN DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLERİ

Tablo 10.	Niçin Polis Oldunuz?.....	112
Tablo 11.	Teşkilata Girmeden Önce Hiç Karakolluk Oldunuz Mu?.....	112
Tablo 12.	Sizce İyi Bir Polis Nasıl Olmalıdır?.....	113
Tablo 13.	Okuma Alışkanlığınız Nasıldır?.....	113
Tablo 14.	Daha Önce İnsan Hakları İle İlgili Bir Eğitim Aldınız mı?.....	114
Tablo 15.	Gazete Okuma Alışkanlığınız Nasıldır?.....	115
Tablo 16.	İnsan Hakları Size Aşağıdakilerden Hangisini Çağrıştırmaktadır?.....	115

ÇAPRAZ TABLOLAR

Tablo 17.	Yaş Değişkenine Göre “Sizce İyi Bir Polis Nasıl Olmalıdır?”.....	117
Tablo 18.	Eğitim Seviyesine Göre “Sizce İyi Bir Polis Nasıl Olmalıdır?”.....	119
Tablo 19.	Yaş; “İnsan Hakları Size Hangisini Çağrıştırmaktadır?”	120
Tablo 20.	Yaş; “İnsan Hakları Devletlerin İç Hukuku Olmaktan Çıkmıştır?”...	121
Tablo 21.	Yaş; “İnsan Hakları Konusunda Yapılan Yeni Düzenlemelerin Kısa Dönemde Suçluları Cesaretlendirici Ve Suç Oranlarını Arttırıcı Bir Rol Oynadığı Söylenebilir”.....	123
Tablo 22.	Yaş ; “AB’ye Uyum Sürecinde Yeni Yapılan Kanuni Düzenlemeler Demokratik Açılımlar Adına Takdire Şayan Gelişmeler Olarak Nitelendirilebilir”.....	125

Tablo 23. Yaş Gruplarına Göre “Okullarda Verilen İnsan Hakları Dersi Saati Arttırıldığında Geleceğin Polisleri Birçok Konuyu Daha İyi İçselleştirebilecektir.”	127
Tablo 24. Yaş; “Demokrasinin Gelişimi İnsan Haklarının Gelişimi İle Doğru Orantılıdır.”	129
Tablo 25. Yaş; “ Okullarda Verilen İnsan Hakları Eğitimi Kadroya Çıkıldığında Biraz Sekteye Uğrasa Da Yine De Polislerin Tutum Ve Davranışlarını Olumlu EtkilediğiSöylenebilir”	131
Tablo 26. Yaş; “Okullarda Ve Meslek İçi Eğitimlerde Verilen Kurslar Çok Faydalı Olmaktadır.”	132
Tablo 27. Yaş; “Toplum Polislerden Ziyade Kanunlardan Çekinmelidir.”	134
Tablo 28. Yaş; “Kanunlar Kadar Polisin Tutumu Da Suç İşlenmesinin Önlenmesinde Önemlidir.”	136
Tablo 29. “Yaş; Ab’ne Uyum Sürecinde Yapılan Yasal Düzenlemelerle İlgili İlk Uygulama Döneminde Bir Takım Sıkıntılarla Karşılaşmıştır.”	137
Tablo 30. Yaş; “ Polis, İnsan Hakları Konusunda İyi Eğitildiği Takdirde Yetkileri Ne Kadar Arttırılsa Da İşkence Ve Kötü Muamele Gibi Uygulamalara Girmez.”	139
Tablo 31. Eğitim; ”İnsan Hakları Konusu Devletlerin İç Hukuku Olmaktan Çıkmıştır.”	141
Tablo 32. Eğitim; “İnsan hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin Türkiye’de kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir.”	142
Tablo 33. Eğitim Değişkenine Göre; “AB’ne Uyum Sürecinde Çıkartılan Kanuni Ve Düzenlemeler Demokratik Açılımlar Adına Güzel Ve Takdire Şayan Gelişmeler Olarak Nitelendirilebilir.”	143
Tablo 34. Eğitim; “Okullarda Verilmekte Olan İnsan Hakları Dersi Saati Arttırıldığı Takdirde Geleceğin Polisleri Birçok Konuyu Daha İyi İçselleştirebilecektir.”	144
Tablo 35. Eğitim; “İnsan Onuru Ve Haysiyeti Ülkemizde Anayasal Güvence Altındadır.”	145

Tablo 36.	Anne Eğitimi; “Uyum Kanunları Türkiye’de Kısa Dönemde Suçları Cesaretlendirmiş Ve Suç Oranlarını Arttırmıştır”	146
Tablo 37.	Anne Eğitimi; “İnsan Onuru Ve Haysiyeti Türkiye’de Anayasal Güvence Altındadır.”	147
Tablo 38.	Kardeş Sayısı; “Okullarda Verilen İnsan Hakları Eğitimi Kadroya Çıkıldığında Biraz Sekteye Uğrasa Da Yine De Polislerin Tutum Ve Davranışlarını Olumlu Etkilediği Söylenbilir.”	147
Tablo 39.	Yetişilen Sosyal Çevre; “Uyum Kanunlarının Demokrasi Adına Takdire Şayan Gelişmeler Olarak Nitelendirilebilir.”	148
Tablo 40.	Yetişilen Sosyal Çevre; “Uyum Kanunlarıyla İlgili İlk Uygulama Dönemlerinde Bir Takım Sıkıntılarla Karşılaşmıştır.”	149
Tablo 41.	Coğrafi Bölge; “İnsan Hakları Konusunda Yapılan Yeni Düzenlemelerin Türkiye’de Kısa Dönemde Suçları Cesaretlendirici Ve Suç Oranlarını Arttırıcı Bir Rol Oynadığı Söylenbilir.”	150

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Katılımcılara Ait Yaş Grupları.....	151
Şekil 2. Katılımcıların Askerlik Durumları.....	151
Şekil 3. Katılımcıların Eğitim Durumları.....	152
Şekil 4. Katılımcıların Mesleki Statüleri.....	152

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
AHİS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
TSK	Toplumsal Sözleşme Kuramları
TCK	Türk Ceza Kanunu
İÖHAS	İşkencenin Önlenmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi
AK	Avrupa Komisyonu
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
CMUK	Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
PVSK	Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

GİRİŞ

Bilindiği gibi demokrasi ve insan hakları kavramları günümüz modern toplumlarının yükselen değerleri arasında en üst sıralarda yer almakta ve önemi her geçen gün daha fazla hissedilmektedir. Fakat unutulmamalıdır ki, birçok kanlı ve zulüm içerikli savaflara sahne olmuş yerküremizde yaşayan insanoğlunun bu büyük değerlerin farkına varması ve onları sahiplenmesi hiç kolay olmamıştır ve bu farkındalık çok da eski tarihlere dayanmamaktadır. Bu kadar çok tartışma konusu yapılmasına ve hemen her platformda konuşulmasına rağmen, bugün bile bu çok önemli ve dünya barışı için gerekli değerlerin tam olarak benimsendiği ve hak ettiği takdiri gördüğü söylenemez. Ayrıca bu masum kavramların bir kısım ticari ve siyasi faaliyetlerde gerçek niyetlere perde edilerek istismar edilmesi, insanların bu kavramlara olan bakış açılarını olumsuz etkilemekte ve doğal olarak güvenlerini sarsmaktadır.

Modern toplumlarda demokrasi ve insan hakları kavramlarının en büyük muhataplarından olan ve güvencesi sayılan ancak, görevleri gereği çoğu kez bu tür tartışmaların tam ortasında kalan polislerin, konu hakkındaki düşünceleri şüphesiz ki bu anlamda alabildiğine önem kazanmaktadır.

Bilindiği gibi her canlı hayatını sürdürebilecek bir donanım ile dünyaya gelir ama büyüdükçe ancak bu yeteneklerini geliştirir. İnsan yavrusu da son derece korunmasız, aciz ve himayeye muhtaç olarak hayata gözlerini açar. Bazı hayvanların yaşam mücadelelerini sürdürebilmeleri için yağlı bir post, kanat, pençe ya da zehir gibi bir takım koruyucu ekstra özelliklere sahipken, insan yavrusunun ise son derece savunmasız zavallı ve himayeye muhtaç dünyaya gözlerini açtığı görülmektedir. Onun en büyük desteği sahip olduğu aklını kullanabilme yetisidir. İnsan aklı ile çevresini tanır, anlar ve kendi menfaatleri doğrultusunda şekillendirir. Önceleri doğayı aklı sayesinde kendisine göre şekillendiren ve bazı hayvanlardan istifade etmesini öğrenen insan zamanla diğer insanları da himayesi altına alarak menfaatleri doğrultusunda kullanmaya başlayınca bir takım gerginlikler ve kavgalar da yaşanmaya başlandı. Bir takım insani hakları başkalarınınca gasp edilen akıllı insan öncelikle güvenliğini sağlamayı uygun buldu. Çünkü gerçekten de güvenliğin olmadığı bir yerde ne haktan ne hukuktan ne de başka hiçbir şeyden bahsedilemeyeceğini öğrendi. Kendi güvenliğini sağlaması için ve eşit paylaşım ve adaletin tesisi için kendi isteğiyle bir takım haklarını

aralarında seçmiş oldukları birine veya bir kurula geçici olarak devretti, ve toplumda herkesin uyması gerekli kuralları belirleyerek bunlara uymayanların bir takım yaptırımlarla cezalandırılmaları gerektiğın kabul etti. Evet kısaca ünlü Toplumsal sözleşme kuramları doğal yaşamdan siyasal yaşama geçişi böyle betimlemekteydiler Tasavvuf inancına göre de akli ile yaşamını kolaylamasını öğrenen insan bunun yanında en büyük gerçeği, yaratanını da akli ile bulabilmeliydi. Hak ve özgürlükler uğruna verilen mücadelelerin tarihi, demek ki insanların “siyasal toplum” öncesi “doğal toplum” ortamında buldukları dönemde dahi varolmuş ve bu mücadeleler devlet adı verilen organizasyonun ortaya çıkmasından sonra da devam etmiştir. Bir takım hak ve özgürlüklerini, daha iyi korunması için kendi rızalarıyla siyasal erk’ in otorite ve egemenliğine devreden insanlar, zamanla bu siyasal otorite tarafından da mağdur edilmeye başlanmışlar ve bu kez zorba devlet adamlarına karşı mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Oysa “özgürlüklerin tanınması, garantisi ve sağlanması devletin öncelikli görevidir. Özgürlükçü bir perspektiften devlet, bireyin temel haklarını korumak için kurulan siyasal bir kurumdur.”¹ Bu nedenle insan hakları tarihi Woodrow Wilson vb. gibi düşünürler tarafından; ‘devlet kurumuna karşı verilen mücadeleler tarihi’ olarak da adlandırılır.

Siyasal düşünceler tarihinin ünlü isimlerinden biri olarak kabul edilen Thomas Hobbes’ un “insan insanın kurdudur” (homo homini lopus) sözü insanların doğal toplum ortamında bile birbirlerinin hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunmuş olabileceklerini vurgulayan en güzel ifadelerden birisidir. Gerçekten de Hobbes’ un terminolojisi ile Leviathan (egemen devlet)’ın olmadığı bir devletsiz toplumda insanların düzen içinde yaşamaları söz konusu olamaz. “Siyasal toplum” yani, devlet organizasyonun bulunmadığı bir ortamda insanların barış, adalet ve özgürlük içerisinde yaşamaları mümkün değildir. Kur’an-ı Kerim’deki “Sonra, muhakkak ki insan azgınlaşır.”² ayet’i insanın sapkın davranışlar sergilemeye meyilli bir yaratık olduğuna işaret eder. Tasavvuf inancında da önce meleklerin yaratılarak onlara akıl nimeti verildiğine, sonra hayvanların yaratılıp onlara üremeleri ve yaşamlarını sürdürmek için nefis kuvvesinin verildiğine, en son ise insanın yaratılıp ona da hem akıl hem de nefis kuvvelerinin verildiğine vurgu yapılır. Eğer insan aklını doğru şekilde kullanırsa

¹ İhsan DAĞI, Necati POLAT, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, 2. Baskı, Liberte Yayınevi, 2004, Ankara, s.40

² Suat YILDIRIM, *Kur’an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Âlak suresi, 6.ayet

Melekleri bile gıpta ettirecek mertebelere ulaşabileceği gibi; nefesine uyarsa ve aklını nefsinin, şehvetinin, hırs ve heveslerinin yolunda kullanırsa hayvanlardan bile daha aşağı mertebelere düşebilecektir. Kısacası insanın karşısında ala-i illiyin'den, esfel-i sâfilin'e kadar uzun mesafeli mertebeler vardır. İnsan dünyadaki yaşantısıyla sınava tabi tutulmakta olup öldükten sonra diriltilince dünya hayatındaki yapıp etmelerinden sorumlu tutulacak hesaba çekilecektir.

Demokrasi ve insan hakları tarihini incelediğimizde “devlet” adı verilen organizasyonun ciddi bir evrim geçirdiğini gözlemleyebiliyoruz. “Devlet benim!...” diyen bir mutlak monarkın egemenliğindeki devlet, insan hak ve özgürlüklerinin koruyucusu olmamış, tam aksine böylesine bir yönetim biçiminde insan hak ve özgürlükleri çoğu kez daha fazla ihlal edilmiştir.

Bugün hala dünyanın dört bir yanında insan hak ve özgürlüklerinin “devlet” tarafından ihlal edildiği bilinen bir gerçektir. Ancak tüm bu ihlallerin yine demokrasi ve insan hakları adına yapılıyor olması veya öyle gösterilmeye çalışılması oldukça düşündürücü ve bir o kadar da üzücüdür.

İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması ve güvence altına alınması için verilen mücadeleler neticesinde sayısız “özgürlük bildirgesi” yayınlanmıştır. Batıda özgürlük mücadeleleri neticesinde yayınlanan ilk bildirme 19 Haziran 1215 tarihinde ilan edilen Magna Charta Libertatum'dur. Bu bildirme, İngiltere Kralı John'un yetkilerinin sınırlandırılması ve yetkilerin bir kısmının baronlara verilmesi amacı ile yayınlanmıştır. Bu belge ile baronlar (dünyevi ve ruhani derebeyleri) İngiliz Kralı Yurtsuz John'un yetkilerini sınırlandırmayı ve bazı özgürlüklere sahip olmayı başarmışlardır.³

Konu ile ilgili olarak nasıl Hammurabi kanunlarından ve Magna Charta Libertatum'dan bahsediliyorsa aynı şekilde ilgili tüm gelişmelerden de örneğin Veda Hutbesinden ve Fatih Kanunnamesi'nden de bahsedilmelidir. Zira aydınlanma çağına kadar Batı karanlıklar içerisinde yoksulluk, sefalet ve cehaletle boğuşurken, İslam uygarlığının en parlak günlerini yaşadığı günümüzde artık gerek dini, gerekse bilimsel çevrelerce tartışmasız kabul edilmektedir. İslam kültürünün yetiştirdiği İbn-i Haldun, Farâbi, İbn-i Rüşd gibi önemli şahsiyetlerin Antik Helen kültürüne ait eserleri kendi

³ Coşkun Can AKTAN, İstiklal Yaşar VURAL, Tülay AKTAN, *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*, 2.Baskı,Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2003, s.25

dillerine çevirerek bilimsel gelişmeye büyük katkıları göz ardı edilemeyeceği gibi, bu fikirlerin ortaya çıkışında ve olgunlaşmasında liberalizm'in isim babası sayılan John Locke gibi bir takım düşünürlerin ve liberalizmin yükselen sesi burjuvazinin büyük katkıları unutulmamalıdır.

İlkçağ'da Batı'da iyi vatandaş olma göreviyle sorumlu tutulan insanlar Ortaçağ'da aynı zamanda iyi bir kul olma göreviyle de sorumlu tutulduklarından uzun süre dinsel dogmalarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ancak Aydınlanma çağı ile özgür düşüncenin büyük bir merakla bilinmezlere dalması ve Buhar makinesinin icadı ile makineleşme ve sanayileşmeye başlayan Batı uygarlığının feodal yapıdan sıyrılarak kent hayatına doğru hızlı bir dönüşüm gerçekleştirdiğine şahit oluyoruz. Kent hayatında ve toplumsallaşma süreci içerisinde şüphesiz bir takım değişik sosyolojik olay ve çatışmalar meydana gelmiş ve insanlık değişik acı tecrübeler yaşamıştır. Ancak bununla birlikte insan onuru, demokrasi, insan hakları, dünya barışı, dünya halklarının kardeşliği gibi söylemler özellikle de burjuvazinin yükselmesi ile daha fazla gündeme gelmiş, ikinci dünya savaşından sonra ise zaten artık kurumsallaşma süreci başlamıştır.

Çok çetin ve şiddetli iki dünya savaşına şahit olan insanlık alemi özellikle de kimyasal silahların kullanılması üzerine dünya barışı için çalışmalara başlandı ve henüz savaş sona ermeden bir takım önemli görüşmeler gerçekleştirildi. Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş olan devletler, 25 Nisan 1945'de San Francisco'da toplanarak, Birleşmiş Milletler Antlaşmasını (Şartını) hazırladılar ve 25 Haziran 1945'de oy birliğiyle kabul ettiler. Bu kurucu belge 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir. Merkezi Cenevre'de bulunan ve kurucu ilk 50 üyesi arasında genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bulunduğu bu devasa örgüte bu gün 189 adet irili ufaklı devlet üyedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 10 Aralık 1948'de oybirliği ile kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tüm halklar için ortak bir ülkü niteliğinde idi. Türkiye bu bildirgeyi 6 Nisan 1949'da benimsemiştir. Hukuki bir bağlayıcılığı olmayan bu ortak ideal, bir önsöz ve 30 madde'den oluşur. Ancak bu uluslararası belgenin modern insan hakları açısından bir milat olarak değerlendirildiği de göz ardı edilmemelidir.

Avrupa'nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyine ilişkin olan antlaşma ise 10 devlet tarafından 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanmış ve 3 Ağustos 1949'da

yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi'nin Türkiye tarafından onaylanmasına ilişkin kanun 12 Aralık 1949'da kabul edilmiş ve 8 Ağustos 1949'dan itibaren Türkiye Avrupa Konseyi'nin üyesi olmuştur. Avrupa Konseyi kurulur kurulmaz, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sorununa öncelik vermiş ve kısa bir süre içerisinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hazırlanmasını sağlamıştır. Bu sürecin sonunda hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4 Kasım 1950'de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 15 devlet tarafından Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir. 18 Mart 1954'de onay belgesinin verilmesi ile Sözleşme Türkiye açısından da yürürlüğe girmiş, iç hukukumuzun bir parçası olmuştur.

1950'li yıllarda gerçek bir Avrupa bütünleşmesinin tesisi için, siyasi ve politik amaçlarla kurulan Avrupa Konseyi'nin yanı sıra, ekonomik amaçlarla da bir birleşmenin olması gerektiği fikri hâkimdi. Bu çerçevede 18 Nisan 1951 tarihinde kurulan ekonomik nitelikli örgüt; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'dur. Ancak, 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu ve 1953 yılında Avrupa Siyasal Topluluğu olarak somutlaşan dış politika ve savunma politikası alanlarındaki bütünleşme girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, ekonomik entegrasyon gerçekleştirilmeksizin siyasi entegrasyona ulaşılamayacağı şeklindeki görüş ortaya çıkmış ve bu doğrultuda ekonomik entegrasyon çabaları yoğunluk kazanmıştır. Bunun üzerine Messina'da 1-2 Haziran 1955 tarihinde düzenlenen konferansta iki yeni Avrupa Topluluğu'nun daha kurulması kararlaştırılmıştır. Uzun süren görüşmeler ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957'de bu kez Roma'da imzalanan Antlaşmalar ile AET ve EURATOM (Avrupa Atom Enerjisi Ajansı) kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1957 yılında altı Batı Avrupa Devleti (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur. 1965 yılında bu üç örgüt birleşerek Avrupa Toplulukları adını almıştır. 1987 tarihinde imzalanan Avrupa Tek Senedi ile AET değiştirilerek AT (Avrupa Topluluğu) adını almıştır. AB (Avrupa Birliği) adı 1992 tarihli Maastricht Antlaşması ile gelmiştir. 01.01.2003 tarihi itibarıyla da ortak para birliğine geçilmiş ve Euro kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği Anayasası ise uzun çalışmalardan sonra üye devletlerin büyük çoğunluğu tarafından imzalanmışsa da halen bu fikir tam olgunlaşmamış ve bir kısım üye devletlerce kabul edilmemiştir. Aday ülke konumundaki Türkiye tarafından ise kabul edilmiş olması ilginç olarak yorumlanabilir.

Aslında kısaca özetlememiz gerekirse; Avrupa'nın birliği fikri haçlı savaşlarına hatta Roma İmparatorluğuna kadar geriye götürülebilir. İnsan hakları fikrinin doğu ve gelişimi ise demokrasi ile paralel olarak süregelmiştir denebilir. Zaten demokrasinin olmadığı yerde insan haklarından, insan haklarının olmadığı yerde de demokrasiden bahsedilmesi mümkün değildir.

Araştırmamızın konusu üç ana bölüm altında biçimlendirilmiştir.

Birinci bölümde insanın ne'liği ve mahiyeti üzerinde durularak, hak ve hukuk kavramı ile birlikte anahtar kelimeler niteliğine sahip olan, insanlık, demokrasi, özgürlük gibi kelimelerin kavramsal içerikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece teorik çerçeve çizildikten sonra, insan hakları düşüncesinin tarihsel gelişimine değinilmiş, Avrupa Birliğinin doğu ve kurumsallaşması ile Türkiye-AB ilişkilerine ve AB'ne uyum sürecinde Polisi ilgilendiren mevzuatta insan hakları ile ilgili yapılan reformist düzenlemelere temas edilmiştir.

İkinci bölümde ise, "Polislik Mesleği ve Eğitimi" başlığı altında, eğitim kavramı ile eğitim felsefesi ve yöntemleri ve polis eğitimi üzerine açıklamalarda bulunularak, polisin insan hakları eğitimi konusu ele alınmıştır. Polis Meslek Yüksek Okulları, Polis Koleji ve Polis Akademisi'nde konu ile ilgili olarak, meslek öncesi eğitimde okutulan insan hakları dersi sayısı ile meslekte iken verilen hizmet içi eğitim ve seminerlerin sayısal tespitleri yapılmıştır. Yine bu bölüm içerisinde Polislik mesleğinde insan hakları problemi ve zor kullanma yetki/görevi ile insan hakları paradoksuna temas edilerek Türkiye geneli ve Afyonkarahisar ili'ne ait son beş yıllık karşılaştırılmalı suç istatistikleri çıkartılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü ile Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü kadrolarında görevli polis amir ve memurları arasında yapılan alan araştırması anket sonuçları değerlendirilerek analiz edilmeye çalışılmış, polisin insan hakları algılaması ile insan hakları eğitimi konusundaki aksaklıkları tespit edilerek çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI KONUSU VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ.

I. İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİ VE BAZI TEMEL KAVRAMLAR

İnsan hakları kavramı; insan ve hak gibi birbirini tamamlayan ve çağrıştıran iki ayrı kelimedenden müteşekkildir. Nasıl insan ve akıl kavramları arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki varsa, aynı şekilde insan ve hak kavramları arasında da güçlü ve anlamlı bir ilişki vardır ve bu ilişki ise her üçü için de aynı şekilde tutarlı, anlamlı ve gereklidir. Ancak bu ilişki kesinlikle tersten okunmak suretiyle; akılsız insanların haklarının olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Henüz doğmamış olan ana rahmindeki bebeğin bir takım hakları olduğu gibi akıl hastalarının ve ölen insanların da hatta hayvan ve bitkilerin de bir takım haklarının olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle konumuz her ne kadar insan hakları ise de bu geniş kavrama aslında çevre bilinci doğal yaşamı koruma gibi kavramlar da sokulabilir. Ayrıca insanın insan olma durumu ve bir takım haklarının varlığı ancak bir toplum içerisinde bir anlam ifade edeceğinden sosyal çevre de insan kavramında soyutlanamaz. Şimdi öncelikle klasik kurallara uyararak, yani kolay ve basitten zor ve karmaşığa giderek, insan ve hak kavramlarını ve bu kavramlarla ilintili olan bazı temel kavramları açıklamak suretiyle konuya girmeye çalışalım.

A)TEMEL KAVRAMLAR

İnsanın ne’liği ve evren içindeki yerinin neresi olduğu sorusu birçok düşünürün tarih boyunca en çok ilgilendiği konulardan biri olmuştur. İnsan nedir? İnsanla hayvan arasında nasıl bir fark vardır? Dünya nasıl yaratılmıştır? İnsanlar niçin bir arada yaşamaktadırlar? Devlet nasıl ortaya çıkmıştır? vb. gibi sorular her zaman insanların dikkatlerini çekmiş ve büyük bir merak konusu olmuştur. İşte bu merak bilimsel gelişmeyi körüklemiş ve bilimlerin en başat kaynağı olmuştur. Türk atasözünde de çok veciz bir şekilde belirtildiği gibi; “ Merak, ilmin hocasıdır.”

Bilimin şimdilik tespit edebildiği kadarıyla insan, fiziki olarak dünyadaki, hatta evrendeki aklını kullanabilen tek varlıktır. Zaten onu önemli, onurlu, değerli ve ayrıcalıklı kılan da bu özelliğidir. Çevremizdeki varlık ve nesnelere hakkında bildiğimiz her şeyi aklımıza ve onun sayesinde edindiğimiz bilgilere, yani kısaca bilime borçluyuz.

Bilim ise kısaca genel-geçer kurallarla doğruluğu ispatlanarak kayıt altına alınmış olan sistematik bilgilerden ibaret olup, yukarıda da değinildiği gibi insanoğlunun merak ederek kendi kendisine soru sormasıyla başlamıştır denilebilir.

Üzerinde yaşadığımız dünya ve evren üzerine sorulan geçerli sorulara verilen güvenilir cevaplardan doğa bilimleri; insanoğlunun kendisiyle ilgili geçerli sorulara verdiği güvenilir cevaplardan ise sosyal-beşeri bilimler doğmuştur. Bilimlerin gelişmesinde geçerli (yani cevaplandırılması mümkün) olan sorular az değiştiği halde, güvenilir (daha doğru olduğu sanılan) cevaplar sürekli olarak değişmektedir.⁴ Demek ki bilimin gelişmesi, sorgulanabilmesi ile doğru orantılıdır. Bu nedenledir ki; bilimsel bilgiler her zaman kritik edilebilmeli, doğruluğu kesin kabul görmüş değişmez dogmalar haline getirilmemelidir.

İnsanın tarihte kendisi üzerindeki bilincinin gelişip artmasıyla artık kendisinin ne olduğu, bu evren ve bu dünya içinde yerinin ne olduğu sorularını da kendine sormaya başlamıştır. “İnsan kavramında Scheler iki anlam olduğunu görüyor ve bunu birbirinden ayırıyor: 1. İnsanı omurgalılar arasına koyan, insanı belli bir hayvan türü olarak gösteren insan kavramı; 2. İnsana evren içinde özel bir yer vererek onu hayvanlardan büsbütün ayıran kavram.”⁵

İnsanın düşünce ve duyguları ile doğadan ilk ayrılması Klasik Yunan’da başlar; burada logos (akıl), insana özgü bir şey olarak meydana çıkıyor ve insanı bütün öteki varlıkların üstüne çıkarıyor ve Tanrılıkla bağlıyor. Hıristiyanlıkla birlikte, Tanrı-insan, Tanrı-oğul düşünceleri ile insanın kendi üzerindeki bilincinde yeni bir yükselme oluyor; insan kendi üzerinde ister iyi ister kötü düşünsün, herhalde artık kendine insan olarak önem veriyor. Bu kendine önem verme ise Klasik Yunan ve Roma’da yoktur. Yeni zamanların başında da insanın kendisi üzerindeki bilincinde yepyeni bir takım ilerlemeler görülür. Örneğin Kopernikus’ in geliştirdiği kuramın, zamanında insanın kendisi üzerindeki bilincinin azalmasına neden olduğunu söylemek, Sheler’e göre yanlıştır.⁶

⁴ Bozkurt GÜVENÇ, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2002, s.19

⁵ Max SHELER, *Die Stellung des Menschen, im Kosmos*, Darmstadt, 1930, s. 14 v.d: (Akt: Bedia, AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1989, s.171,172

⁶ Bedia, AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1989, s.163

Modern bilimin doğuşunun, Galileo'nun çalışmalarıyla ve ampirik metotların zaferiyle aynı zamana rastladığı söylenebilir. Bilimin ve matematiğin onyedinci yüzyılda sergilediği gelişme, önceki yüzyıllarda benzeri görülmemiş bir düzeye erişti. Bu, Rönesans'ın kültür devriminin ve teknolojik ilerlemeyle bağlantılı olarak ticaret ve ekonominin kaydettiği gelişmenin bir sonucuydu.⁷ Bu dönemde bilimsel gelişmeleri sanatsal gelişmelerin ve felsefi gelişmelerin de izlediğini belirtmek gerekir. Artık bilen aklın ışığında yeni ve özgür insandan bahsedilmekte, gözle görülmeyen, elle tutulmayan kısacası deneysel ve gözlemsel olmayan hiçbir şeyin doğruluğunun kabul görmediği bir dönem başlamaktaydı.

Giordano Bruno'nun "Kopernikus gökyüzünde sadece yeni bir yıldız keşfetti - dünya; şu halde biz gökyüzündeyiz, kilisenin göğüne gereksinimimiz yok" sözü buna yeter bir kanıttır. Bu görüş yeni bir düşünüşe yol açmıştır: İnsan gerçi sadece küçük yıldızda oturan bir varlık olduğunu bilir, buna karşın akli doğal olayların içine girebilecek güçtedir; işte bu da insanın kendisi üzerindeki bilincini artırır. Descartes'la insan akli artık Tanrılığa bağlanıyor. Dünyanın varlığından Tanrıya giden yol bırakılıp, Tanrılıkta kökünü bulan, bilen aklın ışığından dünyanın çıktığı şeklinde bir sonuçlanmaya varılıyor. İbni Sina'dan, Spinoza, Hegel'e kadar gelen pantheism; insan tını ile tanrısal tının özdeşliğini, ana öğretilerinden biri haline getirmiştir. Leibniz için de insan bir küçük Tanrıdır.⁸

İnsana ilişkin çeşitli ide'leri Scheler beş ana görüş içinde toparlamaktadır;

1. Yahudi-Hıristiyan geleneğine bağlı olan çevrelerde egemen olan insan düşüncesi, felsefe ve bilimin bir buluşu değildir, dinsel inancın insan üzerindeki bir ide'sidir. Bu, insanın kişisel bir Tanrı tarafından ilk önce bir çift halinde –Adem Havva- yaratılması, bu çiftin cennette yaşaması, işledikleri bir günahla cennetten kovulmaları –düşme olayı- böylece insanın doğuştan suçlu olduğu, Tanrı- insan aracılığı ile yeniden kurtulduğu düşüncesidir. Bu dinsel Antropoloji, Scheler'e göre, özerk bir felsefe ve bilim için bugün artık anlamını yitirmiştir. Ama Yahudi-Hıristiyan dünyasının bu düşme ve insanın suçlu olduğu söylencesi (mythos) çok büyük bir etki bırakmıştır, bu gün de hatta, inanmayanlar üzerinde bile etkisi vardır.

⁷ Federico Mayor, Augusto Forti, *Science and Power*, (Çev: Mehmet, KÜÇÜK), Tübitak, Ankara, 12. Baskı, 2004, s.23

⁸ Max, SHELER, *Mensch und Geschichte*, Bonn, 1929, S.16 v.d:akt. Bedia, AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1989, s.164

2. İnsanlık üzerine bugüne kadar sürüp gelen ve en çok kabul edilen bir ikinci ide “homo sapiens” ide’sidir. Yunanlıların bir buluşu olan bu düşünceye göre, insan bir “akıl varlığıdır”; bu akıl varlığı ilk olarak Anaxagoaras tarafından bulunmuş, Platon ve Aristoteles tarafından felsefi bir biçimde dile getirilmiştir. Aristoteles’in deyimi ile “Anima rationalis” ide’si, daha sonra, aklın yolundan giderek bilgi ağacını tanımakla cennetten kovulma düşüncesi ile, Hristiyanlığa da girmiştir. İnsanın özü Hristiyan Felsefesinde de “anima rationalis” olarak kalmıştır.

Homo sapiens ide’si insanı hayvandan ayıran ide’dir. Akıl aracılığı ile insan, varolanı olduğu gibi tanımaya, tanrılığı, dünyayı ve kendi kendisini tanımaya elverişli olmuştur. Bu akıl insanda tanrısal logos’un bir parçası olarak görülmüştür (insanın Tanrının bir yaratığı olduğu düşüncesi sonradan tek tanrılı (monotheist) dinlerde ortaya çıkar). Bu logos, dünya ve dünya düzenini, yaratılış anlamında değil, öncesiz-sonrasız bir hareket ve biçim verme anlamında, hep yeniden meydana getirir.

Aristoteles’ten Kant’a, Hegel’e kadar gelen felsefede insan üzerindeki bu görüş çeşitli biçimlerde ortaya çıkmakla birlikte pek değişmemiştir. Homo sapiens ide’sini kabul eden hemen bütün filozoflar şu noktada birleşirler: İnsan, bütün doğayı içine almasa da, tanrıca bir etmendir (gotthaftes agens); bu etmen, dünyaya biçim veren, kaos’u kosmos haline getiren şeyle ontolojik bakımdan ve ilkece aynıdır, dolayısıyla dünya bilgisine de açıktır; bu etmen, logos ve insan aklı olarak, insanlardaki hayvanla ortak olan içgüdü ve duyular olmadan da, kendi ideal içeriklerini (Inhalt) gerçekleştirebilir; bu etmen tarihte ve uluslarda salt olarak değişmezdir. Yalnız bu son özellik, yani aklın değişmez oluşu, Kant’tan sonraki felsefede Hegel tarafından aşılmıştır. “Dünyaya akıl egemen olduğundan, dünya tarihi de akla uygun geçen bir tarihtir” diyen Hegel’e göre ancak bir oluş süreci içinde insan, içgüdülerini ve doğayı aşan özgürlüğü üzerinde gittikçe artan bir bilince erişebilir. Hegel, insan aklının değişmez oluşunu yadsır, bu Scheler’e göre, insan üzerindeki görüşlerde çok büyük bir ilerlemedir.⁹ Böylece Hegel, tarihi, aklın ürünlerinin bir toplamı olarak değil, insan tininin kendisinin bir biçimlenmesi olarak kabul eder; tarih öncesiz sonrasız bir

⁹Max, SHELER, *Zu Idee Des Menschen*, Ges.Werke Bd.Aufl.,Bern,1955, s.175 v.d.(Akt: Bedia AKARSU), *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1989, s.165

Tanrılığın ve bu Tanrılığın ide'ler dünyasının insanda kendi kendisinin bilincine varmasının bir tarihidir. Bundan dolayı kişisel özgürlük de yoktur Hegel'de.¹⁰

3. İnsan üzerindeki bir üçüncü ide, naturalist, pozitivist ve daha sonra pragmatist öğretilerin kabul ettiği “homo faber” ide'sidir.

Homo faber öğretisi insanda yarı özel bir akıl-yetisi kabul etmez. Burada insanla hayvan arasında bir öz ayrılığı değil, bir derece ayrılığı vardır sadece, insan özel bir hayvan (Triebwesen). İnsan sadece çok gelişmiş bir canlı varlıktır. Tin ve aklın bağımsız kökleri yoktur, insanımsı maymunlarda da bulunan en yüksek ruhsal yeteneklerin daha bir gelişmiş şekilleridir sadece. Tin burada “psyche” nin bir parçasıdır, yaşama sürecinin bir iç-yanıdır (Innenseite). İnsanı böylece homo faber olarak gören bu öğretilere göre, insan bir gösterge hayvanıdır, bir beyin varlığıdır, yani beyni için hayvanlardan daha fazla enerji sarfeden bir varlık. Bu görüşte göstergeler, sözcükler, kavramlar da birer âlettir, sadece incelmış psişik âletler. Bu gibi görüşlere tarihte; daha Klasik Yunan'da rastlanır. Anaxagoras'ın da, Aristoteles'in de “insan elleri olduğu için mi akıllıdır, akıllı olduğu için mi insanın elleri vardır” sorusu üzerinde düşünmeleri rationalism'le pragmatism'in sanıldığı kadar yeni olmadığını gösteriyor. Demokritos'la Epikuros sensualist bir görüşü dile getiriyorlar. Bacon, Hume, Comte, Spencer, gibi pozitivistlerin insan anlayışları hep “homo faber” anlayışıdır. Hobbes, Machiavelli, Feuerbach, Schopenhauer, Nietzsche, Darwin hep insanı içgüdü varlığı olarak kabul ederler.

4. Batının antropoloji ve tarih öğretisinde görülen insan üzerine bir dördüncü ide, “homo sapiens”, “homo faber” ve Hristiyanlığın “Adem” öğretileriyle açık bir karşıtlık gösterir, insanın onbin yıllık tarihi içinde bir soysuzlaşmasına (Dekadenz) değinir. Bu görüşe göre insan, asıl yaşama özelliklerinin ve yaşama etkinliklerinin yerini tutan şeylerle (dil, alet) kendi üzerindeki duygusunu hastalıklı bir şekilde çoğalması sonunda, yaşamdan kaçan, kendi ana değerlerinden, kendi yasalarından kaçan bir varlıktır.

5. İnsan üzerine günümüz felsefesinde ortaya çıkan beşinci ide pek az biliniyor. Bu öğreti, bir öncekinin tersine, insanın kendisi üzerindeki bilincini öyle bir basamağa, öylesine “mağrur”, “baş-döndürücü” bir yüksekliğe koymuştur ki, bunu hiçbir öğreti

¹⁰ Max,SHELER, *Mensch und Geschichte* ,s.22 v.d: Akt., AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap, İstanbul, 1989, s.166

yapmamıştır şimdiye değin. Nietzsche “Zarathustra” sında insanı “utanç verici” varlık olarak göstermişti; ama insan ancak üst insanla karşılaştırıldığında böyledir; bu üst-insan tek sorumlu olan ve bu sorumluluğundan sevinç duyandır, efendidir, yaratıcıdır, yeryüzünün anlamıdır ve insanlık uluslar, tarih ve dünya gidişi denilen şeyi tek haklı çıkarandır.¹¹

İnsan ile ilgili elde edilen bilgiler, modern bilimin gelişmesine kadar, dinsel inançların etkisinde kabul ediliyor ve öyle inanılıyor; aksini savunmak ise dine cephe alma anlamına geldiği için neredeyse sorgulanması günah olarak görülüyordu. Ancak, aydınlanma çağı ile birlikte skolastik Hıristiyan felsefesinin bağnaz kalıplarından kurtulan bilim, özgürce ve pervâsızca bilinmezlere yelken açınca, zihinlere yeni düşünceler girdiği gibi denizâşırı ülkeler de keşfedilmeye başlanmıştı. Bilim artık hiçbir engel tanımaz hale gelmiş hatta, insan hayatını ve inancını da etkisi altına almaya başlamıştı. İnsan artık asırlardır bağlandığı değerleri beğenmemeye, sorgulamaya ve yeni toplumsal değerler üretmeye, bilen aklın ışığında hareket ederek akla dayanmayan bilimsel olmayan hiçbir şeye değer vermemeye, her şeyi akıl-mantık süzgecinden geçirmeye başlamıştı.

Kitaplarda insanlık tarihi daha anlamlı hale getirebilme amacıyla bir takım bölümlere, daha doğrusu çağlara ayrıştırılır. Oysa gerçekte yeryüzündeki bilimsel gelişme kitaplardaki gibi sert ve keskin çizgilerle ayrıştırılamaz. Bilimsel gelişme kültürel ve teknolojik gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Ancak tüm insanlık tüm toplumlar aynı anda evrim geçirmemiştir. “Eskiçağ, Yunan ve Roma dünyaları modern bilimin kaynağını ve temelini oluşturur. Demokritos, Aristoteles, Pythagoras, Ptolemaios, Arkhimedes, Lucretius, Vitruvius ve diğerleri olmasaydı Newton, Kepler, Galileo ya da Einstein da olmazdı”.¹²

İnsanla ilgili bilgiler çok yaygın, fakat-yaygın olduğu kadar-dağınık ve birbirinden farklıdır. Çünkü her toplumda, o toplumun yaradılışı, tarihi ve gelişmesi, doğaüstü ilişkileri konularında çeşitli efsaneler, destanlar, yazılı ve sözlü kaynaklar vardır. Bunların tümüne o toplumun mitos’ları ya da “kültürel mirası” denir.¹³ Türk

¹¹ Bedia AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap, İstanbul, 1989, s.166

¹² Federico MAYOR, Augusto FORTİ, *Bilim ve İktidar* (Çev: Mehmet, KÜÇÜK), Tübitak Yayınları, 12.Baskı, Ankara, 2004, s.13

¹³ Bozkurt, GÜVENÇ, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2002, s.20

toplumunun da kendine özgü bir takım mitosları vardır. Bunlara; Alp-er Tunga, Bozkurt ve Ergenekon gibi destanlar örnek olarak verilebilir.

İnsana özgü haklar doğrudan “insanla” ilgilidir. İnsan ise sorunlar ve maddi- manevi yasalar demeti içinde yaşar. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için konumuz bir yandan insan topluluğunu da ilgilendirmektedir. Unutulmamalıdır ki bireyde bulunduğu kabul edilen haklar ve özgürlükler, o ancak toplum içinde yaşadığı takdirde bir değer ifade edebilir.

Bütün toplumlarda “etnosantrizm” adı verilen kendini yüceltme, kendini önemseme veya kendini merkeze koyma anlamına gelen bir eğilime rastlanır. Her toplum, ırkların en safına, töre veya kültürün en yükseğine, tarihlerin en şereflişine, dinlerin en iyisine ve tanrıların en güçlüşüne sahip olduğuna inanır.¹⁴ Yine bütün inanç ve hukuk sistemlerinde insan hayatına büyük değer atfedilmiş ve yaşama hakkı en temel haklardan sayılmıştır. Demek ki yaşam hakkı en büyük ve birinci hak’tır. Bu nedenle dinlerin hemen hepsinde suçsuz yere adam öldürme fiili büyük günahlar arasında gösterilmiştir. İslam inancında da bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş gibi değerlendirilir.

Peki nedir insan? Hak neye denir? Eskilerin tabiriyle efrâdını câmi, âğyârını mâni bir tanımlama ile “insan” ve “hak” kavramları biraz daha açılacak olursa;

Herkesin hergün gördüğü, bildiği somut bir varlığın yani insanın tanımlanmaya ve tanıtılmaya çalışılması, hemen hergün konuşulan ve tartışılan insan haklarından bahsedilmesi, şüphesiz ki ilk başta beyinlere boş ve anlamsız bir çaba gibi görünebilir. Ancak “en çok bilindiği sanılan şeylerin genellikle en az bilinenler olduğu” varsayımından hareketle insan kavramını ve hak gibi soyut bir kavramı açıklamak gerekecektir. Yine eğitim gibi sürekli değişim ve gelişim halinde olan dinamik bir olguya çok zor bir meslek olan polisliğin de eklememesi gerçekten konuyu çok çetin ve çetrefilli bir hale getirmektedir. Bu nedenle öncelikle anahtar kelimeler niteliğinde değerlendirilen bazı kavramlar tek tek açıklamaya çalışılmakla konuya giriş yapılacaktır.

İnsanın ne’liği ve niteliği hakkında özellikle de ilk yaratılışla ilgili çok eski çağlardan beri birçok teori geliştirilmiş, birçok tartışma yapılmış ve halen de benzer

¹⁴ A.g.e., s. 20

tartışmalar süregelmektedir. İnsanın mahiyeti ve yapısı ile ilgili tanımlardan bazıları aşağıya çıkartılmıştır.

Akıl, irade, ruh, vicdan, lisan, özgürlük gibi birçok özelliği içinde barındıran “insan”ı tanımak şu ana kadar en çok bilim çevrelerini uğraştıran konuların başında yer almıştır. Bugün itibariyle genel olarak, insanı tanımak bir bilim kolu olup, tıbbın sahasına girmiş ise de diğer bilimler de (Ör: Sosyoloji, Antropoloji, Biyoloji...) konularına göre “insan”ı tanımlamışlardır.

“İnsan; konuşan, gülen, düşünen, akıl sahibi, yaratılmışların en üstünü olan canlı yaratık”¹⁵

“Ruh ve bedenden ibaret varlık, sözle anlaşılan, akıl ve düşünme yeteneği olan en gelişmiş canlı”¹⁶

“Tarihsel sürecin, yeryüzünde gelişen maddi ve manevi kültürün öznesi; genetik olarak öbür yaşam biçimlerine bağlı olduğu kadar, iş aletleri üretebilme yeteneği, dil, akıl yürütme gücü ve bilinci bakımından öbürlerinden ayrılan bir biyo-toplumsal varlık (“homo sapiens” cinsinin temsilcisi).”¹⁷

İlkçağ Yunan filozoflarından Aristo ise, insan ile ilgili olarak çok basit bir tanımlama ile onun “sosyal bir hayvan” olduğunu ifade ederek belki de onun sosyal yönüne dikkatleri çekmeye çalışmıştır.

Gerçekten de kurtlar, kuşlar, karınca ve arılar gibi bir çok hayvan sürüsü içgüdüsel olarak yaşamlarını birlikte sürdürmekle birlikte, dünyada birlikte yaşayan tek akıllı/irâdi, fizîki varlık bilimin şimdilik kabûlü kadarıyla insandır. Demek ki insanı hayvandan ayıran en belirgin özelliği aklını kullanabilme yetisi ve sosyal bir varlık olmasıdır. Sosyalleşme ise şüphesiz bir öğrenme olayıdır. İnsan aslında doğuştan çok geniş bir davranış imkânları hazinesini beraberinde getirir. Ancak daha sonra içinde doğup büyüdüğü topluma ve kültüre göre bazı davranışlarını geliştirir, şekillendirir. Başka bir deyişle, insan çok esnek, içinde yaşadığı grupların normlarına ve davranış kalıplarına kolayca uyum sağlayabilir. Bu noktada eğitim ve sosyalleşme için çok önemli bir kavram olan olgunlaşma öne çıkmaktadır. İnsanlarda yüksek bir öğrenme

¹⁵ Arif ORDULU, *Türkçe Sözlük*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 2001

¹⁶ Ali KUYAKSİL, *İnsan Hakları Bilgileri*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002

¹⁷ İvan FROLOV, Yönetiminde Bilimler Akademisi, *Felsefe Sözlüğü*, (Çev: Aziz ÇALIŞLAR), Cem Yayınevi, İstanbul, 1991

kabiliyeti vardır, bu kabiliyet aklını doğru şekilde kullanabilmesi ve gerçek doğruyu bulabilmesi için sadece insana bahşedilmiştir. Olgunlaşma, tecrübe ve alıştırmadan ayrı olarak insanın doğuştan getirdiği yaşantı ve davranış hazırlıklarının gelişmesidir. Olgunlaşma, öğrenmeden farklı bir iç gelişimdir; öğrenme, tecrübelerle yeni olarak kazanılır ve belli davranışlar için insana ruhsal yatkınlık (hazırolma durumu) sağlar.

Ancak unutulmamalıdır ki insanın aklını özgür bir şekilde kullanması çok da kolay olmamıştır. ‘Güneşin batıdan doğması’ sözünde vurgulandığı gibi modern çağda dünya uygarlığı batıdan yükselmeye başlamıştır. Ancak uzun yıllar skolastik Hıristiyan kültürü altında mücadele veren batı uygarlığı bu yolda gerçekten çok büyük badireler geçirmiştir. Kısacası insan insanlığının farkına biraz geç ve zor erişmiştir.

1. İnsanlık

‘İnsanoğlu’, ‘ademoğlu’ veya ‘insanlık’(mankind, humankind, humanity) kavramlarına özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra rastlıyoruz. Bu da doğal hukukun insan haklarının gelişimine yaptığı katkılardan bir tanesidir. İnsanlık; geçmiş, şimdiki ve gelecek nesilleri içine alan bir kavramdır. Bazı yazarlar bu kavramla devletleri kastederken, bazıları da; henüz kendini bağımsız olarak temsil edemeyen insan topluluklarını da dikkate alarak insanlığı ‘bütün halklar’ olarak algırlar.

1960’lı yılların başlarına kadar, yani insan haklarının felsefi gelişme süreci içerisinde politik, siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının öznesi durumunda insanlar tek tek bireyler olarak ele alınmıştır. Üstelik bunlar evrensel dünya vatandaşı olarak değil, bağlı buldukları ülkelerin imkân verdiği ölçüde insan haklarından istifade etmişlerdir. Son kırk, kırk beş yıldır gelişmekte olan üçüncü insan hakları ise, birinci ve ikinci nesil insan haklarından farklı bireyi değil insanlık ailesinin tümünü hukukun konusu olarak kabul eder.

İnsanoğlu, yalnız kendi toplumunu ve onun tarihsel mirasını değil, genel olarak insanı ve “insanlık” adını verdiği bir kavramı, onunla her türlü varlık alanını da en yüksek yere koyar, bu kavrama en yüksek değerleri verir. Bir süre avında, binlerce hayvanın avlanarak öldürülmesi bir spor olarak nitelendirilirken; bir insanın öldürülmesi bir cinayet ve vahşet olarak adlandırılmakta ve failler cezalandırılmaktadır. Yunan coğrafyacısı Batlamyus, üzerinde yaşadığımız yeryüzünü evrenin merkezine koyduğu

zaman-bilimsel bir gerçeği değilse bile- toplumsal bir değer yargısını dile getirmiş oluyordu. Üzerinde insanoğlunun yaşadığı dünya, kuşku yok ki, evrenin merkezinde olmalıydı. Aslında, merkezinde yeryüzü bulunan (geosantrik) dünya görüşü, merkezinde insan bulunan (homosantrik) dünya görüşünün bir parçasıydı. Çıplak gözle yapılan gözlemler, bu inancı veya kuramı doğrular görünüyordu. Bugün de öyle görünür: Yıldızlar, ay ve güneş, dünyamızın çevresinde dönerler. Ama gerçekte, bir yıldız bile olmayan dünyamız kendi eksenini çevresinde döndüğü için, evren bize, çevremizde dönüyormuş gibi görünür. Kopernikos, gözlem araçları ile, genel kurala tam uymayan (dünya çevresindeki dönüşleri düzgün olmayan) gezegenleri izlerken, evrenin geosantrik değil, heliosantrik (güneş merkezli) olduğunu bulmuştur. Bu bulgu da doğru değildi. Kısa zamanda, güneşin de sadece ve orta boyda bir yıldız olduğu anlaşıldı.¹⁸ Bilim emekleyerek de olsa ilerlemeye başlayınca kiliseye de ters düşmeye başladı. Çünkü kilise geosantrik dünya görüşünü desteklemişti. Diğer semavi dinlerse geosantrik kuramın yanı sıra homosantrik kuramı da destekliyordular. Yani evrenin merkezinde dünya, dünyanın merkezinde de insan vardı. Bilindiği gibi Galileo kutsal kitapların aksine dünyanın yuvarlak olduğunu açıkladığında engizisyon mahkemesinde hesap vermek zorunda kalmıştı. Sonra, düz ya da yuvarlak olsun, dünya acaba ne zaman ve nasıl yaratılmıştı? Tevrat’da yazıldığı gibi, “6 ya da 7 günde” mi? Bugün, büyük bir çoğunluk, “6 günlük” sürenin sembolik olduğunu kabul eder. Fakat, ne zaman ve nasıl? İrlandalı Başpiskopos James Ussher, 1650 yılında, kutsal kitaptaki verilere dayanarak, dünyanın yaşını hesaplamıştı. Yeryüzü, İsa Peygamberden tam 4004 yıl önce yaratılmıştı. Öyleyse o günkü tarih, gerçekte, (4004-1650=)5654 idi.¹⁹

XV ve XVI. yüzyıllarda artan keşifler, Marco Polo’nun yeni gittiği coğrafyalarda değişik ten rengindeki –avrupalılara benzemeyen- insanların varlığını müşahade etmesi, Amerika kıt’asının keşfi ve orada da kızıl derili yerlilere rastlanması düşünce ufkunun genişleyip ilerlemesine vesile olmuştur. Acaba bu renkli ve ruhsuz olarak nitelemiş oldukları insanlar da Adem’in torunları mı idiler? Eğer öyle ise Âdem babanın rengi nasıldı? Acaba insanoğlu (Avrupalılar) sonradan mı renk değiştirmişti? XVII. yüzyılın ortalarında, Fransa’da bulunmuş bazı “değişik” görünüşlü taş parçalarını inceleyen Isaac de la Peyrere (1656), bu taşların Âdem Baba’dan önce yaşamış, ilkel insanlarca

¹⁸ Bozkurt GÜVENÇ, *İnsan ve Kültür*, Dokuzuncu Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 23

¹⁹ GÜVENÇ, s.24

yontulduğunu düşünmek cesaretini ve bu kanısını yazmak küstahlığını göstermişti. Kitap, 1655'te törenle yakılmıştı. Yakılması da gerekiyordu: Zira bu görüş, yaygın dinsel inançlarla, iki önemli ilkede çelişiyordu: Önce, Âdem Baba'dan daha önce yaşamış insanoğlu olamazdı. Sonra, seçkin bir varlık olan insan, bugünkü (o günkü) haliyle yaratılmıştı; insanın ilkeli olamazdı!²⁰ Semavi dinlerde belirtildiği gibi insan eğer bir halifetullah ise noksansız ve en mükemmel bir varlık olmalıydı. İnsan şuurlu bir varlıktı ve bütün kâinat onun için yaratılmış olmalıydı. Oysa filozoflar ve amatör gözlemciler işte o ilkel insanı anlatıyor ve tartışıyorlardı. Hobbes (1588-1679), aynı yüzyılın ortalarında, Amerikalı yerlilerin doğal bir toplumun koşullarına çok yakın bir düzeyde yaşadıklarını görüyor ve ilkelliği (insanın ilkelliğini) “her şeyin her şeye karşı savaşı” şeklinde tanımlanıyordu. Yıl 1642'ydi. Bu yüzyıl sona ermeden psikolojinin ve insanbiliminin son derece önemli bir aşaması geçildi. Filozof Locke (1632-1704), insan davranışlarının soyaçekim (biyolojik kalıtım) yoluyla değil, eğitim ve yaşantı (toplumsal-kültürel kalıtım) ile kazanıldığını görüyor, gösteriyordu.²¹

a) Toplumsallaşma

İnsan'ın en câmi varlık olarak yerküremiz üzerinde belirmesi günümüzden 1 milyon yıl öncesine kadar, onu özel kılan aklını kullanmaya başlaması ise 150-200 bin yıl öncesine, taşları yontmaya başlayarak salt tüketkenlikten, üretkenliğe geçişi ise 15-20 bin yıl öncesine kadar dayandırılmaktadır. Bu gün yeryüzünde konuşulan dil sayısının 3000 kadar olduğu ve bunların bir kısmının da zaman içerisinde körelip yok olduğu, düşünülürse ne kadar çok değişik kavimlerin dünya üzerinde yaşadığı daha kolay anlaşılabilir.

İnsanoğlu, kendisinin üstün ve seçkin bir varlık olduğunu anlaması çok hızlı olmamıştır. Yüzlerce yıl insanlar, pek çok bölgede, kendi türlerinden olanları yemişlerdir. Yamyamlık olgusu bu toplumlarda uzun yıllar süregelmiştir.

İnsana saygı, insanlık sevgisi, insan onuru gibi kavramların, oldukça geç doğduğu, insanın özgürlüğünün, ona ait hakların varlığının, ancak bir devlet düzeni içinde söz konusudur. İnsanoğlunun bütün üretici ve yaratıcı etkinlikleri de, devletin kurduğu ortam içinde doğar ve gelişir. Yani, konumuz açısından, hem özgürlüğün, insan

²⁰ A.g.e., s.25

²¹ A.g.e., s.25

haklarının, hem de kavramlar üzerinde düşünmenin koşulu, bir devlet düzeninin varlığıdır. “Bireyi birey yapan, ona yeteneklerini geliştirme ve sergileme imkânı sağlayan toplumdur. Toplumsal akıl, kişiyi zenginleştirir. Yalnızlık dediğimiz psikolojik sorundan onu kurtarır. Ona bir topluma ait olma duygusu verir. Güven bilinci aşılar. Paylaşmayı öğretir. Dayanışma bilincini geliştirir. Toplumsal aklın en coşkulu olduğu dönemlerden biri de afet ve savaş dönemleridir. Bu dönemlerde söylediğimiz insan özellikleri öne çıkar. Bütün bencillikler ve küskünlükler sona erer...”²²

İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplumsalı taklit eder ve toplum potasında eriyip yontulup şekillenir. Birey ve toplum karşılıklı etkileşim halindedir. “Birey aklının anası toplumsal akıldır. Toplumun insan üzerindeki etkisini anlamamıza yardım eden en çarpıcı teori, toplumsal psikolojideki gestalt (bütünlük) teorisidir. Bu teoriye göre her şey bütünüyle anlaşılabilir. İnsanı da anlamlı kılan onun bütünlüğüdür. Bu nedenle insan; heyecanlarıyla, zekâsıyla, çevresiyle bir bütün olarak önemlidir.”²³

İnsan ilk eğitimini, ilk psikolojisini ailesinden alır. Sağlıklı kişilikler sağlıklı ve sağlam ailede yetişir. Parçalanmış aile parçalanmış kişilik demektir. İnsanlığın oluşturduğu en köklü ve sağlam yapı aile ve devlet’tir. Devletin varlık nedeni konusunda da, kimileri devletin doğal bir şey olduğunu tıpkı insanın kendi ailesini, anne ve babasını ve yavrusunu ve hatta ulusunu seçemediği gibi devleti de seçemeyeceğini ileri sürmekte, kimileri de devletin sözleşmeyle kurulduğunu savunmaktadır.

b) Devlet

Devlet’in ne şekilde ortaya çıktığı, insanların nasıl ve ne zamandan beri topluluk halinde yaşamaya başladıkları v.b. sorular hakkında bazı düşünürler tarafından bir takım yorumlar yapılmış ve bu konuda bazı Toplumsal Sözleşme Kuramları oldukça rağbet ve kabul görmüştür. Ama kesin olan bir şey vardı ki insanlar devletten önce vardı ve doğal hukuk düzeni içerisinde yaşıyorlardı ve kendi iradeleri ile bir takım haklarını devlet denen soyut varlığa devretmişlerdi. Ama hemen belirtelim ki insanın özgürlüğü, ona ait hakların varlığı ancak bir devlet düzeni içinde söz konusudur. “İki milyon yıl önce Australopithecus insanı ilkel taş aletler yaptı. Bir milyon yıl önce ise Homo-Homo

²² Ergün YILDIRIM, *Kişisel Gelişimin Sosyolojisi*, Hayat Yayınevi, İstanbul, 2003, s.26

²³ A.g.e., s. 28

Eroctus ortaya çıktı ve Afrika'dan uzaklara gitti. Yüz bin yıl önce bugün yaşayan insanın atası Homo Sapiens Sapiens tarih sahnesine çıktı.”²⁴

Yaklaşık 10.000 yıl önceye, Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk tarım toplumuna kadar uzanan devlet oldukça eski bir beşeri kurumdur. İyi yetiştirilmiş bürokrasiye sahip devlet, Çin'de binlerce yıl varlığını sürdürmüştür. Büyük orduları, vergi toplama gücü ve geniş topraklar üzerinde egemenlik yetkisi uygulayan merkezi bürokrasiyle modern devletin Avrupa'da ortaya çıkışı ise, daha yenidir ve dört-beş yüzyıl öncesine, Fransız, İspanyol ve İsveç monarşilerinin konsolidasyonuna uzanır.²⁵ Biz burada yeri gelmişken, önemli kırılma noktalarına sebep olan ve devlet gelenek ve bakış açılarında önemli farklılıklara neden olan Kıt'a Avrupa kökenli olan “devlet merkezli” siyasal gelenek ile Anglo-Sakson merkezli “birey merkezli” siyasal gelenek olduğunu da vurgulamak istiyoruz.

Aklı sayesinde diğer canlıları da zamanla himayesi altına almayı öğrenen ve onları eğiterek, onlardan istifade etmenin yollarını keşfeden insan, zamanla diğer insanlarla birlikte yaşamaya ve onlarla güçbirliği etmeye başlamış ve küçük topluluklar oluşturmaya başlamıştır. Ancak mülkiyet ve sahiplenme kavramlarının belirmeye başlamasıyla birlikte, aralarında anlaşmazlık ve çekişmeler başlamış ve her zaman kendi çıkarını düşünerek ön planda tutan insan (homo sapiens), artık kendi ırkından olan zayıflara da hükmetmeye ve onlara zulmetmeye başlayınca toplumsal sözleşme kuramlarında da dile getirildiği gibi yine aklını kullanarak topluluktaki tüm insanların uyacağı bir takım kurallar oluşturmuş, içlerinden birini de seçerek bu kuralların uygulayıcısı ve denetleyicisi olarak görevlendirmiş ve onu kendisine lider olarak belirlemiştir. Böylece de toplum hayatına geçilmiş ve devlet kavramı ortaya çıkmıştır.

Devletin varlık nedeni her şeyden önce, fonksiyonel bir gerekliliğe dayanır. Bu yüzden de insanlık tarihi kadar esi olan bu aygıt, insanların grup oluşturdukları ilk günden bu yana ilkel ve gelişkin örnekleriyle her zaman var olmuştur. Tarih boyunca, düzenleyici yapılara ve otorite ilişkilerine, her zaman ihtiyaç duyulmuştur. İnsan grupları, ihtiyaçlarını karşılamak ve aralarında düzen ve ahenk tesis edebilmek için mutlak surette düzenleyici bir otoriteyi arzu etmişler ve bu doğrultuda emir, sevk ve

²⁴ Erol ANAR, *İnsan Hakları Tarihi*, Birinci Basım, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.25

²⁵ Francis FUKUYAMA, *Devlet İnşası* (Çev:Devrim ÇETİNKASAP), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.13

idare gücünü elinde bulunduran mekanizmalar ortaya çıkarmışlardır. Bunlar arasında en genel olanı ifade eden ise hiç kuşkusuz devlettir. Devlet, insan toplumlarının aileden sonra ortaya çıkardıkları en köklü ve büyük örgüttür. Genel karakteristiği, toplumdaki tüm erkeklerin ve erk ilişkilerinin en büyük ve en karmaşığı olmasıdır. O aynı zamanda, toplumdaki örgütlenmiş gücü ya da egemen gücü temsil etmektedir. Devlet, toplumdaki tek tek bireylerin ortak iradelerinin yansıdığı siyasal/genel iradedir. Kimilerine göre, devlet, şiddet uygulama erkine sahip mekanizma; kimilerine göre de yasal gücü ifade etmektedir.

Devlet yapısının site şeklinde belirttiği Eski Yunan'da düşünürlerin tartıştıkları temel sorun, yönetimin niteliğiydi ve yönetimin nasıl olması gerektiği üzerinde duruluyordu. Bu gün devlet, yönetim, demokrasi ve halkın yönetime katılma konusundaki tasarruflarına ilişkin tartışmaların ilk örneklerini Eski Yunan Site devletlerinde görmekteyiz. Forumlarda, halkın doğrudan katılımı ile gerçekleşen yönetim etkinlikleri aynı zamanda demokrasinin ilk pratikleri olarak da kabul edilmektedir. Eski Yunan'da yönetimin niteliğine ilişkin görüşler daha çok seçkinci, aristokrat ve katmanlaşmayı esas alan bir görünüme sahiptir. Antik Çağ'ın iki ünlü devlet felsefecisi, Platon ve Aristoteles en iyi devlet yönetimi ve esasları üzerinde fikir yürütmüşlerdir.²⁶

Daha sistematik yaklaşımlara göre, örneğin, Marksistlere göre devlet, bir sınıfsal yapıdır. Weber'e göre, bütün toplumu birleştiren bir kuruluş, Hegel'e göre, bir yeryüzü Tanrısı, anarşistlere göre, ortadan kaldırılması gereken bir yüz karasıdır. Klasik tanımlarda ülke, halk ve iktidar organizasyonudur ve normatif bir sistemdir.²⁷ Yine, devlet, “duygusuz canavarların en şedidi” (Nietzsche) ve “Tanrı'nın yeryüzündeki yürüyüşü” (Hegel) olarak da görülmektedir. İslam kültüründe de devlet'e ve hükümdara bir kutsallık atfedilir ve “Zilullahil ard/Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi” şeklinde nitelendirilir.

Devlet ile birlikte siyasal güç kavramı ortaya çıkmış, bu ise zamanla diğer bir müktedir güç olan din gücü tarafından tehdit edilmeye başlanmıştır. Bazı rejimler ise dini gücü de kendilerine bağlamış ve daha kuvvetli ve istikrarlı bir otorite kurma

²⁶ Ömer AYTAÇ, *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Mart-2005, s.41

²⁷ Münci KAPANI, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989, s.35

yollarını seçmişlerdir. Ancak bir reklam filminde de çok güzel ifade edildiği gibi “sınırsız güç, güç değildir”. Yine ünlü İslam düşünürü Farabi’nin de işaret ettiği gibi “aşırı güç ve iktidar insanı tağutlaştırır. İşte bu tehlikeyi çok eskilerden görebilen antik Yunan filozoflarından Aristo kuvvetler ayrılığı ilkesini daha o günlerde önermiş ve önemine işaret etmiştir. Yine Liberalizm’in kurucu babası sayılan John Locke da aynı şeyleri aynı heyecanla tekrarlamış ve insan iradesine devlet ya da kilise tarafından gem vurulmasını eleştirmiş, özgür düşüncenin ateşli savunucularından olmuştur. Zaman içerisinde gelişim ve toplumsallaşma serüvenine devam eden insan birçok badireden sonra insanî değerlerini koruma ve geliştirmenin, insan onuru ve değerinin farkına varmış ve barış içerisinde yaşamının yollarını araştırmaya, keşfetmeye başlamış, bu vesileyle de demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi değerlere dört elle sarılmıştır. Kişi hak ve özgürlükleri kavramının fikir tohumlarının ve bu kavramların uygulama alanındaki ilk örneklerinin eski çağ medeniyetlerinde, özellikle eski Yunan’da bulunabileceği görüşü oldukça da iddialı bir biçimde ileri sürülmüştür. Ancak, fikir alanında, eski Yunan’ın en büyük iki filozofu sayılan Platon ve Aristo’da, insana insan olarak değer veren, ona devlet içinde ve devlete karşı herhangi bir hak tanıyan düşüncenin izlerine rastlanmadığı bilinmektedir. Platon’un tasarladığı ideal devlet, toplum hayatının bütün yönlerini tek elden ayarlayan, düzenleyen ve bu kolektif düzen içinde kişiye en küçük bir serbest hareket alanı bırakmayan –ona aile kurma hakkını bile tanımayan- monolitik bir devlettir. Gerek Platon, gerek Aristo; devleti kişinin mutlak efendisi olarak tanıdıkları, köleliği olduğu gibi kabul ettikleri, insanın manevi varlığını tamamen gözden uzak buldukları için kendi çağlarının yerleşmiş değer ölçülerini, o katı kalıp yargılarını aşamamışlardır.

Devletin teknolojik bakımdan en donanımlı olduğu 20.yüzyıl, aynı zamanda insanlık tarihinde en fazla insan hakları ihlalinin ve bu arada insan öldürme olaylarının gerçekleştiği dönemdir. Bu yüzyılda devletler, başta giriştikleri savaşlar yüzünden, toplam 170 milyon kadar insanın ölümüne sebep oldular. Başka tarihi kanıtlarla birlikte bu acı gerçek insan güvenliğinin en büyük düşmanının basiretsiz, hırslı yöneticiler’in keyfi uygulamaları nedeniyle totaliter devletler olduğunu göstermektedir. Rudolph Rummel’in savaşların asıl nedeni olarak demokratik olmayan devletleri ileri sürmesi oldukça anlamlıdır. Demokrasiler hem daha az şiddet yanlısıdır, hem de birbirleriyle değil demokratik olmayan rejimlerle savaşır. Son zamanlarda bir hayli popüler hale

gelen bu iddia ‘dünyayı demokrasi için güvenli hale getirme’ projesinin de ilham kaynağını oluşturmuştur. Belki de günümüzün Amerikan ‘neomuhafazakârları’nın Orta-Doğu’yu kana bulamalarının nedeni, aslında bu Wilson’cu düşünceyi mantıkî sonucuna kadar takip etmeleridir.

2. Demokrasi

Demos=halk, Kratos=kuvvet: Millet işlerinin görülmesi için gerekli siyasi kurumları tespit etme ve bu kurumların işleyişini sağlayan kanunları yapma yetkilerini halkın elinde bulunduran rejimin adıdır. Halkın kendi kendisini idare etmesidir. Halk yetkilerini kullanırken ya doğrudan ya da temsili olarak davranır. Antik Demokrasilerde site yönetiminde kadınlar ve köleler hariç daha ziyade doğrudan doğruya bir yönetim söz konusu idi.

Sözlük anlamında demokrasi, “halkın çoğunluğunun seçimi sonrasında gelenlerin siyasi egemenliği temeline dayanan yönetim şekli”²⁸ olarak tanımlanır. Diğer bir deyişle, egemenliğin bir hak olarak kabul edilip doğrudan ya da özgür bir irade ile seçilmiş temsilciler aracılığıyla kullanılmasıdır. Abraham Lincoln’ün deyişiyle, “halkın halk tarafından, halk için yönetimi”dir.

Demokrasinin, “doğrudan” ve “temsili” demokrasi şeklinde iki türü vardır. Doğrudan demokraside tüm yurttaşlar kamusal kararların alınmasına katılırlar. Temsili demokraside ise yurttaşlar siyasal kararları almada, yasaları yapmada, kamunun iyiliğini ilgilendiren programları uygulamada ilgili görevlileri seçerler. Bu görevliler halk adına karar verirler.

Türkiye’ye ve Ortadoğu’da demokrasinin gelişememe sebepleri incelendiğinde; Michel Foucault’nun Doğu ve Batı toplumlarının siyasi genetiğini araştırdığı çalışmasında yer alan tahlilinde şöyle bir farklılığa vurgu yapılmaktadır; Batı’da siyaset ilişkisi, özellikle eski Yunan’da gemi-kaptan ilişkisine benzer. Doğu toplumlarında ise bu ilişki çoban-sürü ilişkisini andırır. Yönetim işi, yani gemi kaptanının vazifesi, gemiyi kayalara çarptırmadan, emniyetli bir şekilde kıyıya yanaştırmaktır. Tek tek içindeki insanlara karşı kaptanın esas sorumluluğu yoktur. Kaptan asıl olarak gemiye karşı sorumludur. Yani şehre karşı sorumludur. Kaptan öldüğü takdirde şehrin nasıl yönetileceğine ilişkin kanunlar manzumesi bırakmıştır. Dolayısıyla yönetim bir sorun

²⁸ M. Akif ORDULU, *Türkçe Sözlük*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 2001

olarak ortaya çıkmıyor. Ama çoban-sürü ilişkisinde böylesi bir gelenek yoktur ve yerini kimin alacağı büyük bir sorun olarak belirir.

Demokrasi özgürlüğün kurumsallaşmasıdır. Herhangi bir toplumun, doğru anlamda demokratik olarak adlandırılabilmesi için, anayasal yönetimin, insan haklarının ve yasa önünde eşitliğin gerektiği söylenebilir.

Demokrasilerde daha çok geçerli olan temsili sistemdir. Yeni çağ demokrasilerinde bu dikkati çekmektedir. Hz. Peygamberin Veda Hutbesi, İngiltere’de Magna Charta hareketi, Amerikan bağımsızlık savaşında yayınlanan 1776 tarihli Bağımsızlık Beyannamesi, Fransız İhtilalinin doğurduğu sonuçlar demokrasinin gelişmesine hız katmıştır. Zaman zaman Avrupa’da demokrasi dışı akımlar güç kazanmışsa da demokrasi insanlığın en üstün yönetim rejimi olarak dikkati çekmektedir. 1980’li yılların sonlarında Sovyetler Birliği’nin isim değiştirmesi ve Doğu Blokunda demokrasi ve milliyetçilik rüzgârlarının esmesi, dünya çapında demokrasiye güç katmıştır...”²⁹ Demokrasi, yukarıda da belirtildiği gibi en genel anlamda “halkın kendi kendisini yönetmesi” dir. İktidarın halk tarafından ve halk için kullanılacağı bir siyasal modelin adıdır.

Demokrasilerde siyasal otoritenin kullanılması demokratik katılım mekanizmalarıyla meşrulaştırılır. Devlet iktidarının meşruiyeti, halk iradesinin yönetime yansımaya dayanır. Devlet otoritesinin “meşruiyeti” tesis edilmeden sağlıklı bir devlet/toplum ilişkisi kurulamayacağı gibi, dış güvenlik ve adalet hizmetleri gibi devletin etkin olması gereken temel faaliyet alanlarında da “güçlü” bir devlet oluşturulamaz. Bir siyasal modelin demokrasi olarak nitelenebilmesi için üç temel ölçüt olduğu söylenebilir. Bunlar; genel ve eşit oy, özgür ve adil seçimler, temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvencesidir.

3. Hak ve Hukuk

‘Hak’, ‘hukuk’ ve ‘hakikat’ kavramları, Batı dillerinin çoğunda olduğu gibi Türkçede de aynı kökten türemiş sözcüklerdir. Hukuk, genel olarak, belli bir toplumda haklar rejimine verilen addır. Hakların ise, toplumu meydana getiren birey ve grupların

²⁹ Mustafa ERKAL, Burhan BALOĞLU, Filiz BALOĞLU, *Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 1987

'hakikatlerinin', bir başka deyişle temel ve vazgeçilmez gereksinmelerinin, toplumsal irade tarafından tanınması, kabul edilmesi olduğu düşünülebilir.³⁰

Aslında hak ve hukuk kavramları birbiriyle yakın ilişki içerisinde, hatta iç içedir. Hukuk kavramı hak kavramının çoğulunu ifade eder. Ancak hak ve hukuktan bahsedebilmek için siyasi bir otoritenin yani meşru bir idarenin varlığı şarttır. Hakların güvence altına alınması demokratik rejimlerin en temel özelliklerindedir ki bu da hukukun üstünlüğünü gerektirir. Yani hukuk önünde devlet de dahil herkesin eşit kabul edilmesini gerektirir.

Hak, hukuk'un tanıyıp koruduğu yetkiye denir. Daha da açık bir tanımlama ile; hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan yetkilere ve bu yetkilerden yararlanma hususu kişinin iradesine bırakılmış olan menfaate hak denir. Diğer bir tanım da hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkililerdir.

Haklar, özel ve kamu hakları olarak ikiye ayrıştırılabilir. İnsan hakları da son yıllarda giderek artan bir yoğunlukta tartışılan konuların en başta gelenleri arasında gelmektedir. İnsan iki açıdan inceleme konusu olabilir:

1. Bireyin maddi ve manevi dünyası,
2. Bireyin toplum ve devlet karşısındaki durumu.

İnsan ve toplum arasındaki temel bağı hukuk oluşturur. İnsanların zihinlerinde ve vicdanlarında yaşayan hukuka "doğal hukuk" denir. Bir ülkede belli bir zaman geçerli olan hukuka ise "pozitif hukuk" denir. Hukuka uygun davranan devlet, pozitif hukukunu doğal hukuka uydurmaya çalışan devlet anlamına gelmektedir.

4. Doğal Hukuk ve İnsan Hakları

İnsan hakları kavramının herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yoktur. Türkçe kitaplarda 'kamu hürriyetleri', 'temel haklar', 'vatandaş hakları' hep aynı anlamda birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. İnsan ve hak kavramları soyut ve göreceli olduğu sürece bu tanım sorunu devam edecektir. Bu açığı kapatmak için kavramla ilgili bazı tarifler yapılmıştır. En genel anlamda insan hakları, insanın birey olmaktan kaynaklanan doğal hakları demektir. Kısaca "insana insan gibi muamele etmek" biçiminde de

³⁰ İhsan DAĞI, Necati POLAT, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, Liberte Yayınevi, Ankara, 2004, s.81

betimlenebilir. Başka bir deyişle, insan hakkı olarak bilinen her tür hak insan doğasından kaynaklanan tabii (doğal) haklara karşılık gelmektedir.³¹

İnsan hakları kavramının doğal hukuk ürünü olduğu kabul edilmektedir. İnsan haklarının bilinen en yaygın tanımı “insanın insan olmaktan kaynaklanan hakları” şeklindedir ve kaynaklarda genellikle her insanın bu haklara doğuştan sahip olduğuna vurgu yapılır.

Daha kapsamlı bir tanım vermek gerekirse, “insan hakları”nın, insanlığın belli bir gelişme çağında, teorik olarak bütün insanlara tanınması gereken ideal haklar listesini ifade ettiği söylenebilir. İnsan hakları denilince genel olarak daha ziyade olması gereken, ideal olan, özlenen haklar akla gelir ki bunlar uluslar arası bildirilerde tüm insanlığa sunulan ortak ülkülerdir.

İnsan hakları yüzyıllarca verilen mücadeleler sonucunda ulaşılmış olan bir değerdir. Eğer günümüzde artık insanların sadece insan olmak nedeniyle devredilmez, vazgeçilmez, kişiliklerine bağlı bir takım haklara sahip oldukları kabul ediliyorsa bu çok çetin ve bedeli çok ağır ödenmiş bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Keyfi otorite karşısında insanın özgürlüğünü elde etmesinin geçirdiği evreler bugünü anlamak açısından gereklidir. Bu uğurda yapılan uzun mücadeleleri bilmeden, çeşitli ulusal ve uluslararası hukuk belgelerinde insan hakları kavramının değerinin anlaşılması mümkün değildir. Ayrıca bu gün insan haklarının bir dış politika aracı olarak devletlerin egemenliklerini sınırlayacak boyuta gelmesi de tarihi geçmiş dikkate alındığında daha iyi anlaşılabilir.

Yirminci yüzyılın en önemli sosyal gelişmelerinden birisi olan insan hakları kavramının hukuki ve evrensel bir anlam kazanmasıyla, geçmişin ahlaki, dini ve felsefi değerleri bugün siyasi ve hukuki belgelerin en önemli kavramlarından biri haline gelmiştir. Öyle ki, insanlık tarihinin hiçbir döneminde insan haklarının bu kadar yaygın olarak ihlal edildiği ve aynı zamanda bu kadar çok kutsandığı bir dönem olmamıştır. İnsan hakları, son on yılda yeni dünya düzeni, küreselleşme, post-modernizm ve internet gibi üzerinde çok konuşulan sınırları belirli olmayan bir kavram haline gelmiştir. İnsan hakları öylesine kutsal bir kavram ki, neredeyse bütün devletler ve

³¹ Kemal BAŞLAR, *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri(1)*, Polis Meslek Yüksek Okulları Ders Kitabı, SFN Yayınevi, Ankara, 2001, s.10-11

devlet adamları meşruiyetlerini bu kavrama sadakatlerini açıklayarak korumak eğilimindedirler. Bu gün bir devletin insan haklarını ihlal ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kalması, Orta Çağ'dan hatırladığımız 'afroz' tabirini telaffuz etmemizi gerektirecek kadar ciddi bir suçlama olarak kabul edilmektedir. Uluslar arası topluluk tarafından afroz olunmak istemeyen diktatörler ve despotlar bile yaptıkları hareketlere hukuki bir dayanak bulmak zorunda hissediyorlar.³²

İnsan haklarının tarihçesi dört başlık altında incelenebilir: 1- Eski Uygarlıklarda İnsan Hakları, 2- Birleşmiş Milletler Sonrası İnsan Hakları, 3- Osmanlı İmparatorluğunda İnsan Hakları, 4- Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları,

İnsan hakları kavramı XVIII. Yüzyılda Aydınlanma Çağında ortaya çıkmış gibi görünür. Gerçekten de, daha önce Orta Çağın karanlıkları (Batı açısından) içinde insanın bir değer olarak gündeme gelmesi, hak ve özgürlükler sahibi olduğunun ileri sürülmesi siyasal iktidarlar açısından düşünülmesi imkânsızdı.

Evrensel anlamda Birleşmiş Milletler'in kurulması modern insan hakları hukukunun doğuşu açısından bir mîlat olarak kabul edilebilir. Birleşmiş Milletler sonrası ortaya çıkan gelişmeler modern insan hakları eğilimini yansıtmaktadır. Bu dönem insan haklarının uluslar- arası boyut kazandığı bir dönem olması itibariyle diğer tarih dönemlerinden ayrılır.³³

Düşünce ve felsefede insan haklarının mazisi, insan kadar eskidir. İlk çağlarda, özellikle Antik Yunan'ın (Eski Yunan) Sokrates'le başlayan antropolojik (insan bilimi) dönemi, temelde insan sorununa yönelmiştir. Yine ilk çağda Uzak Doğu'da insan hakları konusu görülmektedir. Evrene uyum sağlama konumundaki insanın yapısı üzerinde durulmuş, Ahlak, dürüstlük ve bilgelikle doğanın bir parçası olup uyum sağlamak Uzak Doğu felsefesinde daha yatkın düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokrates insan haklarına değinmiş olan bir filozoftur. Ona göre, değerler hiyerarşisinin en üst konumunda "adalet" kavramı vardır. Sokrates' in öğrencisi Platon insan haklarının adalet bağlamı içinde varolduğuna inanır.³⁴

³² Kemal BAŞLAR, *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri(1), Polis Meslek Yüksek Okulları Ders Kitabı, SFN Yayınevi, Ankara, 2001, s.11*

³³ A.g.e., s.26

³⁴ ÖKTEM,1992, s.56-57

Bir haklar rejimi olan hukukun, toplumda işlevlerini yerine getirirken muhatap aldığı varlıklara, hukukun ‘öznelere’ adı verilmektedir. Ulusal hukuk sistemlerinde birey, hukukun başlıca öznesini oluşturmaktadır. Sistem, büyük ölçüde birey hak ve özgürlükleri etrafında örgütlenmiştir. Eşitlik esası üzerine kurulmuş olan sistemde, toplumu oluşturan bireyler yasa önünde eşit değere sahiptir; açık rızası olmaksızın kimsenin bir ötekini buyruğu altına konması mümkün değildir. Ayrıca her birey, yaşama, özgürlük ve güvenlik içinde olma ve mülkiyet hakkı gibi doğal ve tartışılmaz haklara sahiptir.

Buna karşılık, uluslararası toplum, esas olarak devleti eksen alan bir toplumdur. Bir uluslararası hak ve sorumluluklar rejimi olan uluslararası rejimin öznesi, devlettir. Birey ulusal toplumun başlıca öznesidir. Ancak tek öznesi değildir. Ulusal hukukun muhatap aldığı, dernek, vakıf, şirket gibi ‘tüzel’ kişilikler de ulusal toplumun öznelere arasındadır. Benzer bir durum uluslararası toplum için de söz konusudur. Devletlerin yaşama geçirdiği ‘uluslararası’ örgütlerin tipik örnekleri, Birleşmiş Milletler, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi hükümetler arası kuruluşlardır. Bu anlamda, yine uluslararası alanda faaliyet veren FIFA (Uluslararası Futbol Birliği), Uluslar arası Af Örgütü, Kızılhaç ve Kızılay gibi uluslararası ‘sivil toplum’ örgütlerini, uluslararası örgütlerle karıştırmamak gerekir. Uluslararası sivil toplum örgütleri, çeşitli uluslardan özel birey ve kuruluşların oluşturduğu örgütlerdir. Buna karşılık, uluslararası örgütler, uluslararası toplumda hükümetlerin bir araya gelmek suretiyle vücut verdiği öznelere dir. Kimi uluslararası örgütler, Birleşmiş Milletler örgütü gibi, evrensel; kimileri ise, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi, bölgeseldir. Kimi uluslararası örgütler, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi genel amaçlı ve siyasal, kimileri ise özel özel amaçlı ve tekniktir. Sözelimi, NATO, özel amaçlı, yani askeri nitelikte bir uluslar arası örgüttür. Yine sözelimi Dünya Sağlık Örgütü, sağlık; Dünya Posta Birliği ise haberleşme hizmetleri alanında faaliyet gösteren örgütlerdir. Uluslararası örgütler, hükümetler tarafından kurulan örgütler olmakla birlikte, hükümetlerden bağımsız birer hukuksal varlığa sahiptirler. Uluslararası örgütler kurmak ya da kurulu uluslar arası örgütlere üye olmak, bütünüyle devletlerin tercihine bırakılmıştır. (Ancak bazı uluslararası örgütler, özellikle bölgesel ve özel amaçlı örgütler, üyelik için belli koşullar aramaktadırlar.) Uluslararası

bir örgüte bir kez üye olunduktan sonra ise, üyelik süresince söz konusu örgütün kuralları ile bağlı olunmaktadır.³⁵

İnsan hakları önceleri sadece birey ile devleti arasında sınırlarda yer alırken, günümüzde artık uluslararası hukuk'un en önemli kavramlarının başında yer almaktadır. Bu gün bu olgunun en önemli özelliğinin onun evrenselliğinde yattığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Konuyla ilintili olan kavramlardan biri de insan onuru ve insan onurunun saygınlığıdır. İnsan onurunu güvenceye alan bütün kurallar insan hakları kapsamındadır.

5. Özgürlük Kavramı

Özgürlük, tek yönlü değil çok yönlü bir kavramdır. Bağımsızlık, gizlilik, eşitlik gibi anlamlara gelir. Kısaca herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi isteğine, düşüncesine dayanarak karar vermesi durumudur.

Demokratik toplumlarda kişilere tanınan özgürlükler kimi zaman haklarla aynı anlamda kullanılmaktadır. Günümüzde özgürlükler negatif, pozitif ve aktif statü hakları olarak üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

Çok yönlü bir kavram olmasından dolayı özgürlüğün çeşitli tanımları vardır. Örnek vermek gerekirse, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'ne göre ise özgürlük, kanunların izin verdiği her şeyi yapabilmek hakkıdır. Burada hukukun üstünlüğü söz konusudur.

Özgürlükle yakından ilişkili kavramlardan biri de eşitliktir. Özgürlük herkese eşit olarak tanınmalıdır. Özgürlük ortamının bulunduğu bir yerde insanlar eşitsizliğin farkına varırlar ve gidermeye çalışırlar. Özgürlük eşitliğe göre daha soyut, daha karmaşık, daha yüksek bir kavramdır. 18. yüzyılın liberal düşüncesinin getirdiği eşitlik kavramı daha çok hukuksal yani kanun önünde eşitliktir.

Eğitim alanında ise daha çok fırsat ve olanak eşitliğinden söz edilir. Fırsat ve olanak eşitliği, bütün insanlara başlangıç çizgisinde aynı fırsatlardan yararlanma olanaklarının sağlanması, herkese kendi yeteneklerini geliştirme fırsatı verilmesi ve maddi olanaklardan yoksun olanlara devletin bunu sağlamasıdır.

³⁵ İhsan DAĞI, Necati POLAT, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, Liberte Yayınevi, Ankara, 2004, s.105,106

Kamu özgürlükleri ise, insan haklarının devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka girmiş olan bölümünü ifade eder. Bunlara kamu özgürlükleri denmesi, sadece bir sınıfa veya zümreye değil herkese tanınmış olmasından ve dolayısıyla birey-devlet ilişkisini düzenleyen kamu hukukunun bir kolunu oluşturmasındandır.

Özgürlük kavramı irdelenirken, mutlaka sınırsız özgürlüğün olamayacağı ve özgürlükleri yok etme özgürlüğünün bulunmadığı da vurgulanmalıdır.

6. İnsan Hakları ve Özgürlük Kavramları Arasındaki İlişki

İnsan, günlük yaşamında insan haklarıyla içiçe, birlikte yaşamaktadır. Özgür bir şekilde düşündüğünü söyleyebilmek, istediği yere seyahat edip, yerleşebilmek, diğer bireylerle ve devlet makamlarıyla olan ilişkilerinde insanca hakça muamele görebilmek, insanın günlük yaşamında farkına varmadan ve değerini bilmeden kullandığı ve yararlandığı haklardan sadece birer örnektir.

Peki öyleyse nedir bu insan hakları? Bir yazarın³⁶ kitabına başlık yaptığı gibi ‘Kapitalizmin Çağdaş Silahı’ mı? Yoksa gerçekten tüm dünya insanlarına insanca bir yaşam sürdürmeyi ve yeraltı ve yerüstü tüm dünya nimetlerinden insanlığı eşit olarak faydalandırmayı amaçlayan büyük ve anlamlı bir barış bildirgesi mi?

Kavram ile ilgili en rağbet gören, en yaygın tanım; insan haklarının, insanların salt insan olmaları sıfatıyla doğuştan sahip oldukları dokunulamaz, devredilemez ve vazgeçilemez hak ve özgürlükler olduğu şeklindedir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, insan değerli bir varlık olup daha doğuştan bir takım ayrıcalık ve imtiyazlara sahiptir. Bu ayrıcalıklara sahip olmasının nedeni sadece insan olarak dünyaya teşrif etmiş olmasıdır. Zaten kutsal kitaplarda da yaratıcı tarafından kendisine vekillik sıfatı verilmiş tek varlık olarak işlenmiş olması bu anlamda oldukça manidardır.

B) İNSAN HAKLARI DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Çağımızda en çok kullanılan, en çok önemsenen ve gelişmesi için çaba harcanan, buna rağmen yine en çok ihlâl ve istismar edilen “insan hakları” kavramı; “insan” ve “hak” gibi iki ayrı kavramın bileşiminden oluşur. Hidrojen ve oksijen gibi iki farklı

³⁶ Mehmet Suat İLHAN, *İnsan Hakları: Emperyalizmin Çağdaş Silahı*, 6.Baskı, Denk Yayıncılık İstanbul, 2005

element ya da gaz'ın bileşiminden canlı organizmalar için hayatın en temel kaynağı olan “su” maddesinin oluşması gibi, insan ve hak kavramlarının bileşiminden de insan hayatının en başat unsurlarından ve vazgeçilmezlerinden biri olan insan hakları kavramı meydana gelmektedir. Ama ne hazindir ki her ikisinin de insan hayatındaki önemi ve değeri çok geç anlaşılabilmiştir. Temennimiz hayatın en temel maddesi olan ve kıymeti her geçen gün daha fazla hissedilen “su” nedeniyle, ilerleyen dönemlerde paylaşmazlık, anlaşmazlık ve savaşların çıkmaması, hayat kaynağı olan su maddesinin, insan hakları ihlallerine ve insan hayatına kast etmemesi, savaş ve ölüm sebebi olmamasıdır.

1. Eski Uygarlıklarda İnsan Hakları

a) İlk Çağda İnsan Hakları

Bilindiği gibi insanlar ilk çağlarda mağara gibi inlerde yaşıyorlar göçebe hayat sürüyorlar ve avcılıkla, hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Zamanla tarım ve ziraat ile de uğraşmaya başladılar ve bu nedenle de ziraata elverişli olan akarsu kenarlarına yerleşerek tarımla meşgul olmaya, ekip biçmeye başladılar. Özellikle de Nil nehri kenarında büyük koloniler oluşturmuşlardı. Yine daha yukarılarda bu günkü Anadolu'da bulunan Toroslar'ın güneyinden Basra Körfezi'ne kadar olan bölümde de özellikle de Mezopotamya olarak adlandırılan Fırat ve Dicle arasındaki verimli arazide İ.Ö. 5 ve 6.binlere kadar uzanan tarihlerde Mısır ve Sümer Uygarlıkları hüküm sürmüş ve insanlık âlemine büyük katkılar sağlamışlardır. Zaten en büyük hizmet de aslında Sümerler tarafından ilk kez yazı dilinin (Çivi Yazısı) kullanılması ve benimsenmesidir. Kesin hüküm bildiren tarihi bulgulara ancak yazılı eserler (levha, kap, kacak ya da mezar taşları) sayesinde ulaşılabilmektedir. Bu nedenle bir yazarı kitabına başlık olarak seçtiği ve çok ünlü bir deyiş olan “Tarih Sümer'de Başlar” sözü hiç de boş ve yabana atılır bir söz değildir. Bu nedenle kesin bilgiler ışığında yazının bulunması tarihi olan İ.Ö.3000 tarihini insanlık uygarlığının başlangıcı olarak benimsemek herhalde yanlış olmasa gerektir. Bu arada Mısırlıların kullandığı Mısır Hiyeroglifi olarak nitelendirilen resim biçimli yazıyı kullandıkları da belirtilmelidir. Yine İ.Ö.550-331 yılları arasında hüküm süre Pers uygarlığının devlet yönetiminde ilk kez pek çok farklı kökenli halkın, eşit sorumluluk ve haklara sahip bir biçimde birarada yaşamasını sağlayıcı bir düzen kurmuş olmaları son derece önemlidir. İmparatorluk, barışın korunması ve vergilerin ödenmesi koşuluyla, bu halkların dil, din, örf ve adetlerine karışmamıştır. Bu tür tolerans ve çoğulculuk örneklerini daha sonra Helen, Roma ve Türk İmparatorluklarında

da görmek mümkündür. Perslerin insancıl idari yapısı belki de, temelleri ahlak kurallarına dayanan Zerdüşt dininde aramak gerekir. İ.Ö.altıncı yüzyıl başında yaşayan peygamber Zerdüşt tarafından kurulan bu dinin kutsal kitabı Avesta (kanun)'dır.

Yine konumuzla ilgili olarak uygarlık tarihinde hukuk, kanun ve adalet düşüncesini ilk kez Sümerlerin geliştirdiği de belirtilmelidir. Ama Sümerlerin kullandıkları bu eski kanunları Birinci Babil Devletinin altıncı kralı Hammurabi kendi dönemine göre değiştirip uyarlayarak ünlü Hammurabi Kanunlarını oluşturmuştur. Bir taş üzerine yazılı 300 madde kadar olan bu kanunlar katı adalet ilkeleri koymakla birlikte kişisel özgürlükleri de garanti altına alma özelliği ile oldukça önemlidir. Ayrıca İ.Ö.VI. Yüzyılda yaşadığı tahmin edilen büyük Çin düşünürü Lao- Tse, yine İ.Ö. 551-479 yılları arasında yaşayan ünlü Konfüçyüs ve Mo-Ti (İ.Ö.470-390)'nin düşünceleri özgürlük ve insan sevgisi bakımından vurgulanması gereken önemli gelişmelerdi.

Çin gibi Hindistan'da da yüksek bir kültür doğmuştur. İ.Ö. 3000 yıllarından itibaren gelişen bu kültür çevresinde çeşitli devletler kurulmuş, yüksek maddi ve manevi bir uygarlık ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki çok sert kast sistemine karşı çıkan ve Konfüçyüs'ün çağdaşı olan Buddha'nın nefis terbiyesi yöntemi son derece ilginçtir.

Çeşitli göçlerin binlerce yıl yoğurduğu Batı Anadolu, Ege Adaları ile Yunanistan'da doğan yüksek uygarlığın niteliği hakkında zaten görüş bildirmeye bile gerek yoktur. Dünyaya olan etkisi bu gün bile hala sürmektedir. İlkönce Batı Anadolu'da başlayan ve İyon Kültürü dediğimiz Mısır, Hitit ve Frig kültürü sentezi, daha sonra bugünkü Yunanistan'a sıçramıştır.³⁷

Eski düşünce ya da felsefenin tarihi açısından irdelenmesinde Eski Yunan felsefesinden söz edilmesi geleneksel bir yaklaşımdır. Ne ki, hiç kuşkusuz Eski Yunan öncesinde de uygarlıklar doğmuştu. Batı düşünce tarihinde Eski Yunan'ın yeri, modern felsefenin yazılı, öncül ve sistemli bahisler olarak ele alınmış olması ve bilimin de başlangıcı olmak bakımından önem taşımaktadır.³⁸

³⁷ Ekrem AKURGAL, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1988, s.203

³⁸ Charles M. BAKEWELL, "The Philosophical Roots of Western Culture," *Ideological Differences and World Order*, Yale Universty Press, USA, 1963 (first edt.1949), F.S.C. Northrop (edited by), s. 69-89, Akt: Mehmet Semih GEMALMAZ, *İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Beta Yayınları İstanbul, 1997

Eski Yunan uygarlığı evresine damgasını vuran temel özellik, yekpare bir düşünce akımı olmaktan çok, değişik aşamalarla birbirlerinden etkilenmekle birlikte farklılıklar da gösteren anlayışların boy atmasıdır.

İnsanın felsefenin doğrudan odağı olarak ele alınışı, Sokrates (İ.Ö.469- 399) ile başlar. Sokrates ile başlayan evre/akım, Aristoteles ile bitmekle birlikte, Stoa düşüncesi bu süreci bütünleyen niteliktedir. Site kurumunun sarsıntı geçirdiği evrede “Atina demokrasisi” ni diriltme kaygısı, Platon (İ.Ö.427-347) ve Aristoteles (İ.Ö.384-322) için belirleyici etken olmuştur. Platon ve Aristoteles’in düşüncelerinde, dönemin genel yaklaşımına koşut olarak, bireysel özgürlükleri öne çıkartmayan bir yaklaşım öne çıkıyordu.

Platon, Devlet/Politeia adlı yapıtında³⁹, bir yönetim biçimi olarak demokrasiyi, monarşi ve aristokrasi gibi, eleştirdiği rejimler arasında gösterir. Yasalar/Nomoi⁴⁰ adlı yapıtında ise Platon, açıkça totaliter öğeleri belirgin bir modelin savunusunu yapar. Eşitsizlikçi ve hiyerarşik bir toplumsal ve siyasal-hukuksal düzen kurgusu, Platon öğretisinin genel karakteristiğidir.⁴¹

Benzer biçimde, toplumdaki eşitsizlikçi düzeni doğal bir durum olarak kavrayan Aristoteles de kölelik kurumuna karşı çıkmayarak doğal bir durum olarak görmüştür. Politika⁴² adlı yapıtında Aristoteles, demokrasiyi “politia”nın hükümet biçimi olarak Cumhuriyet’in bozulmuş bir şekli olarak sunar.

Atina’nın toplumsal ve siyasal örgütleri diğer şehir-devletlere göre daha hızlı, daha barışçıl ve daha etkili bir biçimde olgunlaşıyordu. Ancak Atina demokrasisi’nin en büyük özelliği Vatandaş sıfatına haiz olanlarla sınırlı olmasıdır ki bu da toplam nüfusun onda birine eşittir. Kadınlar, esirler ve yabancılar oy hakkına sahip değildir. Yine ikinci bir özelliği de dünyada ilk doğrudan demokrasi örneğini oluşturmasıdır. Ayrıca yasama, yürütme ve yargı organlarını oluşturmuş olmaları da Batı devlet yapısı açısından çok önemlidir.

³⁹ EFLATUN, *Devlet*, (Çev: Sebahattin Eyüpoğlu-M.Ali Cimcoz), 3.Bası, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975

⁴⁰ Mete TUNÇAY(der), *Herodotos’tan Hegel’e Batı Siyasal Düşünüşünden Seçmeler*, 1.cilt: Eski çağ, Sinan Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 100-141

⁴¹ İ.S.212 Yılında İmparator Caracalla zamanında, Salvatore Dimarzo

⁴² Aristoteles, *Politika*, Çev: Mete TUNÇAY, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

b) Orta Çağda İnsan Hakları

Orta Çağda, insan hakları anlayışında Eskiçağa oranla bir değişme ve gelişme olduğu görülmektedir. Ortaçağ düşüncesinin Hıristiyan dogmalarının etkisi altında, kişinin devlet karşısında bir hiç olduğu yolundaki Eskiçağ anlayışından uzaklaştığı görülür. İlk Çağ ile Orta Çağ arasındaki fark; İlk Çağda insanın tek efendisi ‘Devlet’ iken, Orta Çağda ‘Devlet ve Kilise’dir. Bu çağda siyasal iktidarın yetkilerinin sınırlandığı karşılıklı yapılan anlaşmanın en önemli örneğini İngiliz belgelerinin en eskisi olan Magna Charta Libertatum (İngiliz Büyük Şartı) oluşturur. 1215’de İngiliz kralı Yean Sans Tere, Magna Charta Libertatum’u imzalamak zorunda kalmıştır. Magna Charta Libertatum, Batıda kralın yetkilerini sınırlayan ve kişi özgürlüklerinin sınırını genişleten ilk adım olarak insan hakları alanında en önemli belge sayılmaktadır. Bununla birlikte Ortaçağ, insanın, Çevrensel, dokunulmaz, devredilemez ve devletten önce gelen haklara sahip olduğu düşüncesine yabancıdır. Genel anlamda insanların hukuksal eşitliği bulunmamakta, kişi ve grupların basamaklı eşitliği bulunmaktadır.⁴³

Roma uygarlığı eski Yunan Kültürü üzerinde yükselmiştir. Romalılar özellikle devlet yönetimi sanatının esaslarını, kendilerine önderlik eden bu kültürden almışlardır. Tarihin geniş alanlara yayılan ilk büyük ve modern imparatorluğunu kuran Romalılar, çeşitli ulusları ve ülkeleri yönetebilmek için, ince ve modern anlamıyla akıldan çıkan hukuka dayanan, ilk ustalardır. Dar “polis” kavramından, kısa sürede evrensel bir devlete ulaşan Romalılar yurttaşlık statüsünü genişletmişler ve sonunda devlette yaşayan –ve köle olmayan- herkes Roma yurttaşı olmuştur. “Batı’da ilkçağ, Roma İmparatorluğu’nun çökünce kapandı sayılır. V. Yüzyılda başlayan bu süreç sonunda Roma’ya antik düşünce ile gelen değerler yıkıldı gitti.”⁴⁴

İnsan Haklarının kökeni, insan olma durumu, insan doğası ve insanlık kavramıdır. Nasıl ki, hukuki hakların kaynağı hukuk, sözleşmeden doğan hakların kaynağı sözleşme ise insan haklarının kaynağı da insanlık doğasıdır. Bu durum, insan hakları belgelerinde insanlık onuru olarak ifadesini bulmaktadır. Yine aynı şekilde bu büyük düşünürün kadın-erkek eşitsizliğini de normal ve doğal bulduğu da belirtilmelidir.

⁴³ Ali KUYAKSİL, *İnsan Hakları Bilgileri*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002, s.13

⁴⁴ Ahmet MUMCU, *İnsan Hakları&Kamu Özgürlükleri*, 2.Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 1994, s.47

c) Yeni Çağda İnsan Hakları

İnsan hakları 16.yüzyıldaki reform hareketleri siyasi düşünce tarihini ilgilendiren felsefi bir tartışma olmaktan çıkmış, devletin anayasal hukuk düzenini ilgilendiren bir konu olarak siyasal mücadele alanına girmiştir. İlk olarak İngiltere’de sınıflara ait ayrıcalıklar yerini İngilizlerin genel haklarına bırakmıştır. Keyfi tutuklamaya karşı güvenceleri içeren Petition of Rights (1627) ve Habeas Corpus Act (1679) ile yargı güvencelerini içeren Bill of Rights (1688), İngilizlerin insan hakları ilgili bilgilerindedir. Haklar Kanunu adıyla anılan Bill of Rights, kralın keyfi yetkilerini kaldırıp, halkın tümüne özgürlük ve seçim haklarını garanti etmekle birlikte, herkesin kanun önünde eşitliği ilkesini, Jüri önünde açıklama yargılanma hakkını, aşırı para cezasının kaldırılmasını içermektedir. Habeas Corpus ise sanığın tutukluluk halinin geçerli olabilmesi için sanığın hâkim ve yargı önüne çıkarılması ile ilgili hükümleri getirmiştir. Bu İngiliz belgeleri hem 1776 Virginia Haklar Bildirgesini ve Anayasasını, hem de 1789 ve 1793 Fransa İnsan Hakları Bildirisini etkilemiştir. Temel hakların çağdaş anlamda topluca ve Anayasa gücünde pozitif hukuka aktarılması ilk olarak 1776 Virginia Haklar Bildirgesi ile gerçekleşmiştir. 1776’dan itibaren kabul ve ilan edilen Amerikan bildirilerinde; kişi güvenliği, vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, dilekçe hakkı ve mülkiyet hakkı gibi klasik hak ve özgürlükler yer alır. Amerikan ihtilalini kısa bir süre sonra izleyen Büyük Fransız İhtilaliyle, kişi hakları doktrin, Avrupa kıtasında resmen kabul ve ilan edilerek gerçekleşme olanağına kavuşmuştur.⁴⁵

Fakat insan hakları fikrinin ortaya atılışı genel kanaate göre üç asır önceye uzanır. O zamanlarda insan hakları doktrini, insanların insan olmalarından ötürü doğumla kazandıkları bir takım vazgeçilmez ve dokunulamaz haklara sahip buldukları fikrini benimseyerek bunu yaymaya çalışan bir düşünce akımı idi. Bu doktrinin amacı, devletin sınırsız gücünü sınırlamak, devletin insanların doğal haklarına saygı göstermesini sağlayarak onları baskıdan kurtarmak idi.

İnsan hakları fikri zamanla uluslararası alanda benimsenmeye başlandı. Gerçekten, “Amerikan Haklar Bildirileri” ve “1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi” insan haklarını gün yüzüne çıkardılar.

⁴⁵ Ali KUYAKSİL, *İnsan Hakları Bilgileri*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002, s.13,14

XIX. Yüzyılın başından itibaren büyük bir hızla geliştiğini gördüğümüz insan hakları ve özgürlükleri akımına egemen olan temel felsefe “Liberalizm” idi. Pek çok filozofun bayraktarlığını yaptığı bu akım; insanı yüceltmek, onun düşüncesini ve eylemini sınırlandıran kayıtları kaldırmak, devletin bu bakımdan denetimini sağlayabilmek için kişinin düşünce ve eylem, girişim alanlarına müdahale etmesini en alt düzeye indirmek hedeflerini gerçekleştirilmeyi öngörüyordu. “İnsan” hem siyasal, hem de ekonomik bir varlık olduğuna göre, Liberalizm’in de iki yönü vardı: Siyasal Liberalizm insanın varlığını sürdürmesi ve düşünce ile bu düşüncelerin eyleme dönüşmesi haklarını (yani özgürlüklerini) savunuyordu: Mademki kişi düşüncesi ve davranışları ile özgür olmalıydı, o halde bunun zorunlu sonucu, kişinin ekonomik etkinliklerde de, devletin mümkün olduğunca az sınırlaması altındaki serbestliği idi. Liberalizm’in bu ikinci özelliğinde temel dayanak; “mülkiyet hakkı’nın kutsallığı”dır. Ekonomik etkinliklerde mülkiyetin önemi düşünülürse, bu anlayışa hak vermek gerektir. Aslında, bir mantık dizisi içinde değerlendirdiğimiz zaman, Siyasal Liberalizmden, Ekonomik Liberalizmi türetiliyoruz. Ama, tarihin gelişim çizgisinde, uygulama, bu sıralamayı tersine çeviriyor. Yeniçağ, ekonomik girişimciliğin artması, bundan da kişinin mülkiyet hakkına sıkı sıkıya bağlı sayılmasıyla doğdu. Böylece Burjuvazi tam anlamıyla belirdi. Burjuvazi gerçekten yenilmez bir ekonomik güç durumuna erişince, İlkçağ’dan beri düşlenen eşitlik ve siyasal özgürlükleri uygulamaya sokma sırası gelmiştir. Bu bakımdan Liberalizm, ilkönce ekonomik bir sistem olarak, ünlü iktisatçı Adam Smith (1723-1790) tarafından temellendirilmiştir. Böylece iktisat da önemli bir bilim haline geldi.⁴⁶

ABD’nin kurulmasından hemen sonra patlak veren Fransız ihtilâli, ilk dönemde liberalizmin katıksız bir zaferi sayılabılırdi. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde, ufak tefek çelişkiler bir yana bırakılırsa “siyasal liberalizmin” düşünsel öğeleri dile getirilmişti. Ama bildiri’nin “ekonomik liberalizm” ile olan bağlantısı daha sağlamdı. Gerçekten, Fransız devrimi ile ekonomik liberalizm en büyük ivmelerinden birini kazanmış, buna karşılık, siyasal liberalizm tökezlemeye başlamıştır.

⁴⁶ Avni ZARAKOĞLU, *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ankara, 1981, s.15

d) Yakın Çağda İnsan Hakları

İnsan hakları kavramına 20. yüzyılın başlarında rastlayamıyoruz. 1900'lü yılların ortalarına kadar hukukun kişileri yalnızca devletlerdi. O zamana kadar devletin sınırları içinde yaşayan kişilerin hakları o devletin iç sorunu olarak görülmüştür. Bir başka devlet tarafından uyruklarına yapılan saldırıları, bir devletin saygınlığına, maddi çıkarlarına aykırı sayılmış ve çıkarı zedelenen devlet lehine tazminat hakkı doğurmak dışında bir yaptırıma bağlanmamıştır. İnsanı devlete bağımlı kılan bu anlayış, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar etkinliğini sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı süresince tarihte o zamana kadar görülmemiş bir boyutta elli küsur milyon insanın hayatını kaybetmesi ve bu savaş süresince altı milyon Yahudi'nin sistemli bir soykırım programına uğraması insanlık bilinci üzerinde korku ve dehşet duygusu oluşturmuş, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları insanlığın tümünü ortadan kaldırma tehlikesini gösterdikten sonra, insanlar benzeri soykırımların bir gün mağduru olabileceğini düşünmüştür. Avrupa'daki demokrasileri tahrip eden İkinci Dünya Savaşı ve onun yıkıcı sonuçları savaş sırasında ayaklar altına alınan İnsan haklarının değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.⁴⁷

2. Birleşmiş Milletler Sonrası İnsan Hakları

Birleşmiş Milletler Antlaşması, birçok yerinde insan hakları kavramından söz etmiş olmasına karşın, bu hakların neler olduğunu teker, teker saymamıştır. Bununla beraber, Örgüt bünyesinde oluşturulan İnsan Hakları Komisyonunun hazırladığı tasarı Genel Kurul tarafından 10 Aralık 1948 tarihli oturumda "İnsan Hakları Bildirisi" adıyla kabul edildi. Bildiri bir önsöz ile otuz maddeden oluşmaktadır.

Bildiride yer alan insan hakları ve ana özgürlükleri, günümüzde çağdaş demokrasilerde yürürlükte bulunan anayasaların hemen hepsinde de yer almaktadır. Bildiride açıklanan insan hak ve özgürlüklerinden önemli bazıları şunlardır:

-Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar.

-Herkes hiçbir fark gözetilmeksizin bu bildiride belirtilen bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanır.

⁴⁷ Ali KUYAKSİL, *İnsan Hakları Bilgileri*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002, s.14

-Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği her bireyin hakkıdır.

-Kölelik ve köle ticareti yasaktır.

-Kanun önünde herkes eşittir, farksız olarak kanunun eşit korumasından yararlanma hakkına sahiptir.

-Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonamaz ve sürülemez.

-Her bireyin vatandaşlığa hakkı vardır.

-Her bireyin fikir, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır.

-Her kişi, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla memleketinin kamu işleri yönetimine katılma hakkına sahiptir.

-Her kişi, memleketinin kamu hizmetlerinden eşit faydalanma hakkına sahiptir.

-Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin eşit çalışma karşılığı eşit ücrete hakkı vardır.

Bu dönemde gelişen hak ve özgürlükler birinci, ikinci ve üçüncü nesil haklara ayrılmaktadır. Birinci kuşak haklar, can ve mal güvenliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü ve siyasi haklar gibi geleneksel hak ve yaşam düzeyine kavuşma hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi geleneksel hak ve özgürlüklerdir. Çalışma hakkı, adil ve eşit ücret, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi birtakım ekonomik ve sosyal haklar, ikinci kuşak haklardan sayılmakta; gelişmenin gerektirdiği, temiz bir çevrede yaşama hakkı, bilgisayar verilerine karşı özel hayatın korunmasını isteme hakkı gibi yeni birtakım haklar ise üçüncü kuşak haklar olarak nitelendirilmektedir.⁴⁸

3. Osmanlı İmparatorluğunda İnsan Hakları

Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmadan önce Osmanlı İmparatorluğu, devlet yönetimi bakımından, mutlak monarşi ile idare ediliyordu. 'Monarşi' bir ülkeyi tek kişinin idare etmesi demektir. Padişahın yetkilerini kullanırken din kurallarına uygun hareket etmesi gerekiyordu. Ancak bunun uygunluğunu denetleyecek bir mekanizma mevcut değildi. Cumhuriyet dönemi öncesi insan haklarını İslam dini çerçevesinde

⁴⁸ KUYAKSİL, s.15

incelemek gerekir. Çağdaş demokrasilerin kabul ettiği değerler ve günümüz insan hakları anlayışının temeli kabul edilen haklar bildirileri ile Kur'an'ın insanlara bağışladığı haklar arasında bir ayrılık yoktur.⁴⁹

Osmanlı devleti dini motifli bir devletti ve bilindiği gibi mutlakiyet rejimi ile yönetiliyordu. Padişahlık müessesesi her ne kadar Batının Krallarına benzese de İslam kültürünün özündeki eşitlik, adalet ve kul hakkı gibi kavramlar çok iyi eğitim almış olan Osmanlı Padişahlarını keyfi uygulamalara girmekten men etmiştir. Kendi tebâsındaki gayri-müslimlere bile adaletli davranmış ve halen TBMM'nin duvarında büyük harflerle yazılı olan ve İkinci Halife Ömer bin Hattab'a ait olduğu kabul edilen "Adalet Mülk'ün Temelidir." sözünü rehber edinmişlerdir. Allah ile insan ve insan ile diğer insanlar arasındaki ilişkilerin hak ve adalet üzerine kurulması gerektiğine inanmışlardır. Hak; bireyler arası adaleti de ifade eder. İnsan olma ve insanlık onuru ancak adaletin olduğu bir ortamda söz konusu olmaktadır. İslam hukukunda hürriyet ne kendisine ne de başkasına zarar vermemek şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa, 1789 tarihli Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin 4. maddesine göre hürriyet, başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapmaktır. Montesquieu'nun fikirlerinden esinlenen bu bildiriye anlaşıla İslam Hukukundaki hürriyet anlayışı arasında fark vardır. Sosyal düzenin manevi mimarları olan büyük şahsiyetlerin de insani değerlere insan onuruna olan katkıları unutulmamalıdır. Mevlana, Hacı Bayramı Veli, Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre ve Akşemsettin gibi fikir adamları buna örnek olarak verilebilir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde kabul edilen modern insan hakları belgeleri aşağıda sıra ile verilmiştir.

a) Sened-i İttifak (1809)

Sened-i ittifak padişahla ayanlar arasında imzalanan ve karşılıklı taahhütleri içeren bir anlaşma olması nedeniyle, Türk Anayasacılık tarihinde önemi büyük olan bir siyasi belgedir.

b) Gülhane Hattı Hümayunu /Tanzimat Fermanı (1839)

Osmanlı Devleti'nde insan haklarının tanınması yolunda atılan ikinci önemli adım olmuştur. Tanzimat Fermanı ile; can güvenliği, mal güvenliği, şeref ve haysiyetin

⁴⁹ A.g.e., s.17

korunması, kişi güvenliği ile ilgili esaslar belirtilerek din ayırımı gözetilmeksizin bütün tebaaya bu haklar eşit olarak tanınmıştır.

c) Islahat Fermanı

Doğrudan batılı devletlerin baskısı ile yapılan ve Müslüman ve Hıristiyan tebaa arasında eşitlik getiren 1856 Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Bu fermanla artık din, dil, ırk, mezhep ayırımı kalkıyor, bütün Osmanlılar eşit duruma getiriliyordu.

d) Kanuni Esasi

1876 Kanun-i Esasi'si Türk toplumunun ilk yazılı Anayasası olma niteliği taşır. Ayrıca bu belge Osmanlı Devleti'nde ilk kez insanların devlete karşı ileri sürebilecekleri bazı hakları olduğunun padişah tarafından kabulü anlamına gelir. 1878 yılında Padişahın Meclis'i fesh etmesiyle birlikte, 1908'e kadar devam edecek 30 yıllık bir mutlakiyet dönemi yaşanmıştır. 1908 yılında II.Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909 yılında Kanuni Esasi'de önemli değişiklikler yapılmıştır.

4. Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde başlayan insan hakları hareketleri mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçişi ile ilk olumlu adımı atmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından 1960 yılına kadar olan dönem Türkiye'nin anayasal demokrasisi içerisinde ikinci önemli merhaledir. Ancak bugün anladığımız anlamda modern insan haklarının anayasal nitelik taşıması 1961 Anayasasından sonra olmuştur. 1982 Anayasası bazı kısıtlamalarla beraber bu dönemin karakteristik özelliklerini taşır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden birisi olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilk onaylayan ülkeler arasında yer almış, insan hakları konusundaki tüm Avrupa sözleşmeleri ile BM çerçevesinde yapılan önemli sözleşmelerin büyük bölümüne taraf olmuştur. Bu sözleşmeler Anayasa'da öngörüldüğü üzere, Türk hukuk sisteminin ayrılmaz birer parçası haline gelmiştir. İlk olarak Türkiye 28 Ocak 1987'de İnsan Hakları Komisyonuna bireylerin başvurma haklarını tanıdı. 26 Şubat 1988'de Türkiye Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerin içinde İşkence ve Gayri İnsani Muameleleri Önleme Anlaşmasını onaylayan birinci ülke olmuştur. 10 Ağustos 1988'de BM İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranışlarla Mücadele Sözleşmesini onaylamış ve İşkenceye Karşı Komitenin yetkisini tanımıştır.

1989 Haziranında Türkiye Avrupa Sosyal Şartını onayladı. 22 Ocak 1990'da, İnsan Hakları Mahkemesine bireyler tarafından açılacak davalarda Mahkemenin yargı yetkisini kabul etti. 5 Kasım 1990'da Türkiye AİHS'nin 9. Protokolünü kabul etti. Bu protokolle AİHM bireylerin dilekçeyle başvurma hakları kabul edilmiş oldu. 1990'ın Kasımında Türkiye AGİT'in Paris Şartını imzaladı. 5 Mayıs 1992'de AİHS'ne koyduğu bütün sapmaları (derogation) beş madde hariç olmak üzere kaldırdı. 26 Haziran 1993'de Türkiye Viyana Deklarasyonunu kabul etti. 1993 yılında Uluslararası Çalışma Örgütünün çalışan ve sendikalarla ilgili olarak kabul ettiği sözleşmeleri onayladı. 1994. Türkiye bu gün de yürürlükte olan 11. Protokolü imzaladı.⁵⁰

Türkiye insan haklarına olan saygıyı arttırmak amacıyla iç hukuk sistemimizde de özellikle AB uyum kanunları adıyla ünlenen birçok yeni düzenlemeler yaptı. Bu bağlamda Ceza Kanunu'nun 141, 142, 163. maddeleri kaldırıldı. 1991 yılında Türkçe'den başka bir dilde yayın yasağını öngören kanun kaldırıldı. 1992 yılında 1980 müdahalesinden sonra kapatılan partilerin açılmasına izin verildi. 1 Aralık 1992 yılında CMUK'da değişiklik yapılarak gözaltı süresinin üst sınırı 15 günden 4 güne düşürüldü, sanığın ifadesinin alınmasında avukatının da sanığın yanında bulunması kabul edildi.(CMUK madde 136). Kanuna aykırı olarak alınan ifadelerin geçersizliği vurgulandı (madde 254). 1993'de özel kanalların kurulması kabul edildi. Yine 1993 yılında Sıkı Yönetim Mahkemeleri tarafından görülen davaların sivil mahkemeler tarafından devralınacağı kabul edildi. 1993 sonunda adli tıp raporlarının Avrupa normlarına uygun olması konusunda direktifler verildi.⁵¹

İnsan hakları seminerleri 1994 yılında itibaren Polis Akademisi ve Jandarma okullarında programa eklendi. 1995-96 yılından itibaren insan hakları ve demokrasi dersi ilk ve orta dereceli okulların programlarına kondu. 1995 yılında İçişleri Bakanlığı bir direktifle Nezaret Gözetim Birimleri kurarak nezaret altında olanların ailelerine bilgi verilmesini sağladı. 1995 yılında Anayasanın bazı sorunlu maddeleri demokratikleşme yolunda değiştirildi. Bu maddelerle hapis süresinin alt ve üst sınırları azaltıldı, cezaların tehiri düzenlendi ve devlet bütünlüğünü bozmak suçu yeniden düzenlendi.

⁵⁰ KUYAKSİL, s.21- 22

⁵¹ Kemal BAŞLAR, *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri*, SFN Yayıncılık, Ankara, 2001, s.41

1997 yılında yapılan bir başka önemli çalışmada Hükümet tarafından bir “Gözaltı, Sorgulama ve İfade Alma Talimatı/ Yönergesi” hazırlandı. 1 Ekim 1999 yapılan bir Anayasa değişikliği ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görevli olan askeri hakimler ayrılarak yerlerini sivil hakimlere bıraktı. 2 Aralık 1999 tarihinde 4 Şubat 1329 tarihli eski Memurin Muhakematı Kanunu kaldırılarak yerine Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun çıkarıldı. Böylece, suç işleyen memurların kolay kolay çıkartılmamaları sonucunu doğuran karmaşık ve dolambaçlı bir düzenleme ortadan kaldırıldı. Yeni düzenlemeyle devlet memurları hakkında soruşturma açılması ve takibat yapılması kolaylaştırılmıştır.

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının Haziran 1998 Cardiff Zirvesinde kabul ettikleri karar uyarınca, Avrupa Birliği Komisyonu aday ülkeler hakkında İlerleme Raporu hazırladı. Avrupa Birliği’ne giriş yolunda yapılması gereken düzenlemelerin başında idareye yönelik düzenlemeler de bulunuyor. İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu’nun Kopenhag Kriterleri’ne uymaya yönelik hazırladığı raporda da geniş yer tutan idareye yönelik düzenlemelerin hedefi, kamuya insani bir düzen getirebilmek, insan hakları ihlallerinin sadece karakollarda, cezaevlerinde değil, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında engellenmesini sağlamaktır.

II. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE İNSAN HAKLARI

Küreselleşme olgusu içerisinde iktisadi entegrasyon teorileri ile büyüyen iktisadi birimlerin entegrasyon içinde ve dünya ölçüsünde getirdiği değişikliklerin ve yeni durumların incelenmesini gerektirir.

İktisadi entegrasyon en az iki işbirlikçi ulus arasında ticaretin önündeki engellerin yıkılarak tümüyle ortadan kaldırılması veya bu iki ulus arasındaki belirli konularda işbirliğine ve düzenlemeye gidilmesi ile oluşturulur. İki ulus arasında yapılan iktisadi entegrasyon türüne göre şartlar belirlenir.⁵²

İktisadi entegrasyon türleri altı ana başlıkta incelenebilir:

1) Tercihli Ticaret Anlaşmaları

⁵² Ali M.El-Agraa, *Economic Integration Worldwide*, MacMillan Pres, London, 1997, s.1-2....389

- 2) Serbest Ticaret Bölgeleri
- 3) Gümrük Birliği
- 4) Ortak Pazar
- 5) Tamamlanmış İktisadi Birlik
- 6) Tamamlanmış Siyasi Birlik

Adlarından da anlaşılacağı gibi tamamlanmış iktisadi birlikler en ileri düzeyde iktisadi birleşmeyi, tamamlanmış siyasi birlikler ise en ileri düzeyde siyasi birleşmeyi temsil etmektedir⁵³

A) AVRUPA BİRLİĞİNİN DÜŞÜNSEL OLARAK DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Kronolojik olarak konuya yaklaşmanın daha doğru olacağı varsayımından hareketle öncelikle dünyanın en büyük uluslarüstü kurumlarından olan ve en azından bir dönem çok etkili olduğu bilinen Birleşmiş Milletler Teşkilatının ortaya çıkışıyla başlamak istiyoruz.

1. Birleşmiş Milletlerin Dünya Barışındaki Rolü

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı insan haklarının milli sınırların dışına taşarak evrenselleştiği bir yüzyıl olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde insan hakları sadece ahlaksal bir yükümlülük olmaktan çıkmış, siyasal ve hukuki bir anlam ve içerik de kazanmıştır. İnsanın sırf insan olması nedeniyle kendiliğinden sahip oldukları hak ve özgürlükler devletlerin bir iç hukuk sorunu olmaktan çıkarak, uluslar arası hukukun ilgi odaklarından biri olmuştur. İnsan hak ve özgürlüklerinin tanınması, evrensel bir ilgi konusu olmakla kalmamış, bunların güvence altına alınarak aykırı gidişlerden korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi amacıyla kimi uluslar arası kuruluşlar oluşturulmuş ve bu kuruluşlar eliyle çeşitli belgeler benimsenmiştir. Bu kuruluşların başında hemen tüm dünya ülkelerini kapsayan Birleşmiş Milletlerle, demokratik Avrupa ülkelerinin siyasal birliği olan Avrupa Konseyi gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri, daha savaş sonuçlanmadan önce, müttefik ülkeler olarak bir araya geldiler.(Bunlar Çin hariç, hepsi Avrupa ve Hıristiyan kökenli sömürü güçleriydi). Çeşitli anlaşma ve pazarlıklar sonucunda, bu günkü Birleşmiş

⁵³ Erol Manisalı ve Öğrencileri, *Avrupa Birliği Çıkamaz Sokak*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005

Milletleri meydana getirdiler. ABD, İngiltere, Rusya, ve Çin'in Dışişleri Bakanları ilk defa Ekim 1943'te Moskova'da bir araya gelerek Birleşmiş Milletler'in kuruluş prensiplerini hazırladılar. Haziran 1945'te San Francisco'da, kendi sömürgeleriyle beraber 50 ülkeye onaylatarak yürürlüğe koydular.⁵⁴ Birleşmiş Milletler Örgütünün aslı (kurucu) üyeleri San Francisco Konferansına katılarak, Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalayan 50 devlettir. Bunlar arasında Türkiye de bulunmaktadır. Bugün Birleşmiş Milletlere 189 devlet üyedir.

Birleşmiş Milletlerin amaçları şöyle özetlenebilir; Uluslar arası barış ve güvenliği korumak ve sürdürmek, Uluslar arası alanda dostça ilişkileri geliştirmek, Uluslar arası ilişkilerin her alanında devletlerarasında iş birliğini sağlamak, Devletlerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak.⁵⁵ Birleşmiş Milletler Örgütü'nün altı ana organı vardır. Bunlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslar arası Adalet Divanı, ve Sekreterliktir.

İnsanlığın yeni bir savaş felaketi yaşamasını önlemek için 1945'den beri Birleşmiş Milletler özel bir gayretin içinde olmuştur. Kurulur kurulmaz Birleşmiş Milletler içerisinde oluşturulan İnsan Hakları Komisyonu, bütün halklar ve milletlerce ulaşılması istenen ortak bir idealin temelini oluşturacak bir uluslar arası insan hakları bildirisi hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bu gayretin ilk somut meyvesi 10 Aralık 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Beyannameyi insan hak ve temel özgürlüklerini ilan ederek evrenselleştirmiştir. Bu belge yukarıda ifade edildiği gibi devletleri bağlayıcı bir metin olarak kaleme alınmamıştır. Bununla birlikte birey ve toplumun isteklerini, kişi haklarıyla sosyal ve ekonomik hakları dengelemeyi amaç edinmiştir. Genel Kurul bu bildirgeyi tüm halklar ve uluslar için ulaşılacak bir ortak ülkü olarak nitelemiş, tüm üye devletlere ve halklara bildirmede sayılan hak ve özgürlüklerin etkin biçimde tanınması ve gözetilip korunması güvence altına alma çağrısında bulunmuştur.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurucu üyelerinden birisi olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilk onaylayan ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini 6 Nisan 1949'da benimsenmiştir.

⁵⁴Muhammed, KAYANI, *Şerh İttifakı*, Han, 1991, İnkılap Yayınevi, s.78 (Akt: Mehmet Suat

İLHAN), *İnsan Hakları Emperyalizmin Çağdaş Silahı*, 6.Baskı, Denk Yayınevi, İstanbul, 2005, s.99

⁵⁵KUYAKSİL, s.61

Beyannamede kabul edilen haklar daha sonra Birleşmiş Milletler ikiz sözleşmeleri olarak bilinen Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme ve Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi ile ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yalnız Birleşmiş Milletler düzeyinde kalmamış, bölgesel nitelikte olan Avrupa, Amerika ve Afrika İnsan Hakları Sözleşmelerine de ilham kaynağı olmuştur.

2. Avrupa Birliğinin Kurulması

Avrupalı devletler “Avrupalılık” ve “Avrupa Medeniyeti” fikrini benimseyerek bunu geliştirmek istediler. Ancak bunun için öncelikle kalıcı bir barış ortamının sağlanması gerekiyordu. Zaten gelişkin sanayileri ve dar olan Pazar payları aralarında bir takım teşekküller oluşturmayı zorunlu kılıyordu. Ayrıca da Sanayi Devriminden sonra hayati derecede önemli hale gelmiş olan kömür-çelik üretimi ve dağıtımının kontrol altına alınarak uluslarüstü bir heyet tarafından idare edilmesi fikri oldukça mantıklı ve Avrupa barışı için gerekli görünüyordu. Türk siyasi yaşamında son yarım yüzyıl’dır önemli bir yeri olan Avrupa Birliği sadece ekonomik bir bütünleşme değil aynı zamanda siyasi, askeri, sosyal ve kültürel bir birlikteliktir. Nitekim 1958 yılında yürürlüğe giren anlaşmaya göre sermaye, mal, hizmetler ve işçiler üye ülkeler arasında serbestçe dolaşabilecekti. 1969 yılında ise bu kuruluşlar kabul edilen füzyon anlaşmasıyla birleştirildi. Uzun süre Türk kamuoyunda Ortak Pazar, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) veya Avrupa Topluluğu (AT) olarak bilinen Avrupa Birliği (AB)’ nin ilk kuruluşunda İkinci Dünya Savaşı’ nın hemen ertesinde Avrupa’nın kalkınması için Marshall yardım planı çerçevesinde ABD’ nin yapmayı tekeffül ettiği yardımın önemli bir âmil olduğu kabul edilir. Gerçekte ise kalıcı olmamakla birlikte, Avrupa ülkeleri arasında kapsamlı bir birleşmenin öngörülmesi daha eskilere, 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarına kadar inmektedir. Nitekim 1856 yılında beş Avrupa ülkesi arasında imzalanan Paris Anlaşmasına göre bir Avrupa Ahengi (Concert Europeen) adı verilen bir ittifak düşünülmüş, sonraları buna Osmanlı Devleti bile dahil edilmişti. Buna göre üye ülkeler arasında meydana gelecek ihtilaflar barışçı yollarla çözülecek, hatta sürekli bir parlamento oluşturulacaktı. Ancak, sonraki yıllarda ortaya çıkan şartlar ve

Avrupa'nın iktisadi ve siyasi rekabet içinde yeni çekişme ve savaflara girmesi bu birlik fikrinin unutulmasına yol açtı.⁵⁶

Batılı devletler birbirleriyle savaşmaya son verdikten sonra öncelikle Doğu Bloku ülkelerine karşı birleşmiş ve Soğuk Savaş sonrası daha da hızlı büyüyerek Merkezi Avrupa Ülkeleri olarak 6 uluslu bir devletler topluluğundan bugün itibarıyla 25 uluslu ikinci bir dünya gücü haline gelmiştir. Bu gelişme sırasında Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan bakış açısı zaman içinde değişiklik göstermiştir. Batı kendi menfaatleri söz konusu olduğunda Türkiye ile kolayca işbirliğine gitmiştir. Buna 1949 yılında askeri alanda yapılan Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO), 1952 yılında Türkiye'nin hemen katılmasını örnek olarak gösterebiliriz.

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi olarak ortaya çıkmıştır. 1951 yılında üç büyük ülke olarak Fransa, Almanya ve İtalya, üç küçük ülke olarak da Hollanda, Belçika ve Lüksemburg beraber Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu ilk birliği takip eden gelişmeler sonucu 1957 yılında yapılan Roma Antlaşması'yla bir ekonomik birliği amaçlayan Ortak Pazar kuruldu ve bu birlik karşımıza daha sonra Avrupa Topluluğu diye anılan Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak çıktı. Bu birliğe sırasıyla 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda, 1981'de Yunanistan, 1982'de Portekiz ve İspanya katıldı ve 12 ülke 1992'de Maastricht diye anılan bir antlaşma imzalayarak Avrupa Birliği'ni oluşturmuş oldu ve kapsamlı bir şekilde ekonomik, politik ve kültürel birleşmeyi başlattı.⁵⁷

2001'de parasal birliğe kadar giden gelişmeler 1993'te Tek Pazar'ı oluşturarak 12 üye ülke arasında sermayenin, malların, hizmetlerin ve insanların birlik içinde serbestçe dolaşımını başlatmış oldu.

90'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması Batı ile Doğu arasındaki Soğuk Savaş bitirdi ve iç örgütlenmesini tamamlayan Avrupa Birliği için bu ülkeler yeni bir potansiyel oluşturdu. Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacağı kabul edildi.

⁵⁶ Ali BULAÇ, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 2001, s.13

⁵⁷ Ayşe ROY, *Şu AB Neyin Nesi?*. AB Bilinci Serisi 1, TURKAB, İstanbul, 2002, s.2

Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp AT üyesi ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla önsezili kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu. Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçı bir hayalin parçasıydı. Yirminci yüzyılın ilk yarısında meydana gelen ve kıtayı derinden yaralayan çatışmalar bu hayali darmadağın etti. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaştan direniş hareketlerinden kaynaklandı. Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran, biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımın başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir. Avrupa'nın Birliği düşüncesinde iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Federasyon yanlısı yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanır. İşlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine tedricen aktarılmasını savunur. Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiği inancında iç içedir.

1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması Üye Devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır: 1999'a kadar parasal birlik; yeni ortak politikalar, Avrupa yurttaşlığı; diplomatik işbirliği; ortak savunma ve iç güvenlik. Dünya ölçeğindeki rekabeti göğüsleyebilmek ve işsizliği azaltmak için Avrupa Doruğu, Komisyon tarafından sunulan 'Büyüme, rekabet, istihdam' adlı Beyaz Kitaba dayanarak Temmuz 1994'te kıta ölçeğinde altyapı ve iletişim projelerini büyük bir ustalıkla yürürlüğe koymaya karar verdi.

Artık AB'nin, bir yandan Üye Devletlerin kimliklerini korurken diğeryandan da karar verebilme ve uygulama yeteneği bulunan hem etkili hem de demokratik bir örgüt olma yolunda daha ileri gitmekten başka seçeneği yoktur. Yapısını güçlendirip karar mekanizmalarını rasyonalize edemezse, iyice gevşeme ya da kımıldayamaz hale gelme seçeneğiyle karşı karşıya kalacaktır. Atlas Okyanusu'ndan Urallar'a uzanan 'Büyük Avrupa' ancak tek sesle konuşup hareket eden istikrarlı bir çekirdek etrafında yapılanırsa örgütlü bir güç olarak gelişebilir. 1996 için planlanan kurumsal gündem

iddialıdır: 15 üyeli AB'nin yapısının yeni görevleri göğüsleyebilecek şekilde uyarlanması ve kurucularının büyük siyasi projelerinin kaynakları göz ardı edilmeden ve kapsamı kısıtlanmadan tüm kıtaya istikrar getirebilecek biçimde yeni üyelerin katılımına hazırlanması. Aslında Bulgaristan, Ukrayna gibi ülkelerin yanı sıra adaylık sürecindeki Türkiye gibi ülkelerin de Birlik'e dahil edilmesi, Birlik hakkındaki bir takım ön yargıları da kırarak ve gerçekten dünya barışına katkı sağlayacaktır.

Yaklaşık yarım yüzyıldır Avrupa bütünleşmesi, kıtanın gelişmesi ve halkının zihniyeti üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur; aynı zamanda güçler dengesini de değiştirmiştir. Siyasi renklerinden bağımsız olarak tüm hükümetler mutlak ulusal egemenlik çağına artık geçtiğinin farkındadır. Fakat bu asla Ulus Devletlerin sonunun geldiği anlamında algılanmamalıdır.

Ancak güçlerin birleştirilmesi ve AKÇT Antlaşması'nın ifadesiyle "gelecekteki kader birliği" için harcanacak çabalar sayesinde, Avrupa'nın eski ulusları ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürebilir ve dünya ölçeğindeki etkinliklerini ve ağırlıklarını koruyabilirler.

Ulusal ve ortak çıkarların sürekli dengelenmesine, ulusal geleneklerin farklılığına saygı gösterilmesine ve farklı kimliklerin güçlendirilmesine dayalı Topluluk yaklaşımı her zaman olduğu gibi bugün de geçerlidir. Devletlerarasındaki ilişkilere damgasını vuran köklü düşmanlıkları, üstünlük saplantılarını ve savaşçı eğilimleri aşacak biçimde tasarlanan bu yaklaşım Soğuk Savaş yılları boyunca Avrupa'nın demokratik ülkelerinin özgürlüğe olan bağlılıkları çevresinde birleşmelerini sağlamıştır. Doğu-Batı karşıtlığının ortadan kalkması ve kıtanın siyasi ve ekonomik bakımdan yeniden birleşmesi, Avrupalıların gelecekleri için bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duydukları Avrupa ruhunun zaferidir.

B) TÜRKİYE - AB İLİŞKİLERİ

Türkiye Savaş sonrası konjonktürün etkisinde ve özellikle Stalin'in Kars, Ardahan ve Artvin üzerinde hak iddia etmesi, boğazların statüsünün değiştirilmesi yönünde yeni taleplerle ortaya çıkması üzerine 1949 yılında NATO'ya müracaat etti.

Ancak Türkiye'nin Avrupa'nın iktisadi kurumlarıyla ilişkiye girme teşebbüsleri 1940'lara kadar iner. Savaş ortamı bu teşebbüsleri akamete uğrattı. Savaş sonrasında dünyanın yeniden kurulacağı anlaşılınca, Türkiye 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne

müracaat etmeye karar verdi. NATO'ya girişten sonra Türkiye'nin Batılı kurumlar seviyesinde attığı en önemli adımlardan biri üç yıl gecikme ile de olsa 1954'te Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne imza atmasıdır. Ancak bu sözleşmeye imza atan Türkiye metne “Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla uyduğu oranda” ihtirazi kaydını koydu ki, bu, aslında Türkiye'nin Avrupa'da geçerli olan eğitim ve öğretim özgürlüğüne çok da isteyerek katılmadığını gösteriyor.⁵⁸

1950'li yıllara kadar Avrupa Birliği Yunanistan'a ve Türkiye'ye eşit muamele ediyor, Yunanistan'a tanınan her hak Türkiye'ye de tanınıyordu. Ancak Türkiye'nin AET'ye ortaklık için başvuru tarihi olan 31 Temmuz 1959'dan sonra AB politikasında değişimler baş gösterdi ve Yunanistan Türkiye için artık bir engel teşkil etmeye başladı. Yunanistan ise aynı birliğe 8 Haziran 1959'da başvurmuştu.

11 Eylül 1959'da toplanan AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın başvurularını kabul ederek, 28-30 Eylül 1959'da ise Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.

12 Eylül 1963'te Türkiye ile AET'yi gümrük birliğine götürecektir ve nihai amacı tam üyelik olan ortaklığın tesisine ilişkin Ankara (Ortaklık) Anlaşması imzalandı. Aynı yıl 12 Eylülde 175 milyon ECU tutarındaki I. Mali Protokol imzalandı.

1 Aralık 1964'te Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Böylece ilk dönem olan “hazırlık” dönemi başlamış oldu. Ardından Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

16-17 Mayıs 1966'da Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.

1. Avrupa Birliğinde İnsan Hakları

İnsan Hakları dinamik bir kavramdır. İnsanlığın sürekli ilerlemesi, toplumsal yapıların ve insan gereksinimlerinin gelişmesi, değişmesi insan hakları taleplerinin çeşitlenmesi ve zenginleşmesini beraberinde getirir. Hakların kazanımı, geri dönülmez bir süreci de tanımlar. Hak mücadelesinin tekerleği daima ileriye doğru döner.... İnsan Hakları evrensel bir kavramdır. Ancak insanlar ve sınıflar arasında olduğu gibi ülkeler ve toplumlar arasındaki eşitsizlikler de bu hakkın de facto olarak uygulanmasında

⁵⁸ Ali BULAÇ, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Feza Gazetecilik, İstanbul, 2001

farklılıklar gösterir. Örneğin gelişmiş kapitalist ülkelerdeki yeni bir hak talebi, henüz birinci kuşak hakların güvence altında olmadığı Üçüncü Dünya ülkelerinde absürd olarak algılanabilir....İnsan hakları bir kavram olarak Batı’da şekillenmiş ve gelişmiştir. Ancak bu insan haklarının ve hak talebi mücadelesinin yalnızca Batı’da yükseldiği anlamına gelmez. İnsan hakları mücadelesi, Doğu’da da yansımaları bulmuştur. Doğu’da Batı’da o dönemde görülmeyen derin bir hoşgörü geleneği vardır. Afrika ve Üçüncü Dünya ülkelerinde özellikle sömürgecilğe karşı halkların hakları konusunda mücadeleler yaşanmıştır. Batı’da aydınlanma, üretim ilişkilerinin gelişmesi, toplumsal sınıfların ortaya çıkışı sonucu çelişkilerin derinleşmesi ve sanayi devriminin yaşanması hak talebi mücadelesinin de ivmesini yükseltmiştir. Toplumsal altüst oluşlar sonucu büyük ölçekte kıyımlar gerçekleşmiş ve devrimler birbirini izlemiştir. Devrimler hak talebi mücadelesinin ani ve şiddetli anlarıdır. Batı’da bir kavram olarak yansımaları bulan insan hakları, yaşamış ve yaşamakta olan tüm insan topluluklarının ortak mücadelesi sonucunda oluşmuştur. 1789’da Fransa’da Burjuvazi’nin önderlik ettiği halk hareketinin seslendirdiği “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik” şiarı, yalnızca Fransızlara ait bir şiar değil, tüm insanlığın ortak taleplerini dile getiren bir şiardır....İnsan hakları bir kavram olarak Fransız Burjuva Devrimi’nden sonra şekillenmiştir. 1689’da yayımlanan 13 maddeden oluşan İngiliz İnsan Hakları Bildirisi (Bill of Rights), 1776 tarihli 16 maddeden oluşan Virginia İnsan Hakları Bildirisi ve 10 maddeden oluşan 26 Ağustos 1789’da ilan edilen Fransız İnsan Hakları Bildirisi: birinci kuşak insan hakları (düşünce ve inanç özgürlüğü, yasal eşitlik, kişi güvenliği, bireysel özgürlük, siyasal ve mülkiyet hakları...) olarak tanımlanan Kişisel ve Siyasal Hakları güvence altına almıştır....1830’larda Proleterya’nın bir sınıf olarak tarih sahnesine çıkışıyla birlikte, ikinci kuşak haklar olarak nitelenen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar (sendika, çalışma, adil ücret, sosyal güvenlik, grev, sağlık ve eğitim hakları) mücadelesinin ivmesi yüksektir....Üçüncü kuşak haklar ise Dayanışma Hakları’dır. Dayanışma Hakları, özellikle ikinci Paylaşım Savaşı’ndan sonra yükselen; halkların barış ve kendi kaderlerini tayin hakları, kadın, çocuk hakları, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, gelişme haklarını içeren haklar ve özgürlükler mücadelesini tanımlar.⁵⁹

⁵⁹ Erol ANAR, *İnsan Hakları Tarihi*, Birinci Baskı, Ceylan Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.26-31

2. Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları ve Polis'in İnsan Hakları İlişkisi

Polisin görevi özet olarak; suçu önleme, kamu düzenindeki bozuklukları gidererek güvenliği sağlama ve işlenmiş olan suçlarla ilgili araştırma yapma şeklinde tanımlanabilir.

Avrupa Konseyi'nin (AK) Statüsünün 3.maddesi, hukuk rejimi ile insan haklarını şart koşmaktadır. Buna göre, AK'ne üye her devlet, hukuk rejimi ilkesi ve yetkisi içinde bulunan herkesin temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmeleri ilkesini kabul etmek zorundadır.

Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) önsöz 3. paragrafında; insanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zarurettir, ibaresi yer almaktadır.

İnsan haklarının hukuk rejimi ile korunmasının gerekliliğinin çeşitli sebepleri vardır. Örneğin; insan hakları konusunda, saygıdeğer ifadelerle çok az bir koruma olunduğu belirtilir de, bağlayıcı metinler haline getirilmezse çok az bir koruma olur. Özellikle insan hakları ve polis konusu ele alındığında, insan haklarının yasal biçimde korunması hususunda önemle durulmalıdır. Çünkü bu bağ bazen insan haklarına saygı ile kanun uygulayıcılarının pratikleri arasında kendini göstermektedir.

Şubat 2005'te Adalet, Özgürlük ve Güvenlik alanında Türk polisinin hesap verme yükümlülüğünü, verimliliğini ve etkinliğini güçlendirmeyi amaçlayan AB finansmanlı bir proje başlatıldı. Projenin resmi açılış toplantısı 29 Nisan 2005'te Ankara'da Emniyet Genel Müdürlüğü binasında gerçekleştirildi.

Türkiye, İçişleri Bakanlığı ile İspanyol İçişleri Bakanlığı arasında tesis edilen ve AB'nin katılım öncesi yardım fonlarının kullanılacağı bir ortaklık yoluyla desteklenecek. Avrupa Birliğine katılım sürecinde, Türk polisi ülkedeki pek çok diğer kurum gibi kurumsal yapısını ve çalışma şeklini gözden geçiriyor. Bu arada Türk halkının her konuda bilgi düzeyi yükseliyor, dolayısıyla da diğer kamu hizmetlerinin yanı sıra polisten beklentileri de artıyor.

Projenin genel olarak, insan haklarına saygılı ve demokratik ilkelere uygun bir şekilde, Türk polisinin hesap verme yükümlülüğünü, verimliliğini ve etkinliğini güçlendirmeyi hedefliyor. Türkiye son yıllarda gerçekten de Avrupa Birliğine uyum

süreci içerisinde polis teşkilatının modernizasyonu ve demokratikleştirilmesinde önemli aşamalar kat etti. Ancak, AB standartlarına uyumlu daha fazla reform, modernleştirme ve demokratikleşme çabasına ihtiyaç var. Proje özellikle karakollardaki gözaltı koşullarını, hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitimi, toplum destekli polisliği ve polisin çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaçlıyor.

Bu ortaklık, Avrupa Komisyonu'nun aday ülkelerin Topluluk müktesebatını uygulama konusundaki idari ve adli kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan eşleştirme (twinning) projesi yoluyla gerçekleştirilecek. İki ortak idare (Türkiye ve İspanya) arasında yapılan eşleştirme anlaşması, 11 Şubat 2005 tarihinde onaylandı. Avrupa Topluluğu projesi bütçesinden aktaracağı 2.300.000 Euro ile destekleyecek.

Bu proje kapsamında, RTA (Eşleştirme Danışmanı) olarak anılan uzun dönemli İspanyol uzman, en fazla 21 aylık bir süre boyunca Türk İçişleri Bakanlığı'nda görevlendirilecek ve projede öngörülen bazı standartların ve programların benimsenmesine ve uygulanmasına yardımcı olacak. Toplam 51 eşleştirme projesinden 16'sının Adalet, Özgürlük ve Güvenlik alanında olması, Türkiye'nin bu alandaki mevzuatını ve uygulamalarını güçlendirme konusundaki istekliliğinin ve kararlılığının bir göstergesidir.

C) AVRUPA BİRLİĞİ UYUM PAKETLERİ

Avrupa Birliğine Uyum Süreci içerisinde bir çok düzenlemeler hem de paketler halinde çok kısa sürede gerçekleştirilmiş ve hayata geçirilmiştir. Konumuzla ilgili olarak değerlendirilen ve önemli görülen bazı uyum paketleri aşağıya çıkartılmıştır.

-3 Ekim 2001 tarihinde TBMM'de kabul edilen Anayasa değişiklikleri: 17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 34 değişiklikten 27'si insan haklarıyla ilgilidir. Düşünce ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, demokratik ve sivil otoritenin güçlendirilmesi, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü, adil yargılanma hakkı, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği vb. alanlarda anayasal güvenceler güçlendirilmiştir. Gözaltı süresi ve ölüm cezası verilebilecek haller yeniden düzenlenmiştir.

- Medeni Kanun: 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni Medeni Kanun ile kadın-erkek eşitliği, dernek kurma özgürlüğü, çocuk haklarının korunması vb. alanlarda özgürlükleri daha da genişletici hükümler yer almaktadır.

- Birinci Uyum Paketi: 6 Şubat 2002 tarihinde kabul edilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 159 ve 312. maddeleri, Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7 ve 8. maddeleri, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16. maddesi ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 107 ve 128. maddeleri Anayasa hükümleriyle uyumlu hale getirilmiştir.

- İkinci Uyum Paketi: 26 Mart 2002 tarihinde kabul edilmiştir. Anayasa değişiklikleri ve Medeni Kanun'da yer alan hükümler uyarınca, İl İdaresi Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Basın Kanunu, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da değişiklikler yapılmıştır.

- Üçüncü Uyum Paketi: 3 Ağustos 2002 tarihinde kabul edilmiştir. İdam cezası, Türk hukuk sisteminden savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılmıştır. (Bu çerçevede, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek, İdam Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 Numaralı Protokol, 26 Haziran 2003 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır.) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması ile bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğretilmesi mümkün kılınmıştır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle, ceza ve hukuk davalarında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği ihlal kararlarının ardından yargılanmanın iadesi imkanı getirilmiştir. Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, Türkiye'deki azınlıklara ait cemaat vakıfları taşınmaz mal edinip bunların üzerinde tasarrufta bulunabileceklerdir. Bu paketle ayrıca, Türk Ceza Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, RTÜK Kanunu, Basın Kanunu, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, Serbest Bölgeler Kanunu ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de değişiklikler yapılmıştır.

- 26 Aralık 2002 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen Anayasa değişiklikleri: Anayasa'nın milletvekili seçilme yeterliliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin geriye bırakılması ve ara seçimleri düzenleyen maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede, ideolojik eylemlere katılan ve bu gibi eylemleri tahrik ve

teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanların affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilmelerinin önündeki anayasal engel kaldırılmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 312/2. maddesi de bu kapsamdadır.

- Dördüncü Uyum Paketi: 2 Ocak 2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. DGM Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükümünde Kararname'de yapılan değişikliklerle, gözaltı koşullarını iyileştirici ve işkenceyle mücadeleye ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. (Bu konuda ayrıntılı bilgi "İşkenceyle Mücadele" başlığı altında yer almaktadır.) Dernekler Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'nun çeşitli maddeleri, örgütlenme özgürlüğünün kapsamını genişletecek şekilde değiştirilmiştir. Gayrimüslim cemaatlere ait vakıfların taşınmaz edinmelerini kolaylaştırıcı bir yaklaşımla, cemaat vakıflarının da diğer vakıflarda olduğu gibi taşınmaz mal edinilebilmeleri için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden izin alınması esası getirilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu, Milletvekili Seçimi Kanunu ve Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun'da Anayasa değişiklikleri uyarınca düzenlemeler yapılmıştır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Adli Sicil Kanunu, Basın Kanunu, Dilekçe Kanunu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu'nda bireysel hak ve özgürlükler açısından iyileştirmelere gidilmiştir. Damga Vergisi Kanunu'nda AİHM kararları uyarınca tazminat ve dostane çözüm ödemeleri de gözetilen bir düzenleme yapılmıştır.

- Beşinci Uyum Paketi: 23 Ocak 2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) "Mahkum Lehine Muhakemenin İadesi Sebepleri" başlıklı 327.maddesine yeni bir bent eklenerek AİHM'nin ihlal kararı vermesi durumunda yargılanmanın iadesinin AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde istenebilmesi mümkün kılınmıştır. Benzer bir düzenleme Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun (HMUK) "İadeyi Muhakeme" başlıklı 445. ve iadeyi muhakeme müddetine ilişkin 447.maddelerinde yapılmıştır. Kanunda yer alan geçici bir maddeyle yargılanmanın yenilenmesine ilişkin hükümlerin, Kanun yürürlüğe girdiği tarihte AİHM'nin kesinleşmiş kararları ile Kanun yürürlüğe girdikten sonra AİHM'ye yapılacak başvurulara ilişkin verilecek kararlar hakkında uygulanması hükme bağlanmıştır. Kesinleşmiş olan AİHM kararlarına ilişkin yargılanmanın yenilenmesi

istemleri Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılabilecektir. Sözkonusu düzenlemeler doğrultusunda, 3 Ağustos 2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (Üçüncü Uyum Paketi) ile düzenlenen CMUK ve HMUK'taki yargılamanın yenilenmesine ilişkin hükümler ile aynı kanunun yargılanmanın iadesine dair hükümlerin, ilgili maddelerin yürürlüğe girdiği tarihten sonra AİHM'ye yapılan başvurular üzerinde verilecek kararlar hakkında uygulanacağını öngören geçici ikinci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Dernekler Kanunu'nun 82.maddesinde yapılan değişiklikle, anılan Kanun'un çeşitli maddelerinin ihlali halinde daha önce üç aydan altı aya kadar hapis cezası öngörülen suçlar için ağır para cezası öngörülmüştür.

-Altıncı Uyum Paketi: Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da yapılacak değişiklikle Yüksek Seçim Kurulu'nun özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi daha hafif ve kademeli hale getirilecektir. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yapılacak değişikliklerle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde hem kamu, hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları aracılığıyla yayın yapılması yasal güvenceye kavuşturulacak ayrıca seçim dönemlerindeki yayın yasağının süresi daraltılacaktır.

Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle, denetim konusundaki sınırlama sebeplerinin azaltılması, Denetleme Kurulu'nun oluşumundan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin çıkartılması ve yetkili merciin kararı bakımından hâkim güvencesinin getirilmesi amaçlanmaktadır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun terör tanımıyla ilgili maddesine terör suçunun oluşmasında şiddet ve cebir şartı getirilecek, ayrıca, düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamı genişletilecektir (8.madde).

Vakıflar Kanunu'nda yapılacak değişiklikle, cemaat vakıflarının tasarrufları altında bulunduğu belirlenen taşınmaz malların vakıf adına tescili için yapılacak başvurular bakımından öngörülen "altı aylık" süre "on sekiz ay"a çıkarılacaktır.

Farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla İmar Kanunu'nda düzenlemelere gidilecektir.

İsim koyma konusunda Nüfus Kanunu'nda yer alan kriterler daraltılarak, farklı kültürlerle ve örf-adetlere sahip bireylerin özel hayatlarına ve aile hayatlarına ilişkin

Ölüm cezası, savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında mevzuat' dan çıkartılacaktır.

Türk Ceza Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle, “namus için çocuk öldürme” suçunun failine verilen cezalar ağırlaştırılacak ve “töre cinayetleri” olarak bilinen durumlarda fiilin cezasında indirim yapılmasını içeren madde yürürlükten kaldırıldı.

İlgili Kanun'da yapılacak düzenlemeyle, yakalanan ve tutuklanan şahısların haklarına ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda da uygulanması sağlandı.

İdari Yargılama Usulü Kanununda yapılacak değişikliklerle, hukuk ve ceza davaları açısından mümkün olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında yargılamanın iadesi yoluna başvuru hakkı, idari davalar açısından da olanaklı kılınacaktır.

-Yedinci Uyum Paketi: 30 Temmuz 2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun'da da mevcut kurslarda öğrenime imkân sağlanmasını amaçlayan düzenlemeler yapılmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nda gerçekleştirilen değişikliklerle, Genel Sekreterliğin işlevleri de danışma organı niteliğinde bulunan Kurul'un Sekreteryaya hizmetlerine uygun hale getirilmiştir. Ayrıca Kurul'un ayda bir yerine iki ayda bir toplanması, Genel Sekreterlik makamına atamanın doğrudan Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanı onayı ile gerçekleştirilmesi (atamanın Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları arasından yapılması halinde Genel Kurmay Başkanının olumlu görüşünün alınması gerekmektedir.) hükme bağlanmıştır.

1. Diğer Yasal Düzenlemeler

-RTÜK Kanunu: 15 Mayıs 2002'de kabul edilmiş ve 21 Mayıs 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Yeni kanunla ekran karartma cezasına ancak en son yaptırım olarak başvurulabilecektir.

- DGM'lerin sivilleştirilmesi: 1999 Haziran ayında yapılan Anayasa değişikliği uyarınca DGM'ler tamamen sivil hakimlerden oluşmaktadır.

- Basın Affı: Ağustos 1999'da Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun” kabul edilmiştir.

- Kamulaştırma faizlerinin artırılması: Aralık 1999'da 'Kanuni Faiz ve Temerrüt

Faizine İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' kabul edilmiş, böylelikle kamulaştırma bedellerinin ödenmesindeki gecikmelerde belirlenen yasal faiz ve temerrüt faizi oranları piyasa koşullarına uygun şekilde yükseltilmiştir.

- Polis Yüksek Öğretim Kanunu: 25 Nisan 2001 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanunla Polis Akademisi yasal bir statüye kavuşturulmuştur. Ayrıca, Polis Akademisi'ne bağlı, eğitim-öğretim süresi iki yıl olan polis meslek yüksek okulları kurulmuştur.

İşkenceyle Mücadele: - Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Yönetmeliği: 1998 yılı Ekim ayında yürürlüğe giren yönetmeliğin bazı maddeleri, 18 Eylül 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle yeniden düzenlenmiş ve Avrupa Konseyi standartlarına uyumlu hale getirilmiştir.

- TCK'nın 243., 245. ve 354. maddeleri: 1999 yılı Ağustos ayında yapılan değişiklikle işkence ve kötü muamelenin tanımı uluslararası sözleşmelere uygun şekilde düzenlenmiş, cezalar arttırılmış ve gerçeğe aykırı raporlar düzenleyerek işkenceyi gizleyen sağlık personeline cezalar getirilmiştir.

- Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun: 1999 Aralık ayında kabul edilen kanunla kamu görevlileri hakkında soruşturma ve takibat hızlandırılmıştır

- Anayasa değişiklikleri ve Birinci Uyum Paketi: Gözaltı süreleri uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmiştir.

- İkinci Uyum Paketi: İşkence ya da gayri insani muamele nedeniyle Avrupa İnsan Mahkemesince verilen kararlar sonucu ödenen tazminatların sorumlu personele rücu ettirilmesi kararlaştırılmıştır.

- Dördüncü Uyum Paketi: DGM Kanununda yapılan değişiklikle, DGM Kanunu kapsamına giren suçlar nedeniyle yakalanan veya gözaltına alınan kişilerin adi suçlardan yakalananlarla aynı haklara sahip olması ve yakalandıkları andan itibaren avukat yardımından faydalanmaları sağlanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle, işkence ve kötü muamele suçlarından dolayı verilen cezalarının para cezasına ve tedbire çevrilmemesi ve ertelenmemesi hükme bağlanmıştır. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'da yapılan değişiklikle, ayırım olmaksızın tüm kamu görevlilerinin işkence ve kötü muamele iddialarında idari

izin prosedürü kapsamı dışında tutularak, yargılanmalarına imkân sağlayacak bir düzenleme getirilmiştir. 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de yapılan değişiklikle, olağanüstü hal ilanına neden olan suçların soruşturmasında ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin teklifi üzerine, yetkili Cumhuriyet Savcısı'nın talebi ve hâkimin kararıyla, hükümlü ve tutukluların her defasında dört günü geçmemek üzere ceza infaz kurumu ve tutukevlerinden alınabilmesi ve hakimın her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinlemesi hükme bağlanmıştır. Değişiklikle, hükümlü veya tutuklunun bu süre içinde yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanması ve ceza infaz kurumu veya tutukevinden ayrılış ve dönüşlerinde sağlık durumunun doktor raporu ile tespit edilmesi amaçlanmıştır.

- Altıncı Uyum Paketi: Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yapılacak değişiklikle, dördüncü uyum paketiyle 16. maddenin dördüncü fıkrasının yürürlükten kaldırılmasına paralel olarak, müdafii ile görüşme konusundaki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinde uygulanması yönündeki değişiklik madde başlığına yansıtılacaktır. 18.11.1992 tarihli ve 3842 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 31. maddesinde yapılacak değişiklikle, yakalanan ve tutuklanan şahısların haklarına ilişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda da uygulanabilmesi sağlanacaktır.

- Yedinci Uyum Paketi: İşkencenin önlenmesi bağlamında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa eklenen bir madde ile de (Ek Madde 7), işkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların acele işlerden sayılacağı, öncelik ve ivedilikle ele alınacağı, bu suçlarla ilgili davalarda zorunluluk olmadıkça duruşmalara otuz günden fazla ara verilemeyeceği, adli tatilde de bu davaların görüleceği düzenlenmektedir. Bu sayede bu suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturmalar ile yargılamanın hızla sonuçlandırılmasının sağlanması hedeflenmektedir.

- 30 Mayıs 2002 günü toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nun aldığı tavsiye kararı doğrultusunda olağanüstü hal (OHAL) uygulaması 30 Kasım 2002 sonu itibariyle

tamamen kaldırılmıştır.

- Gözaltı sürelerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi standartlarına indirilmesiyle, AİHS'nin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ve gözaltı sürelerini düzenleyen 5. maddesini OHAL bölgesinde askıya almamıza ilişkin beyanımız 29 Ocak 2002 tarihinde geri çekilmiştir.

2. İnsan Hakları İle İlgili Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi

- 12 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen bir kanunla, 1997 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan İnsan Hakları Üst Kurulu'na yasal bir kimlik kazandırılmış, Başbakanlık bünyesinde İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları Danışma Kurulu kurulmuştur. İnsan Hakları Danışma Kurulu'nda sivil toplum kuruluşları da temsil edilmektedir. Ayrıca, insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak üzere heyetlerin oluşturulmasına olanak sağlanmıştır. - Öte yandan, uygulama alanındaki aksamaların belirlenmesi ve hızla giderilmesi amacıyla, İnsan Haklarından sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'nın başkanlık ettiği bir Reform İzleme Grubu oluşturulmuştur.

- 2 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan bir yönetmelik ile İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları oluşturulmuştur.

- İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi: BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planı'nın Türkiye'de uygulanması ve buna göre insan hakları eğitiminin çağdaş anlayışla düzenlenmesi ve geliştirilmesi amacıyla Haziran 1998'de yayınlanan bir Yönetmelikle kurulmuştur.

- Avrupa Konseyi - Avrupa Birliği ve AB ülkeleriyle yürütülen ikili projeler çerçevesinde güvenlik güçleri başta olmak üzere kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitimine yönelik projeler devam etmektedir.

- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin onaylanması : 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanan Sözleşmeler, TBMM tarafından 4 Haziran 2003 tarihinde onaylanmıştır. Sözleşmelerin onay belgeleri, 23 Eylül 2003 tarihinde BM Genel Sekreterine tevdi edilmiştir

Anılan sözleşmelerin onay işlemlerinin tamamlanmasının ardından ülkemiz altı temel BM insan hakları sözleşmesinin tümüne taraf hale gelmiştir. Diğer sözleşmeler,

İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Sözleşme ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir.

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek, İdam Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 Numaralı Protokol: Hukuk sistemimizde idam cezasının savaş ve yakın savaş tehdidi halleri dışında kaldırılmasını takiben, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek, İdam Cezasının Kaldırılmasına İlişkin 6 Numaralı Protokol 26 Haziran 2003 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır. Protokol'ün onay belgesi 12 Kasım 2003 tarihinde Avrupa Konseyi Sekreteryasına tevdi edilerek onay işlemleri tamamlanmıştır.

- Cezaevleri'nin BM Cezaevleri Aşgari Standartları ve Avrupa Konseyi Cezaevleri Kuralları'na uygun hale getirilmesi: Tutuklu ve hükümlülerin ortak kullanım alanları terör suçlarına da açılmış ve kullanım süresi uzatılmıştır. F-Tipi cezaevlerindeki terör suçlarına da dini ve ulusal bayramlarda yakınlarıyla görüşme imkanı sağlanmıştır. Hükümlü ve tutuklulara yakınları ile haftada bir gün telefonla görüşme imkânı sağlanmıştır. "İnfaz Hâkimliği Kanunu" ile "Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu" yürürlüğe girmiştir.⁶⁰

D) AVRUPA BİRLİĞİ UYUM KANUNLARI

Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde Türkiye Cumhuriyet Devletinde çok hızlı bir şekilde başta Anayasa olmak üzere birçok yasalarımızda yeni değişiklikler yapılmış ve birçok yeni yasa çıkarılmıştır. Bu gelişme çok hızlı bir şekilde olmuş, bu nedenle de yasaların takibinde birçok güçlüklerle karşılaşmış ve uygulamada sıkıntılar yaşanmıştır. Bu yasaların bir kısmı da henüz uygulamaya geçirilmeden birkaç kez değiştirilmek zorunda kalmıştır. Halen değişik haliyle uygulanmaya çalışılan yasalarda eksiklik ve aksaklıkların olduğu ülke gerçeğinden ve toplumsal yapıdan uzak olduğu tartışılmaktadır. AB uyum sürecinde yapılmış olan önemli yasal değişiklikler şöyle özetlenebilir.

1-) 1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın başlangıç metninin beşinci fıkrasında geçen "hiçbir düşünce ve mülahazanı" ibaresi, 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 1. maddesi ile "hiçbir faaliyetin" şeklinde değiştirilmiştir.

⁶⁰ www.İcisleri.gov.tr

2-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 2. maddesiyle Anayasa'nın 13. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna aykırı olamaz."

3-) Anayasa'nın 14. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasa ile tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir."

4-) Anayasa'nın 19. maddesinde şu değişiklikler yapılmıştır:

a- "Yakalanan ve tutuklanan kişilerin, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç 48 saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hakim önüne çıkarılır." hükmü mevcut iken, toplu suçlardaki en fazla gözaltı süresi dört güne indirilmiştir.

Olağanüstü Hal Kanunu hükümlerine göre gözaltı süresi hâkim kararı ile (7) güne kadar uzatılabilir.

b- "Yakalanan ve tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında, yakınlarına derhal bildirilir." hükmü mevcut iken, yeni düzenleme ile suç ayırımı yapılmaksızın kişinin yakalandığının veya tutuklandığının yakınlarına derhal bildirileceği şeklinde düzenleme yapılmıştır.

c- "Yakalama ve tutuklama esasları dışında özgürlük kısıtlamasına tabi tutulan kişilerin uğradıkları zararın tazminat hukuku prensiplerine göre, Devlet tarafından ödeneceği" hususu yeni bir düzenleme olarak getirilmiştir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesinde yapılan bir düzenleme ile, Devletin ödeyeceği tazminatlar ile AİHM kararlarına istinaden ödenecek işkence ve kötü muamele ile ilgili Devletin ödeyeceği tazminatlar da memura rücu edilebilecektir. Bu nedenle kolluk görevlileri tazminata mahkûm olmamak için daha dikkatli, daha itinalı görev yapmak zorundadır.

5-) Anayasa'nın 20 ve 21. maddelerinde şu şekilde değişiklik yapılmıştır:

Herkesin özel hayatı, aile hayatı ve konutu koruma altına alınarak gizliliği kabul edilmiş ve bu alanlara yapılabilecek müdahaleler belli şartlara bağlanmıştır. Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına banlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de, kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde el koyma kendiliğinden kalkar.

Anayasa'nın bu hükmü, iki türlü aramayı kabul eder;

a-) Önleme Araması: Suç işlenmeden önce, suçun işlenmesinin önlenmesi için, kolluğun kendi idari görevleri içinde yapmış olduğu genel aramalardır. Anayasa'nın bu değişikliğinden sonra 2559 sayılı PVSK'nun 9. maddesinde, 2002 tarih ve 4771 sayılı Kanun'un 10. maddesi ile yeniden düzenleme yapılmıştır. Önleme Arama Kararlarının Hâkim tarafından verileceğini, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Mülki Amir tarafından yazılı emir verilmesi halinde ancak arama işlemi yapılabileceğini, Mülki Amirin bu yazılı Arama Emrini yirmi dört saat süre içinde Hâkim onayına sunacağını, Hâkim'in kırk sekiz saat süre içerisinde onayladığı takdirde Mülki Amirin Arama Emrinin hukuka uygun alacağını kabul etmektedir. Konutlarda, umuma açık olmayan kapalı alanlarda ve işyerlerinde Önleme Araması kararı verilemez. Kolluk Amirlerinin önleme arama emri verme yetkisi bulunmamaktadır. Örneğin şehirlerin girişlerinde yapılacak aramalar için Hâkim Kararı veya Mülki Âmir'in Yazılı Emri bulunmalıdır.

b-) Adli Arama : Bir suça ilişkin iz, eser, emare ve delillerin ele geçirilmesi veya şüpheli yada sanığın yakalanması için yapılan aramaları ifade eder. Adli Arama Kararları Hâkim tarafından verilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Savcısı tarafından yazılı emir verilmesi halinde arama yapılabilir. Cumhuriyet Savcısı bu yazılı emrini 24 saat süre içerisinde Hâkim Onayına sunması gerekir ve Hâkim de en geç 48 saat içerisinde onayladığı takdirde arama işlemi hukuka uygun olur. Kolluk Amirlerinin de gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ve Cumhuriyet Savcısına

ulaşılamadığı takdirde, Adli Arama Emri verme yetki vardır. Ancak bu emir 24 saat içerisinde Cumhuriyet Savcısı ve Hâkim denetimine sunulmalıdır. Kabul edildiği takdirde kolluğun bu Arama işlemi hukuka uygun olacaktır. Kolluk Amirleri, konutlarda, umuma açık olmayan kapalı alanlarda ve işyerlerinde adli arama işlemi için emir veremez.

c-) El Koyma: Suçun veya tehlikenin önlenmesi amacıyla veya suçun delili olabileceği veya müsadereye tâbi olduğu için, bir eşya üzerinde, rızası olmamasına rağmen zilyedin tasarruf yetkisini kaldırma işlemi ifade eder. El koyma kararını Hâkim verir. Kolluk tarafından yapılan el koyma işlemleri, Hâkim Onayından geçtikten sonra geçerlilik kazanır.

6-) Anayasa'nın 22.maddesinde şu değişiklikler yapılmıştır.

Herkesin haberleşme hürriyetine sahip olduğu ve haberleşmenin gizliliğinin esas olduğu kabul edilmiştir.

Herkesin haberleşme hürriyetine sahip olduğu ve haberleşmenin gizliliğinin esas olduğu kabul edilmiştir. Haberleşme özgürlüğüne yapılacak müdahaleler belirli kurallara bağlanmıştır.

Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de, kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkim'in onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde karar kendiliğinden kalkar.

Anayasa'nın bu düzenlemesinden sonra 5271 sayılı CMK, suç işlendikten sonraki iletişimin dinlenmesi ve kayda alınması işlemlerini düzenlemiş ve Hâkim kararına tâbi kılmıştır. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile dinleme ve izlemelerin yapılabileceğini, ancak yapılan izleme ve dinlemelerin 24 saat içinde hâkim onayına sunulması ve hâkimin de 24 saat içinde karar vermesi halinde hukuka uygun olabileceğini kabul etmiştir.

2005 tarih ve 5397 sayılı Kanun örgütlü suçlarda ve terör suçlarında geçerli olmak üzere, suç öncesi istihbarat amaçlı dinlemeleri düzenlemiştir. 5397 sayılı kanunun 1. maddesi, 2559 sayılı PVSK'nun Ek-6. maddesini değiştirerek polisini istihbarat amaçlı dinleme, kayda alma ve izlemelerini, 5397 sayılı kanunun 2. maddesi de 2803 sayılı Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Kanunu'nun Ek-5. maddesini düzenleyerek jandarmanın istihbarat amaçlı dinleme, kayda alma ve izlemelerini düzenlemekte; Jandarma, Polis ve MİT Kurumlarının en üst düzey Amirlerine ve bu kurumların İstihbarat Başkanlarına gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yazılı emir yetkisi vermektedir. Bu yazılı emirler, 24 saat içinde Hâkim kararına sunulmalıdır.

Gerek önleme amaçlı, gerek adli amaçlı her türlü dinleme, kayıt altına alma işlemleri için Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı kurulmuş olup, başkanın teklifi üzerine, Başbakan tarafından atanır. Kurumun denetimi, Başbakanın özel olarak yetkilendireceği kişi veya komisyon tarafından yapılır.

7-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 12. maddesi, Anayasa'nın 33. maddesinde, şu değişikliği meydana getirmiştir:

Dernek kurulması yönünde bir serbestiyet getirmiş, Hâkim kararı olmadan derneklerin faaliyetten men'ini önlemiştir. Anayasa'nın bu maddesi doğrultusunda 04.11.2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu kabul edilmiştir. Dernekler Kanunu'nun 21. maddesine göre; “Dernekler Mülki İdare Amirine önceden bildirilmek şartıyla yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan ayni ve nakdi yardım alabilirler. Bildirim şekli ve içeriği yönetmelikte düzenlenir. Nakdi yardımların bankalar aracılığıyla alınması zorunludur.” Aynı kanunun 38.maddesi e) fıkrasında, “Vakıfların dış ülkelerdeki gerçek veya tüzel kişilerden veya diğer kuruluşlardan yardım alması, derneklere uygulanan hükümlere tabidir.” hükmü getirilmiştir.

8-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 13.maddesinde yapılan değişiklikle Anayasa'nın 34. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“Herkes önceden izin almaksızın silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.” hükmü haline getirilmiştir.

Anayasa'nın değişiklikten önceki 34.maddesi, toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili ayrıntılı bir düzenleme idi.

9-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 14.maddesi, Anayasa'nın 36. maddesine, “Hak arama hürriyeti” başlığı altında “Adil Yargılanma” ilkesini ekleyerek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6.maddesindeki hükmü getirmiştir. Böylece soruşturma ve kovuşturma evrelerinin tamamında hukuka aykırılığı ortadan kaldırmıştır.

10-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 15. maddesi, Anayasa'nın 38. maddesinde ciddi değişiklikler getirmiştir.

a- “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular delil olarak kabul edilemez.” Bu şekilde, daha sonra 5271 sayılı CMK'da da düzenleme yapılmıştır. İşkence ve kötü muamele sonucu elde edilen deliller, kanuni delil olarak kabul edilmeyeceği gibi, muamele sonucu elde edilen deliller, kanuni delil olarak kabul edilmeyeceği gibi, Arama kararının alınmaması gibi, basit hukuka aykırılıklar sonucu elde edilen deliller de, kanuna aykırı delil kapsamında değerlendirilecektir. Nitekim bu husus Yargıtay tarafından göz önünde bulundurularak, kararlara da yansımış durumdadır.

b-“Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirmemesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.” Bu madde, medeni hukuk sözleşmelerinden doğan alacak-verecek uyuşmazlıklarında, özgürlük kısıtlamasını kaldırmaktadır.

c- Anayasa'nın 17. maddesinde, ölüm cezası mevcut iken, 2001 tarih ve 4709 sayılı kanun ile, “Savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışında ölüm cezası verilemez.” hükmü getirilmiştir. Bu hüküm, 2004 tarih ve 5170 sayılı kanunun 5.maddesi ile “Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.” hükmüne dönüştürülmüştür. Böylece, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek-13 No'lu Protokol çerçevesinde ölüm cezası hukukumuzdan çıkarılmıştır.

Anayasa'nın 87. maddesinde yer alan “...mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi...” ibaresi, 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı kanunun 6. maddesi ile metinden çıkarılmıştır.

d- Anayasa'nın 38/son maddesinde; "Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez" hükmü mevcut iken, 2004 tarih ve 5170 sayılı kanunun 5.maddesi ile şu şekilde değiştirilmiştir; "Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez." Böylece, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne vatandaşlarımız aleyhine soykırım, savaş suçu, insanlığa karşı suçlar gibi herhangi bir dava açıldığında, tıpkı Miloseviç davasında olduğu gibi Mahkemenin talebi halinde, vatandaşımız yabancı bir ülkeye teslim edilebilecektir. Bu konu, hassasiyet arz etmektedir.

Yine, 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı kanunun 7. maddesiyle Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasına şu cümle eklenmiştir; "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." şekline getirilmiştir. Ayrıca, bu süreçte 29 Ekim 2004 tarihinde AB Anayasası Türkiye tarafından imzalandı.

11-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 25. maddesi, Anayasa'nın 69.maddesinde ciddi değişiklikler yaparak siyasi partilerin kapatılması güçleştirilmiştir.

12-) 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 25.maddesi, Anayasa'nın 69. maddesinde şu değişikliği getirmiştir. Türk vatandaşlarının yanında karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla yabancıların da dilekçe verme ile dilekçe sonucunda kendilerine gecikmeksizin bilgi verilmesi hakları getirilmiştir.

13-) 2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 4. maddesi, 1935 tarih ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinde şu değişikliği meydana getirmiştir; "Cemaat vakıfları, vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın, Bakanlar Kurulu'nun izniyle dini, Hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz mallar üzerinde tasarrufta bulunabilirler. "Ayrıca Vakıflara Bakanlar Kurulu'nun izniyle yurt dışında kurulmuş vakıf ve kuruluşlara üye olabilmeleri sağlanmıştır. Yeni Vakıflar Kanunu da TBMM tarafından yeniden Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir.

14-) 2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 5.maddesi, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 3. maddesinde değişiklik yaparak, yabancılarla da İçişleri Bakanlığının izniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkını getirmiştir.

15-) 2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 8. maddesi, 1984 tarih ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. maddesini değiştirmiştir. Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayınlar yapılabileceği belirtilmiş, bilahare yönetmelik çıkarılmıştır. 15.07.2003 tarih ve 4928 sayılı kanunun 14. maddesi ile 3984 sayılı kanunun 4.maddesine, “kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de, yayın yapabilir.” hükmü eklenmiştir. TRT’ de bu yayınlar haftanın belli günlerinde başlamıştır.

16-) 2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 11. maddesi, 1983 tarihli ve 2923 sayılı “Yabancı Dil ve Eğitimi ve Öğretimi kanunu’nun adını, “Yabancı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” şeklinde değiştirmiş, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dilleri kullanabilecekleri ve Ayrıca, farklı dil ve lehçelerde özel kurslar açılacakları kabul edilmiştir.

17-) 2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 10. maddesi ile 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu’nun 9.(arama) ve 13.(yakalama) maddelerinde ciddi değişiklikler yapılmış ve hâkim kararı şartı daha da önemli hale getirilmiştir.

18-) 1983 tarih ve 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu’nda birçok değişiklikler yapılmış, 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı kanunun 9. maddesi ile, Anayasa’nın “Devlet Güvenlik Mahkemeleri” başlıklı 143. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Sonradan 16.06.2004 tarih ve 5190 sayılı Kanun ile kaldırılan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkileri, özel olarak belirlenen Ağır Ceza Mahkemelerine verilmiştir.

19-)1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu birkaç defa değişiklik geçirmiştir.

20-) 1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 11/d maddesi, 17.06.2003 tarih ve 4897 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; “...olayların niteliğine göre istenilen askeri kuvvetin çapı, Vali ile koordine edilerek Askeri birliğin komutanı tarafından, görevde kalış süresi, Askeri birliğin komutanı ile koordine edilerek vali tarafından belirlenir...” Ayrıca, 29.maddede, Kaymakamlığa sadece Mülki İdare Amirliği sınıfında olanların vekalet edebileceği belirtilmiştir.

21-) 1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu birçok değişiklik geçirmiş, 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 01.Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu yeni kanun da birkaç değişiklik geçirmiştir.

22-) 1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu birçok değişiklik geçirmiş, 04.12.2004 tarih ve 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu yeni kanun da birkaç değişiklik geçirmiştir.

22-) 1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu birçok değişiklik geçirmiş, 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ortadan kaldırılmıştır. Bu yeni kanun da birkaç değişiklik geçirmiştir.

23-) 30.03.2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun kabul edilmiş ve kanun 01 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kanun da birkaç değişiklik geçirmiştir.

24-) 03.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

25-) 30.07.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunu'nun 24, 25, 26, 27 ve 28. maddeleriyle 09.11.1983 tarih ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiştir. 2945 sayılı Kanun'un bazı maddeleri değiştirilmiştir. 2945 sayılı Kanunun 15.maddesindeki değişiklikle, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiştir. 2945 sayılı Kanunu'nun 15. maddesindeki değişiklikle, Milli Güvenlik Genel Sekreterinin, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları dışından atanmasının önü açılmıştır.⁶¹

Yukarıda ifade edildiği gibi, AB sürecinde hukuk sistemimizde çok köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişim çok hızlı olduğundan, henüz tam anlaşılammıştır. Bu düzenlemeler, genel olarak, özgürlük alanlarını genişletmektedir. Burada, Ceza Adalet Sisteminin güvenlik ayağı eksik kalmıştır. Bu nedenle, AB devletlerinde olduğu gibi, suçların olmadan önce önlenbilmesi amacıyla, önleyici amaçlı tedbirlerin alınabilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

⁶¹ İdris GÜZEL, *Kolluk Rehberi* adlı kitabı ve yayınlanmamış konferans-seminer notları

İKİNCİ BÖLÜM

POLİS MESLEK EĞİTİMİ VE İNSAN HAKLARI PROBLEMİ

I. POLİSLİK MESLEĞİ VE EĞİTİMİ

A) EĞİTİM KAVRAMI

Bilim, her şeyden önce, kavram ve yöntem demektir. Tüm bilimlerin kendilerine göre tanımları ve yöntemleri vardır. Eğitim de bir bilimdir. Dolayısıyla eğitimin de tanımı ve yöntemleri bulunmaktadır. Ayrıca, her şeyin bir eğitimi olduğu gibi, polisin de eğitimi olmalıdır, vardır ve gereklidir.

Özellikle içerisinde bulunduğumuz AB müzakere sürecinde nitelikli insan ve uzman personele olan talep her geçen gün daha fazla hissedilmektedir. Eğitimli insan aynı zamanda hak ve ödevlerini, yetki ve sorumluluklarını da bilen, kısacası birey olabilen insandır. Bu nedenle eğitim seviyesi toplumlarda yükseldikçe yaşam kalitesi de, beklentiler de artacaktır.

Farklı anlamlar içermekle birlikte eğitim ve öğretim kavramları çoğu kez birbirine karıştırılmaktadır. Öğretim; eski deyimiyse “talim”, eğitim ise; “terbiye”dir. Bilindiği gibi öğretim bilgilendirme, eğitim ise, görgülendirmedir. Halk arasında eğitim, daha çok “terbiye ve edep” anlamlarında, terbiye de; “ahlak”, “olgunluk” ve “incelik” anlamında kullanılmaktadır. Bu nedendir ki hatalı bir davranışta bulunan kimselere halk “bilgisiz” değil, “terbiyesiz” tabirini kullanır. Kısaca eğitim, öğretimden farklı olarak, daha çok sosyal değerlere, ahlak kurallarına ve toplu yaşama prensiplerine uygun davranış olarak anlaşılmakta ve algılanmaktadır.

Eğitimin kavram olarak standart bir tanımı yoktur. Yapılan tanımlar, eğitimden beklenen amaca göre değişmektedir. Dolayısıyla, eğitimin birkaç önemli tanımının verilmesi yerinde olur. Eğitim Nedir? Sorusuna değişik cevaplar verilerek, değişik tanımları yapılmıştır.

-“Eğitim, hayatı kolaylaştırmak, güzelleştirmek ve nitelikli hale getirmektir. Gerçekten, eğitilmiş insan, hem kaliteli bir hayat sürmek, hem de hayatı kazanmak için gerekli donanıma sahip kişidir.”⁶²

-Yetişkin nesiller tarafından, sosyal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlemdir. Bilgi, davranış ve kabiliyetleri geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir. Eğitim kültür naklini ve sosyal hayatın sürekliliğini sağlamaktadır. Eğitim, ferdi kendi dışındakilerden haberdar eden, asgari müşterekleri kavratan, bunlar üzerinde fikrî mutabakat sağlayıcı bir faaliyettir.⁶³

İnsanın, dünyaya geldikten sonra hayata hazırlanması, eğitim ve öğretimle gerçekleşir. Eğitim ve öğretim, tarif edilmiş kavramlar ve modeller üzerinden gerçekleştirilir.

Eğitim, insanın içinde var olan yatkınlıkları büyüme ve olgunlaşma sırasında uyarmak ve olumlu yönde desteklemektir. Bunun için yetişkinlerin çok yönlü yardımlarının yanı sıra, kişinin gelişimine uygun bir “çevre”, ortam gerektirmektedir. Eğer bu çevre iyi düzenlenirse, öğrenci, fazla bir yabancı yardıma ihtiyaç duymadan kendi biyolojik ve sosyal varlığını ortaya koyabilir. Bir kişinin kendini şekillendirmesinde, kendi şahsiyetini ortaya koymasında içinde yaşadığı toplum ve kültür çok önemlidir.⁶⁴

Eğitim başarılı bir planlama gerektirir. Bu planlamada dikkat edilecek hususlar şunlardır: eğitime başlangıç durumunun çok iyi tespit edilmesi, eğitim amacının berrak olarak ortaya konması, eğitime yardım edecek araçların ve eğitim olgusunu değiştirebilecek diğer faktörlerin çok ayrıntılı olarak araştırılması.

Eğitimin içinde cereyan ettiği şartlar bilinmeden eğitim hakkında teorik bilgilerimiz ve tecrübelerimiz başarılı olmamıza yetmez. Bazı etkiler ancak belirli şartlar altında ortaya çıkar; şartlar tam yerine gelmemişse arzu ettiğimiz ve beklediğimiz sonucu alamayız. Planlama sırasında gözden kaçırılan veya kontrol edilemeyen faktörler eğitime ters etki edebilir. Eğitim hakkında bu şekilde biraz olsun giriş yaptıktan sonra biraz daha açıklayıcı bilgiler vermeye çalışalım;

⁶² Peter F.DRUCKER., *Yeni Gerçekler*, 2.Baskı, İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1992, s.251

⁶³ A.g.e., s.251

⁶⁴ Mustafa ERGÜN, *Eğitim Felsefesi*, Ocak Yayıncılık, Ankara, 1996, s.11

-“Eğitim, yetişkinlerle çocuklar ve gençler arasında, bilenle bilmeyen arasında insanın varolduğu günden beri devam edip gelmektedir.”⁶⁵

Eğitim, çocuğun mizaç motifleri üzerinden onda sağlıklı bir karakter ve kişilik geliştirme veya istenilen tutum ve davranışları ona kazandırma süreci olarak da tarif edilir. Öğretim ise, öğrenciye öğrenme usulleri vasıtasıyla bilgi ve maharet kazandırarak, onun hayata uyum kapasitesinin aktifleştirilmesi olarak tarif edilebilir.

“Sosyologlar ve sosyal yöne ağırlık veren eğitimciler, eğitimi, bireyin içinde yaşadığı topluma göre sosyalleşmesi, toplumun kültürünü kazanması ve toplumu tam olarak benimsemesi, ona katılması ve toplumun kültürünü geliştirmesi olarak tanımlıyorlar”.⁶⁶ Eğitim; özgür düşüncüyü desteklemekle birlikte aslında temelde insanın kendisini tanımasını ve yaratıcısının sanat motiflerini okumasını öğrenmesini sağlamalıdır. Yani denilebilir ki eğitim çift kanatlı bir kuş gibidir; bir kanadı dünyevi ilimleri, diğer kanadı ise uhrevi ilimleri içermelidir. Kanaatimize göre her iki yönden de yeterince eğitilebilmiş olan insan ancak gerçek âlim olabilir.

Eğitimin tarifini psikologlar biraz daha farklı ve ekonomistler ise yine daha değişik boyutu ile tanımlamaktadırlar. Bir olgu olarak ele alındığında ise eğitim; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istenilen değişiklikleri meydana getirmesi sürecidir şeklinde tanımlanabilir. Bütün işler belirli düzeylerde de olsa belirli bir eğitim gerektirir.⁶⁷

1. Eğitimde Amaç

“Eğitimin amacı zamana, topluma, öğrencilerin yaşına, okul kademelerine, derslerin muhtevasına göre değişmektedir. Eğitimin amacı, eğitilenin ruhsal-zihinsel durumunda meydana getirilmek istenen durum değişikliğidir”.⁶⁸

“Dilthey’e göre eğitimin iki amacı vardır; birisi ferdin arzu edilen şekilde mükemmel gelişmesi, ikincisi toplumun yüksek bir başarı gücüne ulaştırılması”⁶⁹.

⁶⁵ ERGÜN, s. 9

⁶⁶ ERGÜN, s.9

⁶⁷Mehmet KARAKAŞ, *Türk Polisinin Mesleki Profili*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Özboy Matbaacılık, Afyon, 2003, s

⁶⁸ERGÜN, s.24-25

⁶⁹W.DİLTHEY, *Pedagogik, Gesammelte Schriften, Cilt IX*, Stuttgart, 1961, s.197

Eğitimde amaç kavramı henüz tam netleşmiş değildir. Öğretim ve eğitim kavramlarının birbirlerini ikame edecek şekilde kullanılması bu karışıklığa sebeptir. Aslında eğitim çok geniş bir kavram olup W. Klafki'nin de vurguladığı gibi öğretim ideali eğitim amaçlarının özel bir şeklidir.

Her eğitici hareketin bir amacı olmalıdır. Amacı olmayan eğitim düşünülemez. Ancak, “eğitime muhtaç ve eğitilebilir” insan niçin ve hangi yönde eğitilmelidir? Eğitime esas olan örnekler, ölçüler ve kurallar nereden kaynaklanmalıdır?

“Devletlerin anayasalarında, temel eğitim yasa ve yönetmeliklerinde, müfredat, ders plan ve programlarında, eğitim reformu önerilerinde hep eğitimin amaçlarından bahsedilir. Hem amacı kimlerin ortaya koyacağı hem de amaçların özü konusunda çok çeşitli fikirler vardır. Öyle ki, Broudy'ye göre, birisi tarafından arzu edilen her şey eğitim amacı olabilir”.⁷⁰

Eskiden insanın her türlü eksikliğin eğitim yoluyla giderebileceği anlayışı hâkim iken, bugün, bazı farklılık ve yetersizliklerin, doğuştan geldiği, dolayısıyla ortadan kaldırılamayacağına inanılmaktadır. Eskiden işletmelerde sadece gözden kaçan hususlar ve eksiklikler tespit edilip doldurulmaya çalışılırken, yeni anlayışta buna ilaveten, insanın mizaç, karakter ve kişilik özellikleri belirlenmekte, ferdi farklılıkların vazife ve pozisyonla ne derece örtüştüğüne bakılmaktadır. Çünkü doğuştan getirdiğimiz mizaç ve sonradan inşa edilen kişilik özelliklerimiz, ihmal edilemeyecek kadar önemli ve sınırlayıcı çizgiler oluşturmaktadır. Verimlilik ve performansı artırmak için “insanları gruplara ayırmadan, standart paketler halinde hizmet içi eğitimden geçirme” düşüncesi, buna rağmen büyük ölçüde devam etmektedir.

“Her devirde ve her insan toplumunda var olan eğitimin konusu; mükemmel olmayan, mükemmelleştirilmek için eğitilen insandır. İnsan, eğitime muhtaçtır, eğitime yeteneklidir ve bunun için çabalar. Yani insan gelişime açıktır.”⁷¹

Eğitimin öncelikli amacı; eleştirel düşünebilen, araştırmalar yapabilen, bilgiye ulaşabilen ve teknoloji konusunda belirli bir aşinalık düzeyine sahip bireyler yetiştirmektir. Pedagog Booker; “Gençleri eğitmenin amacı, onları yaşamları boyunca

⁷⁰H.S.BROUDY, “*One Philosophical Foundations of Educational Objectives*, (Akt: M.ERGÜN, *Eğitim Felsefesi*, Ocak Yayınevi, Ankara, 1996 s.

⁷¹ Mustafa ERGÜN, *Eğitim Felsefesi*, Ocak Yayınevi, Ankara, 1996, s.10-11

kendi kendilerini eğitmeye hazırlamaktır” der. Gerçekten de çağımızda eğitim artık bireysel merak ve araştırmaya dayanmaktadır. Bunun bir takım dezavantajları ve avantajları vardır, bunların iyi analiz edilmesi gerekir. Kısaca bir akıl yürütecek olursak, örneğin; görerek, gözlemleyerek hatta deneyerek yani işin pratiğine inerek öğrenme hem daha kaliteli ve hem de daha kalıcı olacaktır. Ayrıca öğretmenin veya rehberin iyi olması doğal olarak öğrencinin daha iyi motive olmasına, hocasını kendisine kılavuz edinmesine vesile olacaktır. Gerçekten de bu perspektiften ele alındığında öğretmenlerin öğrencilere sadece bilgi vermekle yetinmemeleri, onlara hem en modern ve en temel, en iyi ve kaliteli bilgileri vermeli ve bunların önemine öğrencileri inandırarak onları iyi motive etmeli ve hem de davranışlarıyla iyi bir örnek teşkil etmeleri gerekmektedir. Osmanlı eğitim sistemi objektif olarak değerlendirildiğinde aslında ve kendi çağına göre ele alındığında aslında son derece dönemine göre çağdaş ve akılcı bir eğitim sistemi olduğu söylenebilir.

J.J. Rousseau, eğitimin amacının kişileri belli mesleklere göre yetiştirmek değil, bilakis “insan” yapmak olduğunu, mesleğin ve vatandaşlığın, ikinci derecede amaçlar olduğunu söyler.⁷²

Serbest düşünebilen insanlar yetiştiremeyen toplumlar filozof yetiştiremezler. Eğitim ve öğretimden amaç, sadece salt bilgili insanların yetiştirilmesi değil, aynı zamanda sevgi ve hoşgörüyü de bakabilmesini bilen, insanları sırf insan oldukları için seven ve bu insan sevgisini doğa sevgisiyle de bütünleştirebilen, kendisiyle ve içinde yaşadığı toplum ile barışık yenilik ve gelişimlere açık aklını, mantığını iyi kullanabilen insanlar yetiştirmektir. Eğitimin yegâne işlevi öğrencilere bilgi kazandırmak değildir. Eğitimin çocuğa bilgi kazandırmaktan çok daha öte anlamı ve işlevi vardır. Eğitimci Angelo Parti, “önemli olan şey çocuklara öğrettiklerimiz değildir. Onlara gerekli olan şey, özgür ve eleştirel düşünebilme, iş başarma ruhudur” der. Başka bir deyişle, eğitimin görevi bilgi hamalı değil, bilgiye nasıl ulaşılabileceğini bilen, ulaştığı bilgiyi kullanan ve edindiği bilgiler aracılığı ile öğrenme yaşantıları arasında ilişkiler kurarak yeni bilgiler üretebilen bireyler yetiştirmektir.

Bireyler ve milletler sürekli bir değişim ve gelişim süreci içerisinde varlıklarını devam ettirirler. Eğitimde hedef bu değişim ve gelişimin istenilen yönde olmasıdır.

⁷² AYTAÇ, *K.Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara 1972, s.188

Eğitim kurumlarının asıl görevi, çocuk, genç ve yetişkinlerin öğrenmesine yardımcı olmaktır. Nitekim George Bernard Shaw, “Değişimsiz gelişim olmaz. Kafalarını değiştiremeyenler hiçbir şeyi değiştiremezler.” der.

Dünyaca kabul edilmiş görüşe göre eğitim-öğretim sürecinin üç temel hedefi olduğu belirtilmektedir. “Birincisi, bireyi meslekî bir formasyonla donatmaktır. Yani bireyi, sahip olduğu meslekî bilgi ile söz konusu mesleği dünyanın her yerinde icra edebilecek seviyeye getirmektir. İkincisi, bireylerin özellikle yükseköğretim sürecinde meslekî alan dışında herhangi bir dalda kendi bireysel tavanlarını bulabilmeleri ya da bu ortamın kendisine sunulması, yani sanat, spor, politika vs. gibi bir alanda öğrencinin o güne kadar keşfedemediği bir yeteneğini üniversite ortamında ortaya çıkarabilmektedir. Üçüncüsü de, son derece sofistike yöntemlerle egemen toplumsal değerler bütününe gelecek kuşaklara aktarmaktır. Yani, bu konuda ders almamış olsa bile, mezun olduğunda, kendini, mensup olduğu toplumun diğerlerine ve yargılarına yakın bir yerde bulmasını sağlamaktır.”⁷³ Türkiye’de eğitimin çocukluk ve gençlik gibi belli yaş diliminde meşgul olunan bir uğraş olarak kabul edilmesi, öğrenme olayının da belli yaş dönemiyle sınırlanmasına neden olmuş, “ilim beşikten mezara kadardır” sözü gerçek anlamdaki işlevine kavuşamamıştır.

Eğitimin amacının beklentilere göre değiştiğini vurguladık. Peki, eğitim ve öğretim usulleri tek tip mi olmalıdır, yoksa kişinin hususiyetlerini dikkate alan bazı farklılıkları da taşınmalı mıdır? Sınıftaki öğrenciler aynı olmadığına göre, farklı potansiyel kabiliyetlere sahip öğrenciler nasıl ve neye göre eğitilmeli ve bu farklılıkları hangi kavramlar üzerinden hayata taşınmalıdır? Bütün bu soruların cevabı geleceğin dünyasını şekillendirecek olan genç nesillerin eğitiminde çok büyük önem arz etmektedir. Bu nedenledir ki eğitim felsefesine gerekli önem ve değer verilerek muasır medeniyetler seviyesini yakalamada kullanılacak yöntemler de çağdaş ve günün şartlarına göre dinamik olmalıdır. Eğitimin görevi, kişileri, içinde yaşadığı kurumlarla uyumlu hale getirmektir.

Nitekim ülkemizde yaşı 25’ten büyük olanların toplam öğrenciler arasındaki oranı % 6,8 iken, bu oranın gelişmiş ülkelerde oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin

⁷³ Osman ÖZSOY, *Etkin Eğitim*, Hayat Yayınevi, İstanbul, 2004, s.28

Almanya’da üniversite öğrencilerinin % 44’ü, Fransa’da % 35’i, ABD’ de % 36’sı, İngiltere’de %20’si 25 yaşın üstündedir.

Gelişmiş ülkelerde eğitimin sürekliliği ilkesinin uygulanması, ileri yaşlarda bile olsalar bireylerin üniversite eğitimine devam etmelerini sağlamaktadır. “Eğitim amaçlarına ulaşmak için öğretim gereklidir. Öğretimsiz eğitim olmaz, eğitimi sağlayamayan öğretim de pedagojik olmaz.”⁷⁴

Bilginin hızlı bir şekilde değiştiğinin bilincinde olan gelişmiş ülke toplumları, eğitimin durumu ve meslekteki kariyeri ne olursa olsun (üniversite diplomalı, hatta doktoralı bile olsalar) yetişkinlerin eğitilmesine de büyük önem vermektedirler.

Nitekim bu ülkelerde özel sektör kuruluşları personellerine yaygın bir şekilde hizmet içi eğitim verirlerken, devlet kurumları da, (resmî okul yaşı üstünde bile olsalar) yetişkinlere eğitim imkânı tanımaktadırlar. Örneğin ABD’ de yetişkinler arasındaki okullaşma oranı % 13 gibi ciddi rakamlara ulaşmış bulunmaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda eğitimin genel amaçları belirtilmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan çeşitli hukuki metinlerde öğretim kademe ve türlerinin amaçları ile ders, ünite ve konuların alt amaçları bulunmaktadır.

Türk Eğitim Sistemi’nin temel amacı, “görev ve sorumluluklarını bilen, kendilerinin ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bireyler yetiştirmektir.”

Ekonomi dilinde eğitim, bir tüketim malından daha ziyade yatırım malı olarak kabul edilmektedir. Bu konuda dünyanın önde gelen ekonomistlerinden sayılan A.Marshall’ın da belirttiği gibi en değerli sermaye, insan varlığına yatırılmış olan sermayedir. Yine büyük önder M. Kemal Atatürk’ün de ifade ettiği gibi “Bir millet savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, bu zaferlerin sürekliliği ancak eğitim ve kültür ordusuna bağlıdır.”

Uzmanlar, nitelikli bir işgücü yetiştirebilmek için 10 veya 15 yıl gibi bir süreye ihtiyaç olduğuna vurgu yaparlar.

Milli Eğitimde Liselerin dört yıla çıkarılarak OKS gibi sınavlar konulması, YÖK sisteminde de değişikliğe gidilerek Devlet Memurluğuna girebilmek için KPS vb. sınavlar getirilerek çıtanın yükseltilmesi hep daha güzel ve daha iyiye ulaşmak için

⁷⁴ ERGÜN, s.49

gösterilen çabalara örneklerdir. Aslında çağının ünlü mimarlarından olan ve belki de yeni yeni kıymeti anlaşılmaya başlanan Yunus Emre'nin veciz ifadesi ne kadar da isabetli ve anlamlıdır: “İlim ilim demektir, İlim kendin bilmektir, sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır.”

2. Eğitime Yaklaşım Açısından Temel Felsefe Akımları

a) İdealizm

İlkçağ Yunan düşünürlerinden beri var olan idealizm, dış dünyadaki varlıkları düşüncenin ürünü veya düşüncenin bizzat kendisi olarak kabul eder. Duyu organlarımızın verdiği bilgi, aldatmacadır. Dış dünya, duyularımızdan başka bir şey değildir; algılarımız yok olursa dış dünya da yok olur. Nesnelere ancak bizim varlığımızla ve düşüncelerimizle vardırırlar.

İdealistlerin eğitime bakış açıları ise kişinin kendi kendini gerçekleştirme gerektiği şeklindedir. İnsan, bilgi depolayan bir canlı varlıktan daha fazla bir şeydir.

Gerçek bilgi sadece aklın ürünüdür; çünkü esas gerçek, fizik âlemde değil, aklın içindedir.

İdealist eğitimde sağlam ve kültürlü bir kişilik geliştirmek çok önemlidir. Öğretmen öğrenciyi etkilemekten ziyade onun kişiliğinin veya özünün kendi kendine gelişimini sağlayacak ortamı hazırlamalıdır.

b) Realizm

Varlıkların, insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak var olduğunu savunan bir felsefi görüştür. Aristoteles felsefe tarihinde realist bir düşünür olarak kabul edilmektedir. Çünkü Platon'un idealarını gerçek varlıkların içine “öz” olarak yerleştirmiştir. Ama genel kavramları tek tek nesnelere daha gerçek sayması, onun aynı zamanda idealist olduğunu gösteriyor.

İnsan, gerçek bir dünyanın içinde yaşamaktadır. Bu gerçek hayat, çeşitli bilimlerce incelenip yasallıkları bulunmalıdır.

Gerçek zihnimizin dışındadır; zihnimizdeki bilgiler dış dünyadan aldığımız duyulara göre şekillenir ve yeni faktörler çıktığında da ona göre değişir. Bilgide dış dünya değil, insan zihni esastır.

Değerler objektif ve devamlıdır; insandan insana, zamandan zamana değişmezler. Eğitim, bütün insanlık tarihi boyunca doğruluğu tartışmasız kabul edilen değerleri öğretmelidir. Öğrencinin neler öğreneceğine öğretmen karar verir. Çünkü o, öğrenciden daha bilgili, dış dünyayı daha iyi tanıyan ve öğretecek olan bir kimsedir. Öğretmen öğrencilere hem bilgi kazandırmalı hem bu bilgilerin uygulamasını göstermelidir. Eğitim hayat içinde, hayata uygun değildir. Önce teorik bilgiler verilmeli, daha sonra bu bilgilerin pratik hayat içindeki uygulamaları gösterilmeli ve öğrenciye bizzat yaptırılmalıdır.

c) Pragmatizm

Gerçek, insana yararlı olarak uygulanabilir. Kant'ın bilinemezciğine ve J.S.Mill'in faydacılığına (utilitarizm) dayanan pragmatist görüşe göre insan, evrende gördüğü pek çok şeyleri anlayamaz; tıpkı bir kedinin kitaplıkta gördüğü birçok şeyi anlayamadığı gibi (W.James). İnsan için önemli olan, onun kendi işine yarayandır. İnsan bu dünyada çıkarlarına bakmalıdır; bizim için elverişli olmayan doğru değildir. Doğru düşünceler yarar getirmelidirler.

Gerçekler, değerler durmadan değişmektedir; her şey sonsuza kadar aynı kalmaz. Gerçeği, insan çevre ile etkileşimi içinde yaratır. Öğretim sırasında neler öğretebileceği sürekli meydana gelen değişim içinde tespit edilmeli, fonksiyonel değeri olmayan şeyler öğretilmemelidir. Okulla hayat birbirlerinden ayrı şeyler olmamalı; hayat okulun, okul hayatın bir devamı olmalıdır. Bu nedenle okuldaki toplumsal hayat da tamamen demokrasi ilkelerine göre kurulmalıdır. Çünkü demokrasi, sosyal alışkanlıkların değişmesini ve grup içi serbest etkileşimi en iyi gösteren bir yaşama biçimidir.

d) Existantializm (Varoluşçuluk)

Bunalım dönemlerinin felsefesi olarak ortaya çıkmış; topluma başkaldırma, her türlü değeri hiçe sayma unsurları olduğu için gençler tarafından tutulmuş ve dünyanın her tarafına hızla yayılmış bir felsefe akımıdır. Bu felsefeye göre, dünyada insandan başka bütün varlıklar önce yapılar, sonra varolur. Bezelyenin ne olacağı, bir kedi yavrusunun ne olacağı önceden tohumunda bellidir.

İnsana yol gösterecek ancak kendisidir. Kendi kendini yaratmasından ancak kendisi sorumludur. Bu sorumluluk da onda bunaltı (anksiyete) yaratmaktadır. İnsan kendi faaliyetlerinin bir toplamıdır ve kendinden sorumludur. İnsan özgürdür. Onun

özgürlüğünü engelleyen (toplum, kitle iletişim araçları, sanayileşme, çoğunluk veya otorite egemenliği v.s.) her şeye karşı çıkmalıdır.

Varoluş felsefesi, her çeşit meslek eğitime karşıdır. Kişilerin ne olacağını okul belirlememelidir. Eğitim genel olmalı, en azından meslekleşme erken başlamamalı, kişinin özgür seçimine bırakılmalıdır⁷⁵.

3. Eğitim Felsefesi Akımları

Belli başlı Eğitim Felsefesi Akımları aşağıya çıkartılmıştır.

a-Progressivizm (ilericilik):

Pragmatist düşüncenin eğitime uygulanış şekline genellikle progressivizm denir. Bu görüş, geleneksel eğitimin aşırı şekilciliğine, sıkı disiplin anlayışına, pasif öğretime karşıdır. Progressif eğitim görüşünün en tanınmış temsilcileri J. Dewey, W.H. Kilpatrick ve Body H. Bode'dur.

Eğitim, toplumda geleneksel olarak devam eden standartları ve değişmezlikleri değil, sürekli değişen hayatı öğretmelidir. Eğitilmiş kişi hayata uyan değil, hayata yön veren, onu geliştiren kişidir.

b-Değişmezcilik (Prenniyalizm):

Progressivizmin zıddı olarak eğitim amaçlarının, eğitimde temel ilkelerin değişmez olduğunu, sürekli olması gerektiğini savunan bir idealist görüştür. Çağdaş hayatın hızlı bir değişme içinde olduğu doğrudur. Ama bu "hızlı değişme içinde değişmezlik" eğitim için daha esas bir ilkedir. Hızlı değişme içinde insan tabiatı aynı kalmalı, temel ahlâk ve karakter prensipleri eğitimin özünü teşkil etmelidir. Eğitim, değişmeyen insan tabiatını bir bütün halinde tutacak, akıl ve mantığa dayalı düşünceyi, dünyanın fiziksel ve ruhsal değişmezliklerini anlatmalıdır.

Dünyanın her tarafındaki insanlar aynı oldukları için, her yerde aynı eğitim amaçları takip edilmelidir. İnsanı "insan" olarak ele almalıdır; kültürel ve fiziksel farklar önemli değildir. Eğitim programı çağlar ve kültürler üstü olmalıdır. Eğitimin özü bilgi kazandırmaktır ve her yerde aynıdır. Bilgi insana en kısa yoldan verilmelidir. Eğitim, insanın en yüksek özelliği olan akıl üzerine kurulmalıdır. Akıl bir bahçedir; eğitim bu

⁷⁵ C.ALKAN, *Eğitim Felsefesi*, Bursa, 1983, s.10

bahçeye bilgi ve düşünceler eker, bunlar hayatın çeşitli safhalarında yeşerir ve büyürler⁷⁶.

c- Özcülük (Essentiyalizm):

Değişmezlik gibi, bütün eğitilmiş insanların bilmeleri gereken belirli öğeleri eğitimin merkezine almayı öneren bir görüştür. Okullar uygarlığın bize kadar ulaştırdığı denenmiş, kontrol edilmiş bilgi, beceri ve gelenekler özüne dayanmalıdır. Eğitimin özü bellidir; bunlar öğretmen vasıtasıyla öğrencilere aktarılacaktır. Öğretimde disiplin içinde uzak amaçlar takip edilmelidir. Çocuğun ilgilerine dayanmak, öğretimde önemli gelişmeler sağlamayan geçici bir şeydir; bu nedenle öğretmenin kuracağı dengeli disiplin, öğrencileri uzak amaçlara daha iyi yönlendirir. Öğretmen çocuk dünyası ile yetişkin dünyası arasında bir aracıdır. Eğitimin merkezinde öğretmen vardır. Çocuk bu dünyayı tanımak, gelecek hayata hazırlamak için okula gider; bu konuda onu kendi haline bırakamayız. Çünkü tarih boyunca sağlanmış süzölmüş bilgi ve tecrübeler, çocuğun kendi yaşayışı yoluyla bulacaklarından çok daha önemlidir. Okul kültürünün özünü korumalı, devamlılığını sağlamalıdır. Önceden toplumun benimsediği değerler eğitim vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarılarak sürdürülecektir.

Prenniyalizm, genellikle dîni eğitim prensiplerine ağırlık veren bir eğitim felsefesi olduğu halde, özcülük, çağdaş bilimsel bilgiler vermeyi amaçlayan, eğitimde çocuğun başıboş bırakılmasına karşı bir akımdır.

d- Yeniden Kuruculuk (Rekonstruksiyonizm):

Eğitimin en önemli görevi, yüzyılımızın kültürel krizini aşmak için toplumun yeniden kurulmasıdır. Bu yeni düzenleme sırasında uygarlığın bütün temel değerleri yeniden gözden geçirilecektir. Yeni bir toplum düzeni yaratmak için, okul önderlik etmelidir.(J.Dewey)

Çağdaş hayat içinde sanayi sistemi, halk hizmetleri, kültürel ve doğal kaynakların insanlar tarafından kullanılması kontrol altına alınmalıdır. Eğitim, bir sosyal reform gerçekleştirecektir. İçinde yaşadığımız sanayi çağına uygun bir kültür yaratmalı ve bu kültür halkın çoğunluğunun kontrolünde olmalıdır. Yani toplum demokratik olmalıdır.

⁷⁶ R.LIVINGSTONE, *Eğitimde Geleceğe Bakış* (Çev: T.ÖĞÜZKAN), Ankara, 1969, s.19

B) POLİSTE EĞİTİM

Avrupa'da 17.ve 18.yüzyıllarda başlayan 'sanayi devrimi' ve 'modernleşme' öncesine kadar güvenlik hizmetleri 'amatörce' yerine getirilmekteydi. Avrupa'da başlayan modernleşme, diğer alanlarda olduğu gibi güvenlik hizmetlerinde de 'kurumsallaşma' ve 'bürokratikleşme' sonucunu doğurdu. Artık modern polis vardı ve güvenlik hizmetleri katı bir merkezi yapılanma ile yönlendirilmekteydi. Merkezden yönlendirilen hizmetler, bu yönetim şeklinin kaçınılmaz ve doğal bir sonucu olarak, yeteri kadar demokratik olamıyordu. Yine bunun diğer bir sonucu olarak polis teşkilatları militarist bir yapıda kurumsallaşmış, yapmış oldukları görevler toplum için üretilmiş bir 'hizmet' (service) olmaktan daha çok, adeta bir 'kuvvet' (force) uygulaması niteliğinde şekillenmiştir. Ancak, 'modern' toplumdan 'modern-sonrası' (post-modern) topluma geçişin yaşandığı dünyada modern toplumun ve onun ürünü olan polisin yapılanması ve hizmet anlayışları da doğal olarak değişmektedir. Artık katı bir merkezîyetçilikten yerel polisliğe geçilmekte, güvenlik birimlerinin görevleri bir 'kuvvet uygulaması' olarak değil, 'hizmet ifası' olarak görülmektedir. Ayrıca, 'demokratiklik' ve 'sivil katılım' gibi kavramlar giderek daha fazla öne çıkmaktadır.⁷⁷

Eğitim, toplumun değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması, bu amaçla okullarda ve benzer kurumlarda sürdürülen öğretim ve yetiştirme etkinlikleridir. Geniş anlamda eğitim kişinin belli bir yaşam tarzını öğrendiği toplumsallaşma ve kültürleşme süreci ile özdeş tutulabilir. Bir diğer tanıma göre eğitim, bir insanı toplum yaşamına uydurmak, bazı yeteneklerini geliştirmek ve bazı değerlere saygı duymaya yöneltmek için uygulanan yöntemlerin tümüdür. Yine diğer tanıma göre eğitim, kişinin yeteneklerini geliştirmesini ve yaşama etkin biçimde katılmasını sağlayacak bilgi ve becerilerle donatmayı amaçlayan etkinliklerin tümüdür. Eğitim kavramı üzerinde buraya kadar yapılan tanımların hemen hemen tamamında, eğitimin bir süreç olduğu ve bireye sürekli yeni bir şeyler kazandırmayı hedeflediği vurgulanmaktadır. Ayrıca eğitimin toplumsallaşma ve kültürleşme süreci olduğu ifade edilmektedir. Eğitimin amacının bireyi kendisine ve topluma karşı faydalı hale getirme olduğu da gözardı edilmemelidir.

⁷⁷ İbrahim CERRAH, "Uluslar arası İzlenimler Işığında Polis Eğitiminin Geleceği", 21. Yüzyılda Polis, Geliştirilmiş Baskı, Sibel Matbaası, Ankara, 2000.s.3

Temel Eğitim, eğitim sürecinin bir parçasıdır. Belli bir yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında düzenli olarak yapılır. Dünyanın her tarafında da güvenlik birimleri sıkı bir eğitimden geçirilmekte ve bunun önemi her geçen gün daha iyi kavranmaktadır. Emniyet teşkilatında da temel eğitim teşkilat bünyesinde bulunan okullarda yapılmaktadır. Bunlar Polis Koleji, Polis Meslek Yüksek Okulları, Polis Meslek Eğitim Merkezleri ve Polis Akademisi'dir. Polis Koleji İlköğretimden sonra 4 yıl süreli eğitim veren Fen Liseleri denginde bir eğitim kurumudur. Buradan mezun olan başarılı öğrenciler Fakülte düzeyinde 4 yıllık eğitim veren Polis Akademisine devam ederler ve başarılı olurlarsa teşkilat kadrolarına komiser yardımcısı rütbesi ile göreve atanırlar. Emniyet Teşkilatına polis memuru yetiştiren Polis Meslek Yüksek Okulları ise önlisans düzeyinde eğitim veren ve Polis Akademisine bağlı olarak hizmet veren iki yıl süreli kurumlardır ve ülke genelinde yaklaşık 24 ayrı şehirde hizmet vermektedirler. Bunların dışında son yıllarda Emniyet Teşkilatı'nın daha cazip ve daha verimli hale getirilmesi için eğitim ve kalite çatısı daha da yükseltilmiş ve teşkilata polis memuru olarak katılmak isteyen fakülte mezunu adaylara 6 ay süreli temel eğitim kursundan sonra başarılı olanların teşkilat saflarına atandığı sistem getirilmiştir ki bu kurumlar da Emniyet Genel Müdürlüğü Eğitim Dairesi Başkanlığına bağlı olarak hizmet veren Polis Meslek Eğitim Merkezleridir.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları bir anlamda sahip oldukları insan kaynağının kalitesine bağlıdır. Bu kalkınma sadece ekonomik anlamda değil, demokratik katılım, eşitlik ve insan haklarına saygı gibi toplumsal hayatın temel dinamikleri olan pek çok unsur da içeren, sosyal alanları da kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sürecinde en fazla güçlüklerle karşılaştıkları sorunların başında kalkınmanın finansmanı yanında, üretim sürecinde yerlerini alacak nitelikli insan gücü yetiştirilmesi ve bunların yerinde kullanılması gelmektedir. Çağdaşlaşmanın belirleyici unsuru olan bilgi ve bilimsel davranış, her alanda olduğu gibi, toplumun bir parçası olan polis hizmetlerini de derinden etkilemiştir. Çağdaş polis, bilimsel ve teknolojik buluşların sonuçlarından olabildiğince yararlanmakta, çalışmalarını ve eğitim programlarını bu gelişmelere göre düzenlemektedir. Bir başka anlatımla, polislik, bilimsel yöntemlere uygun bir şekilde yapmaya çalışılmaktadır. Şüphesiz çağdaş toplumun polisi de çağdaş olacaktır.

Polisin eğitiminin çağdaşlığı, bir taraftan bilim ve teknolojinin imkânlarından fiziki bakımdan yararlanmayı, diğer taraftan da, demokrasi ve insan haklarının uluslar arası bir duyarlılık kazandığı çağdaş dünyada insani değerlere bağlı kalarak etkili bir güvenlik hizmeti verebilmeyi içermektedir.⁷⁸

Toplumsal dinamizm ve çevresel etmenlerin oluşturduğu hızlı değişim süreci daha nitelikli eğitim ve insan gücünün yetiştirilmesi konusunda toplumlara sürekli bir arayışa yöneltmektedir. Üretilen ürün ve hizmet kalitesinin artırılması yolunun eğitimden geçtiği, bugün herkes tarafından kabul edilen bir olgu haline gelmiştir. Bu da, her kademe ve düzeydeki kurum ve kuruluşların, günün gelişen ve değişen ihtiyaçlarına göre insan kaynaklarını geliştirmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Modernizmi bile yeteri kadar henüz gerçekleştirememiş bir toplumun içinden çıkan ve yine bu topluma hizmet eden Türk polisi, bir yandan ‘modern’ polis anlayışını yakalayamamış olmasına rağmen, öte yandan ‘post-modern’ eğilimlerin etkisi altına girmiş bulunmaktadır. Bir toplumun ve onun kurumlarının modernizmi bile yeteri kadar gerçekleştiremeden modern sonrası toplumun gereklerini yerine getirip getiremeyeceği konusu sosyologlarca ele alınması ve araştırılması gereken bir konudur. Ancak, şu da bir gerçektir ki Avrupa Birliği’nin (AB) üyesi olma aşamasında olan Türkiye ve onun kurumlarının post-modern yapılanma eğilimlerinden haberdar olması zorunludur. Avrupa’ya uyum sürecinde kaçınılmaz olan bu değişime Türkiye’deki bir çok kurum içerisinde en fazla hazır olan polis teşkilatıdır. Gerek teçhizat ve gerekse eğitim açısından Türk polisi birçok kuruma göre hızla Avrupa düzeyine yaklaşmaktadır. Ancak, Türk polisinin Avrupalı meslektaşları ile arasındaki farkı kapatmasında yaşanan sorun ‘teknolojik’ uyumdan çok, ‘ideolojik’ yaklaşımlar bazında olmaktadır. ‘Yerellik’, ‘demokratikleşme’, ‘sivil katılım’ ve ‘sivil denetim’ gibi kavramların Türk toplumu ve polisinde henüz yeteri kadar işlendiği ve yeşerdiği söylenemez.⁷⁹

İnsan hakları tüm ülke genelinde olduğu gibi Emniyet Teşkilatında da en çok önemsenen ve itina gösterilen konuların başında gelmektedir. Genel Müdürlük;

⁷⁸ Remzi FINDIKLI, “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Polisi, Polis Eğitiminde Çağdaş Gelişmeler”, Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum Bildirileri Dizisi:3, ,16-16 Ekim1996, Ankara,s.461)

⁷⁹ İbrahim CERRAH, “Uluslar arası İzlenimler Işığında Polis Eğitiminin Geleceği”, 21.Yüzyılda Polis, Geliştirilmiş Baskı, Sibel Matbaası, Ankara, 2000, s.4

personelinin değişen mevzuat ve gelişen teknolojiye uyumunun sağlanması amacıyla belirli periyotlarla Ankara’da kurslar düzenlediği gibi taşra teşkilatında da kurslar düzenlenmesini sağlamakta hatta bu kurs ve seminerleri belirli kriterlere bağlayarak zorunlu tutmaktadır. Her kurum toplam personel sayısının en az %30’unu bu hizmetiçi kurslardan geçirilmesi gerektiğini karara bağlamıştır. Afyonkarahisar ilinde de 2005 yılında 178 personel, 2006 yılında da 200 personel insan hakları ile ilgili hizmet içi eğitiminden geçirilmiştir.

Akademinin Tarihçesi’ne göz atacak olursak;

Polis Akademisi, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nun 18. maddesi gereğince teşkilatı orta ve üst kademe yöneticilerini yetiştirmek üzere, Polis Enstitüsü adı altında, bir yıllık Meslek içi Yüksek Okul olarak, 06 Kasım 1937 yılında kurulmuştur.

Polis Enstitüsü, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Kararıyla 1940 yılında iki yıllık, 1962 yılında üç yıllık yüksek okullar içerisine alınmış olup, 1980 yılından itibaren öğretim süresi 4 yıla çıkartılmıştır.

Anayasamızın 132. maddesi ve Yükseköğretim Kanunu’nun 2.maddesi gereğince, ayrı bir kanuni yapıya kavuşturulmuş ve 06 Aralık 1984 tarihinde, 3087 Sayılı Polis Yükseköğretim Kanunu ile Polis Akademisi adını alıp, 4 yıllık eğitim-öğretim veren bir yükseköğretim kurumu haline getirilmiştir.

Emniyet Teşkilatının ihtiyaç duyduğu diğer branşlardaki personel ihtiyacını karşılamak amacıyla, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu kapsamında, 1989 yılında değişiklik yapılarak, 1991 yılından itibaren Fakülte ve Yüksek Okullar (FYO) adı altında öğrenci alınmaya başlanmış ve bu hizmetlerin yürütülmesi için Polis Akademisi görevlendirilmiştir.

Polis Akademisi; 25 Nisan 2001 tarih ve 4652 sayılı kanunla, Polis Üniversitesi anlayışıyla yeniden yapılandırılmış, bünyesinde eğitim-öğretim hizmeti veren Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Polis Meslek Yüksek Okulları bölümü ile Üniversite statüsüne kavuşturulmuştur.

Daha önce Emniyet Teşkilatının Polis Memuru ihtiyacını karşılamak amacıyla faaliyet gösteren Polis Okullarına, 25 Nisan 2001 tarih ve 4652 sayılı kanunla önlisans

eğitimi veren Polis Meslek Yüksek Okulları hüviyeti kazandırılmıştır. Halihazırda 25 Polis Meslek Yüksek Okulu eğitim-öğretime devam etmektedir.

2002 yılında kuruluşu tamamlanan Güvenlik Bilimleri Enstitüsü'nde; 4 ana bilim dalında (Suç Araştırmaları-Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi-Uluslararası Polislik alışmaları-Ceza Adaleti ve Yönetimi Anabilim Dalı) yüksek lisans verilmesi, Yüksek ğretim Kurulu Yürütme Kurulu'nca onanmış ve Anabilim Dalları kurulmuştur. 2006 yılında doktora eğitimine başlanmıştır. .

Polis eğitim kurumlarında kesin başarı listesine göre sıralanmış asıl adayların geçici kayıtları yapılır. Bu ğrenciler en az 15 gün süre ile intibak eğitimine tabi tutulurlar. Bu süre içerisinde öğrenciler okula ve resmi hayata alıştırılmaya çalışılır. Dolayısıyla polis eğitim kurumlarındaki bu intibak süresi içerisinde yapılacak oryantasyon eğitimi önemlidir.

C) TÜRK POLİSİNİN İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ EĞİTİMİ

Eğitim ve İnsan Hakları gibi iki çarpıcı ve zorlu kavramın yan yana gelmesiyle araştırma konusunun ne kadar ehemmiyetli bir hal aldığı ve matematiksel sorunsalı arttırıcı bir mahiyete büründüğü daha önce de belirtilmişti. Bir yanda çağımız dünyasının popüleritesi en yüksek kavramlarından olan ve sık sık demokrasi ile birlikte tartışma konusu yapılan insan hakları, diğer yanda ise yöntem ve teknikleriyle sürekli değişim halinde olan ve sıkça politik baskı ve eğilimlere maruz kalan, toplumlar ve insanın temel dinamiklerinden birisi olan eğitim olgusu bulunmaktadır. Bu iki kavramın yanına bir de polis konulduğunda konunun önem ve zorluğunun ne boyutlara ulaştığı hakkında nkestirimde bulunmak çok da zor olmasa gerektir. Aslında konunun ehemmiyetiyle birlikte bu etinliğinin biraz da paradoksal bir nedenden kaynaklandığı en başta ifade edilmelidir. Paradoksaldır, çünkü; insan hakları tanımı gereği siyasal bir kavram olarak algılanmaktadır. İnsanın yaratılışı gereği sırf insan olmasıyla sahip olduğu insan hakları temelde devlete karşı iddia edilen haklardır. Bu iddianın niteliğine göre de haklar sınıflandırılmaktadır. Devletin herhangi bir yaptırımında bulunmasını gerektiren haklar "pozitif haklar" olarak, devletin müdahale etmemesini gerektiren haklar ise "negatif haklar" olarak isimlendirilmektedir. Kısaca insan hakları tarihi, bireyin siyasal iktidar karşısında vermiş olduğu mücadelelerin tarihi olarak da değerlendirebilir.

Çağımız enformasyon çağı olup, küreselleşme süreci içerisinde iletişim ve eğitim konuları ve nitelikli işgücü son derece önemli hale gelmiştir. Tüm meslek grupları mal veya hizmet üreten özel ya da kamu şirketleri serbest rekabet şartları içerisinde en iyiyi, en güzeli yapma durumundadırlar.

Değişen şartlar altında pek tabii olarak yönetim anlayışı da değişmiştir. Artık tüm dünyada bireyi öne alan, onun refah ve mutluluğunu öne çıkaran yönetim tarzları benimsenir olmuştur. Her ne kadar bu durum bir takım güvenlik zafiyetlerine kısa dönemde yol açsa da akıl ve sağduyu yine galip gelecek ve insanlar yine orta yolu bulacaklardır.

Varoluş amacı insanların güvenlik ihtiyacını karşılamak, onların rahat ve huzurunu sağlamak olan polis teşkilatı da çağa ayak uydurmak ve suçlularla daha etkin mücadele edebilmek için kendisini geliştirip yenilemek zorundadır.

Emniyet Teşkilatı kuruluş tarihi olan 10 Nisan 1845 yılından bu yana sürekli kendini yenileyerek çağı yakalamaya çalışmış, suç ve suçla mücadelede daha etkin yöntemler keşfetme için gerek eğitim seviyesi, gerekse araç gereç ve donanımlarla sürekli modernleşme çabası içinde olmuştur. Bu bağlamda 90'lı yıllara kadar 6 ay süreli olarak eğitim veren Polis Okulları, 1991 yılı itibarıyla bir yıl süreli eğitim ve öğretim veren mesleki kurumlara; 2001 yılı itibarıyla da iki yıl süreli eğitim veren Polis Meslek Yüksek Okullarına dönüştürülmüş, böylelikle iyi eğitilmiş polislerin teşkilata kazandırılması hedeflenmiştir.2005 yılında ise çıta biraz daha yükseltilerek lise mezunlarından başka fakülte mezunları da Polis Meslek Eğitim Merkezlerine kabul edilerek, altı ay süreli temel mesleki eğitime tabi tutulduktan sonra kadroya dağıtılmaya başlanmıştır.

Yine küreselleşme süreci içerisinde günümüzde artık içine kapalı, dış dünyayla ilişkisini kesmiş bir toplumun varlığını sürdürebilmesi neredeyse imkansız bir hale gelmiştir. Dünya ile entegrasyonun kaçınılmaz olduğu günümüzde bu etkileşimden olumsuz etkilenmemek için devletler halkını ve kamu kurumlarını bilinçlendirmek onları eğitim süzgecinden geçirerek deformasyona uğramamaları için gerekli bilgileri vermek zorundadırlar.

Emniyet Teşkilatı da eski hantal yapısından kurtularak bireyi hedef alan, kişi dokunulmazlığını, temel hak ve hürriyetleri öne çıkaran bir tarzda personelini eğitmek

ve dünya kamuoyunda antidemokratik uygulamalarla anılmamak için sürekli çalışmalarına devam etmektedir. Her şey'in başı eğitimidir, anlayışından hareketle ilkönce eğitim sistemini revize etmeye çalışan polis, özetle aşağıdaki çalışmaları gerçekleştirmiş ve çalışmaları devam etmektedir.

Bu tür meslek öncesi örgün eğitimin yanı sıra bir de meslek içi eğitim modeli vardır ki; günümüzün hızla değişen teknik ve hukuki kavramların, yaptırımların, kanunların uygulayıcısı olan polisler tarafından en iyi ve en seri şekilde öğrenilmesi büyük önem taşır.

Eğitim Alanında Yapılan Çalışmalar

İnsan Hakları Eğitimi, çok geniş bir kavram olan örtük program içinde yer almaktadır.

Örtük program; her öğrenciye kim olduğunu öğreten, kişilerin birbiriyle etkileşimlerine dayanan, gelişmesi zor davranışları içerir. İşte bu özellikleriyle İnsan Hakları Eğitimi örtük program içinde görülmektedir. Derste kazandırılması düşünülen bilişsel öğrenmelerin yanı sıra duyuşsal özellikler de bulunmaktadır.⁸⁰

İşletmelerdeki insan kaynaklarının optimum verimlilikte kullanılmasında, ebeveynlerin sağlıklı bir benlik ve kişiliğe sahip çocuklar yetiştirmelerinde, eğitim ve öğretim her çocuğa ulaşabilmede, mizaç farklılıklarına göre rehberlik hizmeti sunmada, insanların rûhen doyuma ve hazza ulaşabilecekleri ve yüksek performans sergileyebilecekleri meslekleri tercih etmelerinde; mizaç, karakter ve kişilik özellikleri, karar verme safhasında dikkate alınması gereken parametrelerdir.

Polis Okullarının en az iki yıllık meslek yüksek okulları haline getirilmesi ve polis adaylarına ağırlıklı olarak insan hakkı dersi verilmesi Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin bütün üye ülkelerde uygulamaya başladığı bir projenin sonucudur. Emniyet Teşkilatı'nda görev yapan her memurun rütbe farkı olmadan insan hakları eğitimi alması ulusal, bölgesel ve uluslar arası bir siyaset olarak belirlenmiş ve bu konuda bir dizi plan ve program yapılmıştır.

Bu konudaki ilk çalışmalar 1970'li yılların sonlarına kadar gider. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesine üye devletlerden, insan hakları öğretiminin, öğretim kurumlarında

⁸⁰ ÜSTÜNDAĞ, 1997:134

yapılması için 1978 yılında her türlü önlemin alınmasını isteyen bir karar yayınlamış ve kamu görevlilerinin hizmet içi eğitim programları çerçevesinde, insan haklarına saygı ve bu hakları koruma konularının özendirilmesini istemiştir. Avrupa Konseyince insan hakları eğitimini özendirmek için görevlendirilen “İnsan Hakları Alanında Eğitim ve Haberleşmenin Geliştirilmesi Uzmanlar Komitesi” ilk hedef olarak son derece önemli sorun saydığı, üye devletlerin polislerinin eğitimi konusunu seçmiştir. Polisin eğitimi konusunda Avrupa Konseyi bünyesinde geliştirilen “İnsan Hakları ve Polis 1997-2000” adlı proje çerçevesinde Avrupa Konseyi ile Emniyet Genel Müdürlüğü bir dizi anlaşmalar imzalamış, eğitimcilerin eğitimi konusunda işbirliğine gidilmiştir.

Uluslar arası alanda Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde de “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı-1998-2007” ilan edilmiş ve bu konuda yapılanları takip amacıyla bir Komite kurulmuştur. Bu komite Türkiye için insan hakları konusunda 2007 yılına kadar sürecek bir program hazırlamıştır. Program çerçevesinde Türkiye’de bütün kamu görevlilerine özellikle polis, jandarma ve ceza infaz kurumları personeline “insan hakkı” dersi verilmesi kararlaştırılmıştır.

Duyuşsal yönü ağır basan Kamu Hürriyetleri ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi’nde bilişsel hedeflerin kazandırılmasının yanında, duyuşsal özelliklerin öğrencilerde insan haklarına ilişkin duyuşsal özellikler-olumlu tutumlar geliştirilebildiği ölçüde insan hakları öğretiminin başarılı olabileceği ve bu sayede çağın ihtiyaç duyduğu polisin yetiştirebileceği düşünülmektedir.

İnsan hakları konusunda yasal, yapısal ve eğitsel alanda yapılan ulusal ve uluslararası düzenlemelere karşın, uygulamada bazı eksikliklerin olduğu da bir gerçektir. Dünyanın her yerinde, gelişmiş ve geri kalmış tüm ülkelerde, polisin zor kullanma yetkisini kullanmasının bir sınırı vardır. Demokratik ve özgür toplumlarda polis insan haklarına saygının ölçüsüdür. Özellikle polisin kamu düzenini sağlarken bireylerin hak ve özgürlüklerine riayet etmek zorunda olması bir paradoks gibidir. Kanun tarafından kendisine verilen yasal yetkileri kullanırken kanunun çizdiği sınırlar içinde kalması ancak hukukilik sınırının ne olduğunun iyi bir etüdü sonucu mümkün olabilir.

Toplumsal sözleşme kuramlarında da vurgulandığı üzere siyasal otorite yetkisini ve görevini insandan almasına rağmen ve toplumun güvenlik ihtiyacını karşılamakla

görevlendirilmiş olmasına rağmen her zaman insanlar için bir araç olmaktan ziyade bizatihi kendisi için bir amaç olmuş, yani kendi bekasını sürdürebilmek için katı kurallar ile tâbiyetindekilerin haklarını zaman zaman ihlal etmiştir.

İnsanlarda davranış değişikliği meydana getirmenin üç yolu vardır. 1-Korkutma-sindirme, 2-Para ya da menfaat sağlayarak satın alma 3-İnandırma, ikna etme. Üçüncü sıradaki inandırma ve ikna etme en zor ama en verimli ve kalıcı olanıdır. İnsan inandığı bir konuya güvendiği bir kişi ya da kuruma göre davranışlarını belirler, şekillendirir.

İnsanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar, tutumları sonradan öğrenirler. Peki, insanlar belli konular, objeler ya da kişiler hakkındaki tutumlarını nasıl oluştururlar? Bu sorunun tek bir cevabı yoktur. Bazı tutumlar insanların kendi deneyimlerine dayanırken, bazıları başka kaynaklardan elde edilir. Örneğin, ançuezli pizzaya karşı tutumumuz ançuezli pizza yedikten sonra veya hiç yemeden bir başkasının fikrine dayanarak oluşabilir. Tutumlar genelde şu yollardan elde edilir: doğrudan deneyim, pekiştirme, taklit, sosyal öğrenme.⁸¹

Polis eğitiminde polisin de öncelikle herkes gibi bir insan olduğuna çok iyi vurgu yapılmalıdır. Bu nedenle insan haklarının kendisi için de son derece faydalı ve gerekli olduğuna inandırılmalıdır. Bir gün kendisinin de bu haklara ihtiyacı olabileceği kendisinin de sanık ya da mağdur sıfatıyla Hâkim karşısına çıkabileceği konusunda polis bilinçlendirilmelidir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi insan inandığı bir konuya daha iyi sahip çıkar ve daha iyi savunuculuğunu yapar.

İnsan haklarından söz edildiğinde bu hakların bireyler tarafından tanınmasından ziyade devlet tarafından kabul edilip korunması anlaşılmalıdır. Genel güvenlik görevlileri her ne kadar devletin memurları iseler de, vatandaşların hak ve özgürlüklerine saygı göstermek devlete sadakat göstermekten daha önemlidir. Polis memuru ne bireyleri ne de devleti kayırmalıdır.

⁸¹ Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Onuncu Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2004, s.118-119

II. POLİSLİK MESLEĞİ AÇISINDAN İNSAN HAKLARI PROBLEMİ

A) POLİSİN GÖREV VE YETKİLERİ

Bilindiği gibi polis, çeşitli kanunlarda da tanımlandığı üzere ‘silahlı bir icra ve inzibat kuvveti’dir.

Polis Vazife ve Selahiyet Kanununda polisin tanımı verilirken dört önemli görevine de atıfta bulunulur. 1. Asayiş, amme, şahıs tasarruf emniyetini korumak, mesken masuniyetini temin etmek, 2. Halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin etmek, 3. Yardım isteyenlerle yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve acizlere yardımcı olmak, düşkünlere yolda kalmışlara yardımcı olmak, 4. Kanun ve yönetmeliklerin kendisine verdiği diğer görevleri yapmak.

Polise bu kadar ağır görevler verilirken, diğer yandan da güven ortamının en iyi şekilde tesis ve temini için bir takım yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler; arama, yakalama, kimlik sorma, zapt etme, parmak izi alma, zor kullanma vb. gibi kişi hak ve dokunulmazlığına doğrudan müdahaleyi gerektiren yetkililerdir. Demokratik toplumlarda huzurun bekçisi olan kişi hak ve hürriyetlerinin güvencesi olan polis görevi gereği sık sık insan hakları ihlali suçlamalarına maruz kalabilmektedir. Bir yandan görevini en iyi şekilde icra etmek durumunda olan polis diğer yönden de kişi dokunulmazlığına temel hak ve hürriyetlere dikkat etmelidir.

B) ZOR KULLANMA YETKİSİ VE İNSAN HAKLARI PARADOKSU

Modern toplumların gelişmişlik göstergesi; “işbölümü” ve “uzmanlık”tır. Bunu sağlayacak olan ise pek tabii ki eğitim’dir. İyi bir eğitim ancak çok iyi planlanmış eğitim politikaları geliştirmek ve bunları en iyi şekilde uygulamakla olabilir. Bilgi çağı olarak nitelenen ve iletişim araçlarıyla da çok daha hızlı etkileşim ve değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında tam bir bilgi, haber, reklam ya da propaganda bombardımanı yaşandığı ve insanların doğrularının bile öğretildiği ya da sorgulandığı bir dönemde bulunulduğunun söylenmesi herhalde yadsınamaz. Fakat dikkat edilmesi gereken bir nokta belki de insanlar arasındaki işbölümünün kaçınılmaz hale geldiği ve hatta insanların birbirlerine ya da çevresel faktörlere aşırı bir şekilde bağımlı hale geldiğidir. İşbölümü ve uzmanlaşma toplumda mükemmelliği etkilediği gibi aslında bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. Mesleki uzmanlaşma rekabeti ve mükemmelliği de beraberinde getirmektedir. Homo sapienes ya da ekonomik insan her

zaman kendi çıkarını düşünür ve hep daha iyisini, daha mükemmelini daha kalitesini ister. Toplumlar da değişmekte ve evrilmekte olduklarından her zaman doğal olarak daha iyiyi daha güzeli istemekte ve bu yönde etkinliklerini yoğunlaştırmaktadırlar.

Toplumdaki eğitim düzeyi arttıkça, bilinçli vatandaşların hak ve özgürlük talepleri de artmakta ve bu da gerek yönetim birimleri ve idareyi ve gerekse mal ya da hizmet üreten şirketlerdeki rekabet ve kaliteyi artırıcı rol oynamaktadır. Türk eğitim sistemi ise birçok badirelerden geçmiş ve halen de sıkıntılar içerisinde rotasını belirlemeye çalışmaktadır. Ancak güncel ve basit politikalar nedeniyle siyasetin aşırı etkisinde kalması, spekülasyon ve teorik seven, bilgiyi arayan insanlar yerine okumayı sevmeyen, ezberci ve hazırcı yurttaşlar yetiştirilir hale gelinmiştir. Ancak gelişmiş toplumlarda mesleki branşlaşmaya önem verilerek ve iş analizleri yapılarak iş'in gereklerine en uygun olan teorik ve pratiğe yönelik eğitimler verilmektedir.

Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk Polisinin niteliklerini sıralarken; “bir anne kadar şefkatli, bir hukukçu kadar bilgili, bir asker kadar disiplinli olmalıdır” şeklinde vurgulamıştır. Yine sağlam kafanın sağlan vücutta olacağını söyleyerek, sporun önemine işaret etmiştir. Gerçekten de devletin sokaktaki aynası olarak görülen polis nasıl olmalı ve ne şekilde eğitilmelidir? sorusu iyi irdelenmeli ve detaylı araştırılmalıdır.

Gelişmiş ülkelerdeki polis eğitim sistemleri sürekli takip edilmeli ve gelişmelerden teşkilat mensupları zamanında haberdar edilmelidir. Artık günümüzde herkesin her şeyi bilmesi neredeyse imkânsız gibidir. Eskilerde moda olan “ne iş olsa yaparım” tabiri artık bu gün hiçbir konuda uzmanlığı olmayan vasıfsız bir insanı çağrıştırmaktadır. Bu günün polisi de her konuda mükemmel bilgi sahibi olamayacağından genel mesleki bilginin yanı sıra bir konuda uzmanlaşmalı ve o konuda kendini mesleğine adanmalıdır. Kısacası günümüz polisi her şeyi bilen polis yerine, bilgiye ulaşmasını bilen araştırmacı, kendine her konuda güvenen ve sportif bir vücut yapısına sahip bir polis görüntüsü taşınmalıdır. Aşırı teorik bilgiler yerine, uygulamaya yönelik, pratik ve davranış değişikliği oluşturan eğitimler verilmesi gerekmektedir. Özellikle polis memuru adaylarına spor ağırlıklı, sınıftan çok sahada uygulamalı eğitimler verilmeli onlara diksiyon ve imajın yanı sıra vücut dili, suçlu tipleri ve taşıma tekniklerinin yanı sıra üniforma ve fiziki kondüsyon ile yakın savunma ve disiplin konuları iyice pekiştirilmelidir.

Bedenin eğitilmesi, kişinin kendi vücudunu eğitmesi demektir, disiplinli olmayı ve planlı çalışmayı sabırlı olmayı ve sevmeyi gerektirir. Polislik mesleğinde de disiplin esas olduğundan ve zinde bir beden gerektiğinden, gerek çeviklik ve hız, gerek dayanıklılık ve güç ve gerekse iyi zamanlama yaparak ani kararlar verebilme niteliklerini kazanabilmede beden eğitimimiz gerçekten de çok aktif bir rol oynar. Bir PMYO öğrencisi iyi bir polis olmak istiyorsa, beden eğitimine azami dikkat etmeli, bu dersi çok sevmeli ve gerek sağlığı gerekse mesleği açısından onu asla ihmal etmemeli, hayatı boyunca tavizsiz ve disiplinli bir şekilde severek bedenini eğitmeye ve formda tutmaya gayret göstermelidir. Beden eğitimi artık günümüzde daha fonksiyonel kavramları da içermektedir. Örneğin ilkokul çağlarından itibaren verilmeye başlanan bu ders çok önemli olmasına rağmen genelde birkaç basit hareketten sonra çocukların kendi haline bırakılarak oyunlar oynaması, deşarj olarak rahatlaması şeklinde uygulanagelmektedir. Oysa müfredatta bu kadar öncelik tanınmasına rağmen bu denli boş ve uygunsuz geçmesi bu dersin daha az önemsenmesine ve önem ve önceliğinin kavranamamasına sebep olmaktadır.

Günümüzde insan hakları ihlalleri kavramı medyanın da spekülasyonları sonucu kolluk kuvvetlerini çağrıştırmakta ve genellikle insanların aklına tv ekranlarında çok sık aralıklarla gösterilen kasklı coplu iri yarı bir polisin ağlayan inleyen yerde sürüklenen bir bayanı öfkeyle tekmelediği gelmektedir. Oysa bu kare son derece istisnai bir kare olabilir. Ama yüzlerce binlerce polisin içerisinde bir tanesinin bile böyle bir görüntü sergilemesi tüm teşkilatın imajını olumsuz karalamakta ve polisin halkla ilişkilerinde büyük yaralar açmaktadır. Ama her ne olursa olsun topluluğun dağıtılması emri alan polisin bunu en insancıl ama en etkili müdahaleler şeklinde gerçekleştirmesi gerekir. Günümüzde teknolojik imkânların biraz daha artması biber gazı vb. uygulamalar bu tür görüntüleri biraz daha azaltmıştır.

Son dönemde özellikle 11 Eylül olayından sonra, terörün korkunç yüzüyle burun buruna gelen batı radikal tedbirler olarak demokrasi ve insan hakları adına bir takım kısıtlamalar getirerek ödünler vermiş ve güvenlik politikalarını bir kez daha gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Burada güvenlik ve demokrasi paradoksu tekrar karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de de mantıksal, hukuki ölçüler içerisinde dengelenmeye çalışılmaktadır.

Zor kullanma yetkisi de dahil tüm yetkilerini zararı kendisine dokunup, öfkelenildiğinde değil, gerektiği anda ve gerektiği oranda kullanmasını bilmelidir. Vatandaş şüphesiz ki bilgili, deneyimli, dürüst, yardımsever ve sokağa-çevreye hâkim bir polis görmek ister. Öyleyse polis yetkilerini ve görevlerini çok iyi bir biçimde öğrenmeli ve uygulamalarda kesinlikle duygusal davranmayarak görevinin hiçbir tesir altında kalmadan en iyi şekilde icra etmelidir.

Polisin mesleki davranış ve tutumlarını, özellikle de mesleki algılamalarını anlayabilmek için öncelikle polisin toplumdaki rol veya işlevlerinin açıklanması gerekir. Çünkü bu konudaki bilgilere, halkın ve polis teşkilatının, polis üzerindeki beklenti ve taleplerini tamamen anlamak için ihtiyaç duyulmaktadır. Polisin rolünün ve işlevlerinin neler olduğu; toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel özellik değişimlerine bağlı olarak tanımlanabilir.⁸²

Polis; mesleğe seçilirken çok iyi araştırılarak seçilmelidir. Zeki, disiplinli, kavrama kabiliyeti yüksek, soğukkanlı, sabırlı, atletik yapılı ve düzgün düzgün konuşabilen adaylar arasından seçilmelidir. Okullarda çok iyi bir eğitim ve öğretimden sonra görev aldığı bölümde uzmanlaşma olanakları sağlanmalıdır.

Araştırmamızın problemini oluşturan, AB uyum kanunlarının çok kısa sürede ve yeterince olgunlaşmadan hayata geçirildiği ve bunun neticesinde başta polis olmak üzere tüm kolluk birimlerinin demoralize olduğu ve suçluların cesaretlendiği, suç oranlarının arttığı hipotezimizi daha sağlıklı sınamak için son beş yıllık suç istatistikleri ile birlikte bir takım veriler aşağıya çıkartılmıştır. İstatistikler Afyon Emniyet Müdürlüğünden ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ait Internet ve Pol-net adresinden elde edilmiştir.

⁸² Mehmet KARAKAŞ, *Türk Polisinin Mesleki Profili*, Özboy Matbaacılık, Afyon, 2003, s.19

SON BEŞ YILLIK SUÇ İSTATİSTİKLERİ (Afyon Polis)

ÖLDÜRME	Kasten	1	10	1	11	1	12	1	16		17	
	İhmal ve Kazaen		2		3		1		4		0	
MÜESSİR FİİL	Kasten Yaralama	11	135	12	148	6	158	17	212	26	236	
	İhmal ve Kazaen		28		4		4		10		3	
	Darp	5	244	6	264	3	255	3	339	16	523	
GENEL ADAP VE AİLE NİZAMI İLE ŞAHİS ALEYHİNE SUÇLAR	Kız-Kadın-Adam Kaç.		51		49		50		59		76	
	Çocuk Kaçırma		3		5		2	1	2		1	
	Rehin Alma		1		0		0		1		0	
	Tehdit		25		28	1	26	4	43		83	
	Aile Fertl Kötü Muam		44		66		78		129		185	
	Hakaret ve Sövme		27		13		55		66		226	
	Müstehcen Hareketler	2	26		18		22		24	2	37	
	Irza Geçme		4		5		5		7		5	
	Irza Tasaddi		12	1	11		8	2	4	1	2	
	Ev.Vaadiyle Kız.Bozma		7		4		5		4		5	
	Fuhşa Teşvik, K.Tic.,		18		4		12		14		14	
	Kumar		10		12		11		8		9	
	DEVLET İDARESİ ALEY HİNE İŞLEN. SUÇLAR	Kol.Kuv. Hakaret, Muk.		37		46		43		55	1	71
		Diğer Dev. Mem. Sald.		4		8		14		10		19
Rüşvet			1		1		1		2		0	
Zimmet			1		0		0		0		0	
İrtikap			1		0		0		0		0	
İhtilas			0		0		0		0		0	
DİĞER	6136 S.K. Muhalefet	1	52		43		37		36		62	
	Mes. Mah. Silah Atma	1	42		46	1	50	2	68	1	83	
	İntihar		13		19		11		11		18	
	İhtihara Teşebbüs		103		146		141		189		271	
TASNİF DIŞI SUÇLAR	2	203	3	262	4	341	2	401	5	709		
GENEL TOPLAM	23	1104	23	1216	16	1342	32	1714	52	2655		

Afyonkarahisar Emniyet Müdürlüğü Son 5 Yıllık Suç İstatistikleri (Ek tablo-1)

Tabloya göz atıldığında 2002 yılında olay sayısının 1104; 2003 yılında 1216; 2004 yılında 1342, 2005 yılında 1714 ve 2006 yılında ise 2655 olduğu gözlenmektedir. Görüldüğü gibi her yıl olay sayılarında artış görülmektedir. Ancak son yıllarda hemen hemen karakola intikal eden küçük büyük her suça suç numarası verildiği ve Adliyeye sevk edildiğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yine tabloda dikkat çeken bir başka konu da her geçen yıl “Kolluk Kuvvetlerine Karşı Hakaret, Mukavemet, Saldırı ve Darp” fiilinde de artış olmasıdır. Bu durum “AB uyum kanunlarının suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını artıracı rol oynamıştır.” hipotezimizi doğrulamaktadır. Ancak bu durum polisin tamamen uyum kanunlarına karşı olduğu şeklinde

algılanamayacağı gibi polisin bu durumu uzun zaman sürdürdüğü şeklinde yorumlanmamalıdır. Emniyet Teşkilatına yeni katılan 4 yıllık fakülte mezunu polisler ve 2 yıllık Meslek Yüksek Okul mezunu polisler teşkilatın çehresini değiştireceklerdir.

Ek-2) Afyonkarahisar'da Son 9 yıllık İntihar ve İntihara Teşebbüs Olayları

YILLAR	İNTİHAR				OLAY AYISI
	KADIN		ERKEK		
	18 yaş ve altı	18 yaş üzeri	18 yaş ve altı	18 yaş üzeri	
1999	1	2	1	1	5
2000		1	1	3	5
2001		2		5	7
2002		2	1	1	4
2003	1	4	1	7	13
2004				4	4
2005				1	1
2006				6	6
2007				1	1
GENEL TOPLAM	2	11	4	29	46

İNTİHARA TEŞEBBÜS				OLAY AYISI
KADIN		ERKEK		
18 yaş ve altı	18 yaş üzeri	18 yaş ve altı	18 yaş üzeri	
3	5	1	2	11
10	12	1	4	27
8	9	1	8	26
18	36	4	17	75
29	32	7	23	91
24	27	6	21	78
27	46	7	22	102
26	65	6	32	129
7	12	2	11	32
27	244	35	140	446

Afyonkarahisar il ve ilçelerinde polis sorumluluk alanında meydana gelen intihar ve intihara teşebbüs olaylarını gösterir şema; (Ek tablo-2)

İntihar olaylarına bakıldığında 2003 ve 2006 yıllarında oranın yükseldiği, 2004 ve 2005 yıllarında azaldığı gözlenmektedir. İntihara teşebbüs olaylarında da 2006 yılında artış gözlenmektedir.

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			
2005 YILI TÜRKİYE GENELİNDE POLİS SORUMLULUK ALANINDA MEYDANA GELEN TOPLUMSAL OLAYLARIN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI			
SUÇ TÜRÜ		OL SAYISI	
1	İnkılap Kanunlarına Muhalefet	23	
2	298 Sayılı Kanuna Muhalefet	1	
3	Fikir ve Sanat Eserleri Kan. Muh.	3400	
4	Sinema ve Video Eserleri Kan.Muh.	73	
5	Pornografik İçerikli Materyallere İlişkin TCK'nın İlgili Hük.Muh.	582	
6	Din Hürriyeti Aleyhine İş. Suçlar	24	
7	529 SKM. İbadet Yerleri Dışında Ayin ve Dini Tören Yapma	-	
8	Bildirimli	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	47
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	1179
9	Bildirimsiz	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	97
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	207
10	Basın Açıklaması	Olaylı	54
		Olaysız	7562
11	Grev Lokavt	Kanuna Uygun	44
		Kanuna Aykırı	163
12	Diğer		3491
GENEL TOPLAM			16.947

Emniyet Genel Müdürlüğü 2005 yılı suç dağılım verileri şeması (Ek tablo-3)

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			
2006 YILI TÜRKİYE GENELİNDE POLİS SORUMLULUK ALANINDA MEYDANA GELEN TOPLUMSAL OLAYLARIN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI			
SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI	
1	İnkılap Kanunlarına Muhalefet	46	
2	298 Sayılı Kanuna Muhalefet	5	
3	Fikir ve Sanat Eserleri Kan. Muh.	4894	
4	Sinema ve Video Eserleri Kan.Muh.	73	
5	Pornografik İçerikli Materyallere İlişkin TCK'	493	
6	Din Hürriyeti Aleyhine İş. Suçlar	-	
7	529 SKM. İbadet Yerleri Dışında Ayin ve tören	1	
8	Bildirimli	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	32
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	832
9	Bildirimsiz	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	158
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	374
10	Basın Açıklaması	Olaylı	104
		Olaysız	8209
11	Grev Lokavt	Kanuna Uygun	99
		Kanuna Aykırı	35
12	Diğer	3826	
TOPLAM		19.181	

Emniyet Genel Müdürlüğü 2006 yılı suç dağılım verileri şeması (Ek tablo-4)

2005 YILI TÜRKİYE GENELİ GÖZALTINA ALINAN ŞAHISLARA AİT İSTATİSTİKİ BİLGİLER

KOD	İLİ	TERÖR	ASAYİŞ	KAÇAKÇI	TRAFİK	ŞÜPHELİ	DİĞER SUÇLAR	TOPLAM
1	ADANA	185	4958	804	244	17	237	6445
2	ADİYAMAN	5	392	84	38	3	124	646
3	AFYON	1	920	81	44	2	29	1077
4	AĞRI	18	347	70	17	3	42	497
5	AMASYA	7	259	47	14	0	0	327
6	ANKARA	400	8223	1773	769	13	718	11896
7	ANTALYA	93	6035	1100	208	0	15	7451
8	ARTVİN	0	459	56	22	3	75	615
9	AYDIN	5	1258	160	51	15	0	1489
10	BALIKESİR	69	1974	296	21	1	182	2543
11	BİLECİK	1	230	44	8	3	24	310
12	BİNGÖL	7	69	88	0	0	0	164
13	BİTLİS	0	142	50	13	10	31	246
14	BOLU	0	280	51	16	0	14	361
15	BURDUR	2	346	35	16	0	0	399
16	BURSA	111	6943	745	175	30	150	8154
17	ÇANAKKALE	0	440	49	10	4	2	505
18	ÇANKIRI	0	226	14	12	2	20	274
19	ÇORUM	0	1048	212	0	0	0	1260
20	DENİZLİ	18	444	103	29	0	0	594
21	DİYARBAKIR	324	4193	592	176	15	295	5595
22	EDİRNE	14	319	484	18	19	165	1019
23	ELAZIĞ	20	675	69	43	0	14	821
24	ERZİNCAN	28	198	34	16	0	6	282
25	ERZURUM	52	956	61	43	7	4	1123
26	ESKİŞEHİR	55	1142	46	60	3	338	1644
27	G.ANTEP	105	6383	482	58	0	34	7062
28	GİRESUN	0	465	39	24	2	0	530
29	GÜMÜŞHANE	0	88	13	1	1	9	112
30	HAKKARİ	55	59	64	5	0	1	184
31	HATAY	11	334	48	19	0	16	428
32	ISPARTA	26	794	108	10	0	3	941
33	MERSİN	148	4603	1230	240	117	119	6457
34	İSTANBUL	798	43196	474	765	473	3621	49327
35	İZMİR	133	3893	838	145	519	156	5684
36	KARS	1	438	24	13	1	20	497
37	KASTAMONU	3	881	74	58	2	0	1018
38	KAYSERİ	2	2210	258	94	0	0	2564
39	KIRKLARELİ	0	448	73	27	18	19	585
40	KİRŞEHİR	1	188	17	9	4	0	219
41	KOCAELİ	74	2706	652	227	18	35	3712
42	KONYA	9	3225	299	137	0	71	3741
43	KÜTAHYA	2	590	36	38	0	0	666

44	MALATYA	0	1116	115	37	0	0	1268
45	MANİSA	6	2365	112	80	2	56	2621
46	K.MARAŞ	15	880	343	82	8	310	1638
47	MARDİN	80	497	126	36	0	10	749
48	MUĞLA	6	1676	387	55	65	319	2508
49	MUŞ	15	172	30	15	2	1	235
50	NEVŞEHİR	0	307	47	25	2	69	450
51	NİĞDE	2	238	4	11	22	0	277
52	ORDU	0	365	54	30	1	12	462
53	RİZE	0	396	77	33	0	4	510
54	SAKARYA	2	1224	166	119	11	31	1553
55	SAMSUN	20	1720	326	63	0	5	2134
56	SİİRT	49	159	17	6	2	0	233
57	SİNOP	0	210	13	11	0	53	287
58	SİVAS	66	569	60	30	0	93	818
59	TEKİRDAĞ	4	613	54	32	0	142	845
60	TOKAT	58	631	83	28	0	0	800
61	TRABZON	6	519	50	9	0	1	585
62	TUNCELİ	87	156	52	5	0	0	300
63	ŞURFA	77	1283	231	81	3	161	1836
64	UŞAK	1	714	103	24	0	0	842
65	VAN	274	393	128	33	5	3	836
66	YOZGAT	0	367	25	42	11	27	472
67	ZONGULDAK	0	833	62	36	4	4	939
68	AKSARAY	2	392	188	16	0	0	598
69	BAYBURT	0	37	9	0	0	0	46
70	KARAMAN	0	367	30	23	0	0	420
71	KIRIKKALE	0	321	20	26	0	35	402
72	BATMAN	81	359	69	12	0	3	524
73	ŞIRNAK	69	150	160	15	4	274	672
74	BARTIN	0	151	17	2	0	0	170
75	ARDAHAN	1	192	5	3	0	5	206
76	IĞDIR	1	102	42	7	0	0	152
77	YALOVA	0	250	53	13	10	115	441
78	KARABÜK	0	254	11	5	0	0	270
79	KİLİS	0	301	51	0	0	0	352
80	OSMANİYE	17	804	40	17	9	3	890
81	DÜZCE	0	203	58	9	0	1	271
TOPLAM		3722	134263	15295	5004	1466	8326	168076

Not : "Terör" bölümü, siyasi içerikli toplumsal olayları da kapsamaktadır

Emniyet Genel Müdürlüğü 2005 Yılı Gözaltı İstatistikleri (Ek tablo-5)

2006 YILI TÜRKİYE GENELİ GÖZALTINA ALINAN ŞAHISLARA AİT İSTATİSTİKİ BİLGİLER

KOD	İLİ	TERÖR	ASAYİŞ	KAÇAKÇI	TRAFİK	ŞÜPHELİ	DİĞER SUÇLAR	TOPLAM
1	ADANA	283	4845	918	217	12	278	6553
2	ADİYAMAN	13	538	82	23	2	21	679
3	AFYON	3	915	150	35	0	1	1104
4	AĞRI	14	397	156	18	0	26	611
5	AMASYA	3	240	48	6	0	0	297
6	ANKARA	236	8710	2010	586	5	1083	12630
7	ANTALYA	97	5888	1401	226	0	0	7612
8	ARTVİN	0	160	36	17	0	160	373
9	AYDIN	13	1490	416	63	12	88	2082
10	BALIKESİR	11	1983	327	34	2	288	2645
11	BİLECİK	0	297	105	24	2	19	447
12	BİNGÖL	7	133	30	0	0	0	170
13	BİTLİS	0	186	86	9	2	27	310
14	BOLU	0	316	42	16	4	13	391
15	BURDUR	5	430	96	11	3	2	547
16	BURSA	47	7043	691	165	9	53	8008
17	ÇANAKKALE	1	540	98	12	1	7	659
18	ÇANKIRI	4	240	23	8	1	15	291
19	ÇORUM	0	1259	89	0	1	0	1349
20	DENİZLİ	3	635	139	23	0	0	800
21	DİYARBAKIR	1020	4279	709	108	14	168	6298
22	EDİRNE	3	317	365	16	5	45	751
23	ELAZIĞ	64	727	82	29	0	0	902
24	ERZİNCAN	9	172	69	9	0	0	259
25	ERZURUM	30	1078	105	34	0	1	1248
26	ESKİŞEHİR	32	1198	229	49	1	476	1985
27	G.ANTEP	80	6277	709	129	0	0	7195
28	GİRESUN	4	597	78	37	1	1	718
29	GÜMÜŞHANE	0	110	35	5	29	0	179
30	HAKKARİ	91	36	90	0	0	1	218
31	HATAY	27	505	91	37	0	5	665
32	ISPARTA	1	418	83	23	0	0	525
33	MERSİN	100	4641	1182	194	63	56	6236
34	İSTANBUL	842	52213	1037	571	1034	419	56116
35	İZMİR	193	5630	1476	132	401	73	7905
36	KARS	12	539	36	10	0	0	597
37	KASTAMONU	4	488	117	24	1	6	640
38	KAYSERİ	10	2600	353	101	0	0	3064
39	KIRKLARELİ	40	920	134	33	7	10	1144
40	KİRŞEHİR	0	341	19	11	4	0	375
41	KOCAELİ	101	3044	806	199	18	57	4225
42	KONYA	114	3695	484	174	1	16	4484
43	KÜTAHYA	8	641	38	17	6	0	710

44	MALATYA	16	963	160	41	15	0	1195
45	MANİSA	8	2848	185	72	6	6	3125
46	K.MARAŞ	5	954	176	42	0	180	1357
47	MARDİN	157	561	126	18	0	7	869
48	MUĞLA	15	1258	356	52	50	386	2117
49	MUŞ	14	177	87	9	11	5	303
50	NEVŞEHİR	1	234	91	18	5	55	404
51	NİĞDE	1	104	15	6	0	0	126
52	ORDU	1	321	80	18	0	23	443
53	RİZE	0	329	58	45	0	0	432
54	SAKARYA	4	1241	385	77	11	48	1766
55	SAMSUN	0	2005	462	72	0	0	2539
56	SİİRT	18	159	56	1	0	0	234
57	SİNOP	0	267	44	8	0	53	372
58	SİVAS	37	613	87	22	0	64	823
59	TEKİRDAĞ	3	986	96	38	0	393	1516
60	TOKAT	10	620	136	28	0	0	794
61	TRABZON	5	685	168	4	0	0	862
62	TUNCELİ	215	162	61	2	0	0	440
63	ŞURFA	167	1396	245	87	0	463	2358
64	UŞAK	5	907	122	21	0	3	1058
65	VAN	246	540	275	37	2	37	1137
66	YOZGAT	0	504	35	172	0	34	745
67	ZONGULDAK	6	852	48	19	0	4	929
68	AKSARAY	0	294	248	27	0	0	569
69	BAYBURT	7	33	7	0	0	0	47
70	KARAMAN	0	427	75	10	0	0	512
71	KIRIKKALE	0	306	26	15	0	54	401
72	BATMAN	200	411	113	18	0	7	749
73	ŞIRNAK	37	135	167	10	0	194	543
74	BARTIN	0	220	48	4	0	0	272
75	ARDAHAN	1	237	72	9	1	24	344
76	İĞDIR	6	238	82	7	0	0	333
77	YALOVA	0	356	77	20	2	10	465
78	KARABÜK	1	315	27	8	0	0	351
79	KİLİS	0	257	82	0	0	9	348
80	OSMANİYE	13	840	87	23	5	11	979
81	DÜZCE	1	369	57	19	2	14	462
TOPLAM		4725	149835	19992	4514	1751	5499	186316

Not : "Terör" bölümü, siyasi içerikli toplumsal olayları da kapsamaktadır

Emniyet Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Gözaltı İstatistikleri (Ek tablo-6)

(İstatistikler EGM Pol-net sitesinden ve Afyonkarahisar Emniyetinden alınmıştır.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFYONKARAHİSARDAKİ POLİSLERİN İNSAN HAKLARI ALGILAMASI

I. ARAŞTIRMANIN TANITILMASI

Bir örgütün veya bireyin icra ettiği görevler önemli olduğu kadar, bizzat örgütte görev yapanların kendileriyle ilgili geliştirdikleri tanım ve algılamalar da önemlidir. Bir işin veya mesleğin bazı nitelikleri zaman içerisinde değişebilir, ancak iki şey değişmeden sürekliliğini korur. “Birincisi insanların mesleki rollerini icra etmeleri için sürekli olarak kendilerini yenileme ihtiyacı; ikincisi ise kişilerin sürekli yapacakları işleri hakkında karar verme ihtiyacıdır.”⁸³

Bilindiği gibi polislik mesleği halkla en fazla ilişki içerisinde olan mesleklerden biridir. İnsan hakları gibi evrensel bir değer bu meslek mensuplarınca ne şekilde algılandığı insan hakları ihlallerinin önlenmesi için elbette ki son derece önemlidir. Yapmış olduğumuz Alan Araştırmamıza geçmeden önce konumuzla ilgili duyum, algı ve tutum kavramlarını açıklamakta yarar görüyoruz. Duyum; duyu organları vasıtasıyla organizmaya gelen uyarıların beyin kabuğunda oluşturduğu bilgi, algı ise beyinde oluşan bu bilginin değerlendirilip, anlamlandırılarak bir ortama yerleştirilmesidir. Örneğin gözleri kapalı birisinin elmayı tutması, tatması duyum; onun elma olduğunu tanıması, anlaması ise algıdır. Tutum ise bir kişinin herhangi bir obje ya da olay hakkında sahip olduğu tepkisel bir eğilimdir. Başka bir deyişle bir şahsın psikolojik bir obje hakkında sahip olduğu eğilimdir. Örneğin Ali eşini çalıştırmıyorsa, onun kadınlar hakkında tutucu bir eğilimi olduğu söylenebilir. Genellikle davranışlar şahısların tutumları hakkında bilgi verir. Özellikle güçlü tutumların davranışa dönüşme olasılığı çok yüksektir. Zayıf tutumlar her zaman davranışa dönüşmeyebilir. Davranış ise bir insan ya da hayvanın ölçümlenip, gözlemlenebilen fiilleridir. Başka bir ifade ile

⁸³ Ronald M. PAVALKO (Akt: Mehmet KARAKAŞ), *Sociology of Occupations and Professions*, Illinois, F. E. Peacock Publishers Inc.,1988, s.51

organizmanın aynı uyaranlara aynı şekilde süreklilik arz eden tepkileridir.⁸⁴ Dolayısıyla insanların davranışlarından tutumları hakkında yorumlar daha kolay yapılabilirken; algılamaları hakkında aynı kolaylıkta sonuçlara ulaşmak daha zordur. Zira insanların algılarını ölçümlemek ancak kendilerinin o konu ile ilgili dürüst olarak verdikleri cevaplar sayesinde ölçülebilir. Konumuz insan hakları gibi soyut bir konu olduğunda ve muhataplarımız da katı ve dikey bir teşkilatlanma yapısı ve disiplin anlayışında eğitilen ve görev yapan polisler olduğunda bu konu hakkında dürüstlük alabildiğine önem kazanmaktadır. Bu nedenle katılımcılardan soru anket kağıtları üzerine isim yazmamaları istenmiştir. Ayrıca tarafsız kalınmaya büyük özen gösterilmiştir.

Araştırmanın Sayıltıları;

1) Katılımcıların anket sorularına hiçbir etki altında kalmadan, doğru cevaplar verdikleri kabul edilmiştir.

2) Araştırmaya katılan örneklem grubun evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

3) Araştırmada kullanılan veri analizi tekniğinin doğru seçildiği ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

4) Araştırmanın hipotez sınavıcılığından ziyade betimleyici olduğu kabul edilmiştir.

5).Araştırmacının da aynı kurumda görevli olmasının getireceği olumsuzluklar sıfırlanmaya çalışılmış, tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine bağlı kalınmaya özen gösterilmiştir.

A) ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada Avrupa Birliğine Uyum Kanunları ile bu süreç esnasında Türk Polisinde meydana gelen kırılma noktaları ve Türk Polisinin İnsan hakları konusunda almış olduğu eğitimin yeterli olup olmadığı ile bu kavrama bakış açılarının nasıl olduğu Afyonkarahisar ili üzerinde yapılan alan çalışması yöntemiyle incelenmiştir.

B) ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmadaki temel amaç Türk Eğitim sistemini ve özellikle de Polis Eğitim Sistemini sorgulayarak polisteki insan hakları ihlallerinin sebeplerini ve Polisin insan hakları eğitimini masaya yatırmak, polislerin konu ile ilgili düşüncelerini okuyarak

⁸⁴ AYDIN Ayhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 5. Baskı, Tekağaç Eylül Yayıncılık, Ankara, 2004, s.155

analiz etmek ve polis eğitimindeki aksaklıkları açığa çıkartarak, önerilerde bulunabilmek, daha sonraki bilimsel çalışmalara bir kaynak oluşturabilmektir.

C) EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışma alan araştırması niteliğinde olup, Afyonkarahisar ilinde görevli polis amir ve memurları arasında soru anketi tekniği uygulanarak yapılmış bir çalışmadır.

Araştırmanın Evrenini Türk Polis Teşkilatı'na izafeten Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü ve Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü kadrolarında görevli toplam 530 polis oluştururken; örneklem grubu, basit tesadüfi yöntemle araştırmaya gönüllü olarak katılan 395 polis oluşturmaktadır.

D)ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, bir alan araştırması niteliğinde olup, soru anketi tekniği uygulanmakla beraber, aslında gözlem ve mülakat tekniğinden de faydalanılmıştır. 5'li likert tipi olarak hazırlanmış üç bölümden oluşan toplam 40 adet soru gönüllü katılımcılara uygulanmıştır. Anket sorularının dağıtım ve toplanmasında ve uygulanmasında anketörler olarak birimlerde görevli idari büro memurları yani evrak işlerinde daha uzman olan personel'den yararlanılmıştır. Örneklem seçiminde basit tesadüfi örnekleme tekniği uygulanmış ve yıllık izinde, hastanede olmayan polis amir ve memurlarından gönüllü olan toplam 395 katılımcıya anket soruları dağıtılarak ve bazılarıyla da yüzyüze görüşülerek alan çalışması yapılmıştır. İsim yazılmadan doldurulması anket formlarının gerçeklik yüzdesinin yüksek olmasını; 15 kişi üzerinde önceden yapılan pilot uygulaması katılımcıların soruları çelişkiye düşmeden doğru şekilde yanıtlamalarını sağlamıştır. Anket Formu örneği tez'in sonuna eklenmiştir.

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS istatistik programı kullanılmış ve ankette bulunan 40 soru içerisinden çalışmamızda faydalı olacağı öngörülen 15 soru frekans tabloları şeklinde sunulmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde Che-Square (X²), Significance (P), Contingency coefficient (olağanlık katsayısı) ve anlamlılık düzeyi (a) tekniklerinden yararlanılmıştır.

Che-square (X²) : Örneklemde yer alan iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını anlamamızı sağlar. Eğer amacımız sadece iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığının araştırılması ise, kullanacağımız en

basit teknik, verinin en azından aralık veya rasyo seviyesinde olması kaydıyla, korelasyon analizidir.⁸⁵ Veriler daha alt bir ölçüm seviyesinde (nominal veya sıralama) yapılmışsa, uygun test tekniği istatistiği ki-kare tekniği olacaktır. Esasında bu test sadece ilişkilerin tespitinde değil, değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde de kullanılır. Ki –kare analizi frekans dağılımları üzerinden hesaplanmaktadır. İki değişkenin birbirinden bağımsız olması, aralarında bir ilişkinin olmaması anlamına gelmektedir. Bu test değişkenlerin bağımsızlığını ölçmede yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak değişkenler arasındaki ilişkinin şiddeti konusunda sınırlı bilgi verdiği unutulmamalıdır. Ki-kare testinde, Null hipotezi (Ho) olarak değişkenler arasında ilişki yoktur varsayımı yapılmaktadır. Başka bir ifade ile bu test bir çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılır. Gözlemlenen frekans değerleri ile (teorik olarak) beklenen frekans değerlerinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Arada fark varsa iki değişkenin birbirleriyle ilgili olduğu varsayılır. Anlamlılık düzeyini ölçmek için elde edilen ki-kare değeri ile ki-karenin tablo değeri karşılaştırılır. Eğer elde edilen ki-kare değeri, ki-karenin tablo değerinden büyükse, değişkenler arasında rastlantıya dayanmayan bir ilişki var demektir.⁸⁶ (Tablo değeri<X2 olursa ilişki vardır.)⁸⁷

Significance (P) : İlişkinin varlığı anlaşılmışsa yani bulunan değer tablolarda sabit şekilde verilmiş olan değerden büyükse artık bu ilişkinin anlamlı olup olmadığı ölçülmelidir. İşte Significance (P) değeri değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını test eden bir istatistik tekniğidir. Ki-kare’ye göre değişkenler arasında ilişki olup olmadığını tespit edildikten sonra, tespit edilen bir ilişki varsa, bu ilişkinin anlamlı olup olmadığını tespit etmek için karşılaştırma tablosunun “significance”ını da hesaplamak gerekir. Eğer bulunan değer, dikkate alınan anlamlılık düzeyinden büyükse söz konusu ilişki anlamsızdır. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki için significance

⁸⁵ MALHOTRA N.K., *Araştırma Yöntemleri* (Akt: Remzi ALTUNIŞIK, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU, Engin YILDIRIM), , Sakarya Kitabevi, Üçüncü Baskı, 2004, Adapazarı, s.189

⁸⁶ Remzi ALTUNIŞIK, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU, Engin YILDIRIM, *Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Üçüncü Baskı, 2004, Adapazarı, s.191-196

sayısının anlamlılık düzeyi sayısından (bizim araştırmamızda bu değer 0,05'tir) küçük olması gerekir.⁸⁸ ($P < 0,05$ olduğunda ilişki anlamlıdır.)

Contingency Coefficient (C) : İlişkinin anlam olup olmadığı tespit edildikten sonra yani bulunan değer (0,05) ten küçükse, artık Türkçe karşılığı “olağanlık katsayısı” olan contingency coefficient, ilişkinin gúcünün ölçülmesini sağlar. Olasılık katsayısı her zaman “0” ile “1” arasında değişir. Eğer bulunan değer sıfıra yakınsa zayıf bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Eğer değerimiz bir'e yakınsa o zaman güçlü bir ilişkinin varlığı söz konusu olabilecektir. (C değeri 0 ile 1 arasında ve 1'e daha yakınsa ilişki güçlüdür.)

Anlamlılık Düzeyi (a) : Anlamlılık düzeyi veya diğer ismiyle “yanılma payı”, değerlendirilmeye dahil edilmemesi gereken oranı ifade eder. %1'lik veya %5'lik oranı anlamlılık düzeyi olarak seçmek genel bir uygulamaya dönüşmüştür. Sosyal bilimlerde genellikle %5'lik (0,05) bir yanılma payı kabul edilmektedir. Bununsa anlamı her 100 deneyden 5 veya daha azında aksi sonuç çıkabileceğini en az 95 tanesinde aynı sonucun bulunacağını ifade eder. ($a < 0,05$ olursa yanılma payı oranı normal demektir.)

II. ARAşTIRMAYA KATILANLARIN TANITILMASI

Evrenini ve örneklemini açıkladığımız Afyonkarahisar Polisi nezdinde Türk Polisi üzerine yapılan bu araştırmaya ilişkin veriler olgusal, davranış, ve tutum-inanç(kanı) soruları olmak üzere üç başlık altında biçimlendirilmiştir. Öncelikle Frekans Tabloları düzenlenerek anketi cevaplayanların demografik ve kişisel özellikleri tespit edilmiştir.

A) ANKETE KATILANLARIN DEMOGRAFİK, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın bulguları, yukarıda da değinildiği gibi Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü ve Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu kadrolarında çalışan polisler arasında uygulanan Anket Sorularına verilen cevaplardan elde edilmiştir. Anket formu 5'li Likert Tipi 40 sorudan oluşmuştur. Sorular demografik-olgusal, tutum-davranışsal ve inanç(kanı)-algı soruları olmak üzere 3 bölüme ayrılmıştır. Araştırmanın evreni Afyon ilinde görev yapan toplam 530 polis amir ve memurundan ibaret olup, çalışmaya toplam 395 kişi katılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen polislerin her

⁸⁸ KARAKAŞ, s.32

yaş grubundan olması ve değişik illerde önceden görev yapmış olması evreni rahatlıkla temsil ettiği gibi aslında Emniyet Teşkilatı hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır.

İlk bölümde yer alan demografik sorulara verilen cevaplarla ilgili frekans dağılım tabloları ilk 1-9 aralığındaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara ait Yaş Grupları Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	TOPLAM %
20-25	44	11,1	11,1	11,1
26-31	67	17,0	17,0	28,1
32-37	167	42,3	42,3	70,4
38-44	80	20,3	20,3	90,6
45 ve üstü	37	9,4	9,4	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 1 incelendiğinde ankete katılan Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü ve Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü kadrolarında çalışan 530 polisten 395' inin katıldığı ve bu katılanların içerisinde %11,1'ini 44 kişi ile 20-25 yaş grubuna dahil genç polislerin oluşturduğu, en fazla katılımın ise 32-37 yaş grubuna dahil olan polislerden olduğu ve bunun da 167 kişi ile toplamın %42,3'üne tekabül ettiği, 38-44 yaş grubundakilerden ise 80 katılımcının olduğu ve bunun da toplamın %20'sine tekabül ettiği, anlaşılmaktadır. 45 ve üzeri yaş grubuna dahil polislerin en az olduğu ve 37 kişiyle toplamın %9,1'ine tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Özetle katılımcıların %70,4'ünü 38 yaşın altındaki genç polislerin oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 2. Askerlik Durum Tablosu

	Kişi	Yüzde	Grupsal %	Toplam %
Yaptı	333	84,3	89,0	89,0
Yapmadı	41	10,4	11,0	100,0
Katılan Toplam	374	94,7	100,0	
TOPLAM	395	100,0		

Tablo 2’de katılımcıların askerlik durumları sorgulanmıştır. Katılımcı Polislerin % 84.3’ünün (333 kişi) askerliğini yaptığı, %10,4’ünün ise (41 kişi) yapmadığı anlaşılmaktadır. Bir üstteki Tablo 3’e tekrar bakıldığında ise 25 bayan katılımcı olduğu göz önüne alındığında ve bayanların sayısı düşüldüğünde (41-25=16) 16 erkek polisin askerliğini yapmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Eğitim Düzeyi Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	TOPLAM %
Lise	189	47,8	47,8	47,8
Yük. Okul	132	33,4	33,4	81,3
Fakülte	67	17,0	17,0	98,2
Yük.lisans	7	1,8	1,8	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 3 incelendiğinde polislerin %47,8 (189 kişi)’inin Lise mezunu, %33,4 (132 kişi)’ünün Yüksek Okul mezunu, %17 (67 kişi)’inin Fakülte mezunu olduğu ve %1,8 (7 kişi)’inin Yüksek Lisans mezunu olduğu anlaşılmıştır. Ancak anketlerin uygulanma tarihi üzerinden yaklaşık bir yıl geçtiği (Şubat 2006), bu arada da birçok fakülte mezunu polis memurunun kadroya atandığı göz önüne alınırsa, fakülte mezunu ve yüksekokul

mezunu polislerin oranında hayli artış olması gerektiği söylenebilir. Tabloda eğitim seviyesi yükseldikçe oranlarda düşme olduğu gözlenmiştir. Durum itibarıyla katılımcıların yarıya yakını (%47,8)'nin lise mezunu olduğu söylenebilir. Ancak bunların da yaklaşık %80'inin Açıköğretim Ön Lisans programlarına devam ettiği tahmin edilmektedir.

Tablo 4. Baba Eğitim Durumu Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
OKUR-YAZAR	47	11,9	11,9	11,9
İLKOKUL	236	59,7	59,7	71,6
ORTAOKUL	61	15,4	15,4	87,1
LİSE	34	8,6	8,6	95,7
ÜNİVERSİTE	17	4,3	4,3	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 4 incelendiğinde polislerin babalarının eğitim durumu göz önüne serilmektedir. Polislerin %59,7'sinin yani 256 polisin babasının İlkokul Mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu oldukça yüksek olmakla birlikte ortaokul ve lise mezunlarının da oranının geçmiş yıllara oranla yükseldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Anne Eğitim Durumu Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Okur-yazar	123	31,1	31,1	31,1
İlkokul	193	48,9	48,9	80,0
Ortaokul	30	7,6	7,6	87,6
Lise	31	7,8	7,8	95,4
Üniversite	18	4,6	4,6	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 5’de katılımcıların %48,9’u yani (193 kişi) annesinin ilkokul mezunu olduğunu ifade etmiştir. %31’inin ise yani 123’ünün annesinin sadece okur-yazar olduğu anlaşılmaktadır. Okuryazar baba oranı bir üst tabloda %11,9 olarak saptanmıştı. Annelerin çocuk yetiştirme konusunda ve çocuğun kişiliğinin oluşumundaki katkısı göz önüne alındığında bu oran olumsuz olarak görülse de insan haklarının biraz dindarlık ve kul hakkı gibi manevi yönleri de bulunduğundan ilerideki çapraz tabloların değerlendirilmesinde dikkat edilecektir.

Tablo 6. Mesleğe Girene Kadar En Çok Yaşanılan Yerleşim Yeri Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Köy	79	20,0	20,0	20,0
Nahiye	29	7,3	7,3	27,3
İlçe	149	37,7	37,7	65,1
İl	106	26,8	26,8	91,9
Büyük Şehir	32	8,1	8,1	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların %48,9’u yani (193 kişi) annesinin ilkokul mezunu olduğunu ifade etmiştir. %31’inin ise yani 123’ünün annesinin sadece okur-yazar olduğu anlaşılmaktadır. Okuryazar baba oranı bir üst tabloda %11,9 olarak saptanmıştı. Bu durum Türk Polisinin köy kültüründen kent kültürüne dönüşümünü gerçekleştirdiğini göstermektedir. Polis adaylarının da artık köy kültüründen daha fazla kent kültüründen geldiği söylenebilir.

Tablo7. Meslek Öncesi En Fazla Yaşanılan Coğrafi Bölge

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Doğu ve Güneydoğu	28	7,1	7,1	7,1
Karadeniz	30	7,6	7,6	14,7
Ege ve Akdeniz	165	41,8	41,8	56,5
İç Anadolu	150	38,0	38,0	94,4
Marmara	22	5,6	5,6	100,0

Tablo 7’de ise meslek öncesi en çok yaşanan coğrafi bölge gösterilmektedir. Görüldüğü gibi katılan polislerin %41’8’inin yani 165’inin Ege ve Akdeniz bölgelerine ait olduğu, %38’inin yani 150’sinin ise İç Anadolu bölgesine ait olduğu anlaşılmaktadır. Polislerin büyük çoğunluğunun 32-37 yaş grubuna ait olduğu hatırlanırsa bunların şark hizmetlerini bitirip Konya, Kütahya, Isparta vb gibi şehirlere yakın yer olarak yani kendi memleketlerine yakın yere gelmiş olabilecekleri değerlendirilebilir.

Tablo 8. Mesleki Statü Durum Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Stajyer Polis	25	6,3	6,3	6,3
Polis Memuru	330	83,5	83,8	90,1
Komiser	27	6,8	6,9	97,0
Emniyet Amiri	8	2,0	2,0	99,0
Emniyet Müdürü	4	1,0	1,0	100,0
TOPLAM	394	99,7	100,0	
Katılmayanlar	1	0,3		

Tablo 8’den katılımcılardan %83,5’inin yani 330’unun Polis Memuru olduğu anlaşılmaktadır. %6,8’i yani 27’si komiser sınıfına mensup iken, %6,3’ü yani 25 kişinin

stajyer polis memuru olduğu anlaşılmaktadır. Genelleyecek olursak katılımcıların 355'inin (%90,1) memur: 39'unun ise (%9,9) amir olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum aslında teşkilatın yapısına da uyumlu bir oranı temsil etmektedir. Amir sayısındaki- özellikle orta kademe amir- bu yetersizliğin giderilmesi için son yıllarda sık sık polis memurları arasından komiser yardımcısı seçmeleri yapılmaktadır.

Tablo 9. Son Mezun Olunan Mesleki Okul Tablosu

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Polis Okulu	283	71,6	71,6	71,6
Polis Meslek Yük.Ok.	54	13,7	13,7	85,3
Komiser Yrd. Kursu	23	5,8	5,8	91,1
Üniversite (Özel snf)	18	4,6	4,6	95,7
Polis Akademisi”	17	4,3	4,3	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 9'dan katılımcı polislerin %71,6 sınıfın (283 kişi) Polis Okulu Mezunu olduğu yani 8 aylık bir temel eğitimden geçtiği, %13,7 sınıfın (54 kişi) Polis Meslek Yüksek Okulu Mezunu olduğu, %5,8'inin (23 kişi) Komiser Yardımcılığı kursunu bitirmek suretiyle amir olduğu, %4,6'sının yani 18 kişinin özel sınıf tabir edilen Akademi mezunu fakülte mezunlarından sonra 8 ay komiser yardımcılığı kursu gördükten sonra amir olan polis amirlerini ifade etmektedir. Katılımcıların ise %4,3'ü ise (17 kişi) Akademi mezunu polis amiridir.

B) ANKETİ CEVAPLAYANLARIN TUTUM-DAVRANIŞ ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde tutum – davranış ilişkisi perspektifinden polislerin kişisel özellikleri ve tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 10-16 aralığında incelenecek olan tablolar aşağıya çıkartılmıştır.

Tablo 10. Niçin Polis Oldunuz?

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Tek idealim olduğu için	94	23,8	23,8	23,8
Üniv.de iyi bir yer kazanamadığım için	42	10,6	10,6	34,4
Kısa yoldan mes. sahibi olabilmek için	220	55,7	55,7	90,1
Ailem istediği için	22	5,6	5,6	95,7
Üniformayı çok sevdiğim için	16	4,1	4,1	99,7
Diğer	1	,3	,3	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 10 incelendiğinde “Niçin Polis Oldunuz?” sorusuna katılanların %55,7’si (220 kişi) “kısa yoldan meslek sahibi olmak için” cevabını vermişlerdir. “Tek idealim olduğu için” cevabını verenlerin oranı ise %23.8 (94 kişi)’dir. Gerçekten de Türk Eğitim Sistemi göz önüne getirildiğinde ve milyonlarca üniversite mezunu genç’in işsiz olduğu düşünüldüğünde verilen bu cevabın da oldukça tutarlı ve gerçekçi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Teşkilata Girmeden Önce Hiç Karakolluk Oldunuz Mu?

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Hayır hiç girmedim	257	65,1	65,1	65,1
Sadece ziyaret için	73	18,5	18,5	83,5
Sadece tanık-mağdur	22	5,6	5,6	89,1
Bir kez girmiştım.	33	8,4	8,4	97,5
İki ve daha fazla kez	10	2,5	2,5	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 11 incelendiğinde ise “Teşkilata girmeden önce hiç karakolluk oldunuz mu?” sorusuna katılanların %65’inin (257 kişi) “Hayır kapısından bile hiç girmedim” cevabını verdiğini görüyoruz. Yine %18,5’inin yani 73 kişinin de “Ziyaret veya başka bir işim olduğu için gitmiştim” cevabını verdiğini görüyoruz. Bu da polislerin genellikle düzgün tabir edilen, sapkın davranışları pek bulunmayan insanlar olduğunu ifade ediyor olabilir.

Tablo 12. Sizce iyi bir polis nasıl olmalıdır?

	Sayı	%	Grupsal %	TOPLAM %
Otoriter	86	21,8	21,8	21,8
Yardımsaver	108	27,3	27,3	49,1
Sabırlı	164	41,5	41,5	90,6
Keskin nişancı	15	3,8	3,8	94,4
İnisiyatif kullanmayan bir görevli	22	5,6	5,6	100,0

Tablo 12’de “Sizce iyi bir polis nasıl olmalıdır?” sorusuna katılımcıların %41,5’i (164 kişi) “sabırlı olmalıdır” cevabını vermiştir. Yine %27,3’ü (108 kişi) “Yardımsaver olmalıdır” cevabını vermiştir. Bu kanaatimize göre klasik polis anlayışından yani otoriteryen/yetkeci polislikten artık kopulduğunun bir göstergesidir. “Otoriter” cevabını verenler ise %21,8 oranındadır.

Tablo 13. Okuma alışkanlığınız nasıldır?

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Pek kitap okumam	81	20,5	20,5	20,5
Çok az okurum	151	38,2	38,2	58,7
Sadece mesleki kitapları okurum	71	18,0	18,0	76,7
Düzenli kitap okurum	78	19,7	19,7	96,5
Tam bir kitap kurduyum	14	3,5	3,5	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 13’de polislerin okuma alışkanlıkları ile soru sorulmuş olup, katılımcıların %38,2’sinin (151 kişi) “Çok az okurum” cevabını dürüstlikle verdiğini görüyoruz. Toplumun genelinde olan okuma tembelliği sorunu maalesef poliste de vardır denilebilir. Ama yine de %19,7 oranındaki yaklaşık 78 polisin düzenli kitap okuduğunu ifade etmesi bize göre oldukça güzel bir gelişmedir. Kitap okuma alışkanlığı bir milletin gelişmişlik düzeyi göstergelerinden biridir şeklinde yorumlanabilmektedir. Polisin düzenli kitap okuması ise gerçekten sevindirici ve önemli bir gelişmedir.

Tablo 14. Daha Önce İnsan Hakları İle İlgili Bir Eğitim Aldınız mı?

	Sayı	%	Grup %	Toplam %
Hayır, bu konuda hiçbir eğitim almadım	114	28,9	28,9	28,9
Sadece Lisede iken almıştım	23	5,8	5,8	34,7
Radyo, tv. ve gazetelerden edindiğim bir bilgim var	55	13,9	13,9	48,6
Meslek öncesi eğitimim esnasında ders aldım	67	17,0	17,0	65,6
Hizmet içi eğitim kurslarında bilgilendirildim	136	34,4	34,4	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

“Daha önce İnsan hakları ile ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı?” Sorusuna katılımcıların %34,4’ünün (136 kişi) “Hizmet içi eğitim kurslarında bu konuda bilgilendirildim.” cevabını işaretlemişlerdir. Emniyet Genel Müdürlüğü planlamasında toplam personelin %30’unun Hizmet içi eğitimden geçirilmesi planlandığına göre bu tablodan bu oranın yakalandığını görüyoruz. Ancak bununla birlikte “Hayır, bu konuda hiçbir eğitim almadım.” cevabını verenlerin oranının da %28,9 (114 kişi) olarak dikkat çekici bir çoğunlukta olduğunu görüyoruz. Meslek öncesi ve hizmet içi kurslarda bilgilendirilenlerin ise oranı yaklaşık %51,4’tür. Ama bu veriler polislerin yarıya yakınının -ortaöğretimde vatandaşlık ve insan hakları dersini saymazsak- eğitim almadıklarını göstermektedir ki, kanaatimize göre bu kayda değer bir bulgu’dur.

Tablo 15. Gazete okuma alışkanlığımız nasıldır?

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Pek gazete okumam	42	10,6	10,6	10,6
Satın almam ama bulursam magazin ve spor sayfalarını okurum	32	8,1	8,1	18,7
Düzenli olmasa da okurum	187	47,3	47,3	66,1
Hergün en az bir gazete okurum	105	26,6	26,6	92,7
En az üç gazete okurum	29	7,3	7,3	100,0
TOPLAM	395	100,0	100,0	

Tablo 15’de polislerin gazete okuma alışkanlıkları ile ilgili soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %47,3’ünün (187) “Düzenli olmasa da okurum” cevabını vermiştir. “Her gün en az bir gazete okurum” cevabını verenlerin ise oranının katılımcıların %26,6’sını oluşturduğunu (105 kişi) görüyoruz. Bu ise polislerde gazete okuma kültürünün oluşmaya başladığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 16. İnsan hakları size aşağıdakilerden hangisini çağrıştırmaktadır?

	Sayı	%	Grupsal %	Toplam %
Hukuk, Özellikle de Uluslararası Hukuk	137	34,7	34,7	34,7
Suç, suçluluk ve sanık hakları	119	30,1	30,1	64,8
Anarşi ve Terör	41	10,4	10,4	75,2
Demokrasi ve liberalizm	44	11,1	11,1	86,3
İşkence ve kötü muamele	54	13,7	13,7	100,0

Tablo 16’da “İnsan Hakları size aşağıdakilerden hangisini çağrıştırılmaktadır?” sorusu yönlendirilmiş olup, katılımcıların %34,7’si (137 kişi) “Hukuk, özellikle de Uluslararası Hukuk” cevabını vermiştir. %30,1’i (119 kişi) “Suç, suçluluk ve sanık hakları” cevabını verirken %13,7’si (54 kişi) ise “işkence ve kötü muamele” şikkını işaretlemiştir. Cevap şıkları anlam olarak her ne kadar birbirlerine yakın gibi verilmiş olsa da yine de katılımcılarda bir kavram kargaşası ve algı yanılsaması problemi olduğu söylenebilir. Özellikle de “suç, suçluluk ve sanık hakları” şikkını işaretlemeyi tercih edenlerde insan haklarının- sanık hakları şeklinde algılandığı söylenebilir. Sanık hakları (%30,1) olarak algılayanların ve işkence-kötü muamele (%13,7) şeklinde algılayanların oranı toplandığında yaklaşık %43,8 oranına ulaşmaktadır ki bu da aslında daha önce insan hakları dersi almayanların oranıyla (%49,6-tablo:14) neredeyse örtüşmekte ve eğitimin önemi kendiliğinden açığa çıkmaktadır. Bu durum mevcut eğitimin doğru algılamada önemli rol oynadığını ispatlamakta, eğitim almayanların ise yanlış algılama problemi yaşadıklarını göstermektedir

III-AFYONKARAHİSAR İLİNDEKİ POLİS AMİR VE MEMURLARININ İNSAN HAKLARI ALGILAMALARI VE ANKET SORULARININ ANALİZİ

A. ÇAPRAZ TABLOLAR

Polislerin demografik ve kişisel özellikleri ile sahip oldukları tutumların insan hakları algılamalarını nasıl etkilediği tablo 17 - 48 aralığında sunulmuştur.

Tablo 17. Yaş değişkenine göre “Sizce iyi bir polis nasıl olmalıdır?”:

YAŞINIZ	Otoriter	Yardımsever	Sabırlı	Keskin nişancı	Asla inisiyatif kullanmayan görevli	TOPLAM
20-25	15	10	15	1	3	44
	34,1%	22,7%	34,1%	2,3%	6,8%	100,0%
26-31	14	13	32	3	5	67
	20,9%	19,4%	47,8%	4,5%	7,5%	100,0%
32-37	39	46	69	5	8	167
	23,4%	27,5%	41,3%	3,0%	4,8%	100,0%
38-44	11	27	36	4	2	80
	13,8%	33,8%	45,0%	5,0%	2,5%	100,0%
45 üzeri	7	12	12	2	4	37
	18,9%	32,4%	32,4%	5,4%	10,8%	100,0%
TOPLAM	21,8%	27,3%	41,5%	3,8%	5,6%	100,0%

$$X^2 = 16,518 \quad df = 16 \quad P = 416 \quad C = 200$$

Tablo 17’de iyi bir poliste olması gereken en önemli özelliğin ne olduğu sorgulandığında 20-25 yaş grubundaki toplam 44 polisten %34,1’inin (15 kişi) “otoriter olmalıdır” şikkını, yine aynı oranda polisin de (%34,1 -15 kişi) sabırlı olmalıdır şikkını işaretlediğini görüyoruz. Ayrıca %22,7 oranındaki polisin (10 kişi) “yardımsever olmalıdır” cevabını işaretlediğini görüyoruz.

26-31 yaş grubundakiler toplam 67 kişi olup bunların %20,9'unun (14 kişi) "otoriter olmalıdır" cevabını, %47,8'inin ise (32 kişi) "sabırlı olmalıdır" cevabını verdiğini, yine %19,4'ünün (13 kişi) "yardımsever olmalıdır" cevabını verdiğini görüyoruz.

32-37 yaş grubundaki toplam 167 polisin %23,4'ünün (39 kişi) "otoriter" cevabını, %41,3'ünün (69 kişi) "sabırlı" cevabını verdiğini görüyoruz. Yine %27,5'inin (46 kişi) "yardımsever olmalıdır" cevabını verdiğini görülmektedir.

38-44 yaş grubundaki toplam 80 polisin %13,8'inin (11 kişi) "otoriter" cevabını, %45,0'inin (36 kişi) sabırlı cevabını verdiğini gözlemliyoruz. Yine %33,8'inin (27 kişi) "yardımsever olmalıdır" cevabını verdiği anlaşılmaktadır.

45 ve üstü yaş grubundaki toplam 37 polisten %18,9'unun (7 kişi) "otoriter" cevabını, %32,4'ünün (12 kişi) "sabırlı olmalıdır" cevabını verdiğini görüyoruz. Yine aynı oranda polisin de yani %32,4 (12 kişi)'nin "yardımsever olmalıdır" cevabını verdiğini görüyoruz.

Yaş değişkenlerine göre verilen cevaplarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ($P>0,05$ olduğundan). Ancak yine de tablodan özellikle 20-25 yaş grubundaki genç ve yeni polislerin otoriter polislik modelini daha fazla (%34,1) tercih ettikleri söylenebilir. Bu oranın 26-31 yaş aralığında %20,9'a düştüğünü, 32-37 yaş grubunda tekrar yükselme eğilimi gösterse de %34,1 gibi rakamlara ulaşmadığını görüyoruz. Bu durum genç polislerin mesleki tecrübesizliklerine bağlanabilir. Ama bununla birlikte Fakülte veya Polis Meslek Yüksek Okulu mezunu oldukları açıkça bu yeni polislerin yetkeci kişilik profili çizmiş olmaları oldukça çarpıcıdır ve eğitim sisteminin –özellikle ruhen olgunlaşma- yeniden gözden geçirilmelidir. Eğiticilerin kadro deneyimli elemanlardan seçilmesi belki de bir çözüm önerisi olarak yeri gelmişken belirtilmelidir.

Tablo 18. Eğitim seviyesi değişkenine göre “Sizce iyi bir polis nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen cevapların dağılımını gösterir tablo:

	Otoriter	Yardımsaver	Sabırlı	Keskin nişancı	İnisiyatif kullanmayan görevli	TOPLAM
Lise	47	31	76	5	9	168
	28,0%	18,5%	45,2%	3,0%	5,4%	100,0%
Yük. Ok.	27	36	48	3	4	118
	22,9%	30,5%	40,7%	2,5%	3,4%	100,0%
Fakülte	9	23	21	2	6	61
	14,8%	37,7%	34,4%	3,3%	9,8%	100,0%
Yük. lis	-	2	4	-	-	6
		33,3%	66,7%			100,0%
Toplam	83	92	149	10	19	353
	23,5%	26,1%	42,2%	2,8%	5,4%	100,0%

$$X^2=18,625 \quad df=12 \quad P=098 \quad C=224$$

Tablo 18 incelendiğinde Lise mezunu polislerin 168 kişi olduğu ve bunlardan %28’inin (47 kişi) “otoriter olmalıdır” cevabını verdiği, %45,2’sinin (76 kişi) “sabırlı olmalıdır” cevabını, %18,5’inin (31 kişi) yardımsaver olmalıdır cevabını verdiği,

Yüksek Okul mezunu polislerin toplam 118 kişi olduğu ve bunlardan %22,9’unun (27 kişi) otoriter, %40,7’sinin (48 kişi) sabırlı, %30,5’inin (36 kişi) yardımsaver cevabını verdiği anlaşılmaktadır.

Fakülte mezunu polislerden %14,8’inin (9 kişi) otoriter, %34,4’ünün (21 kişi) sabırlı ve %37,7’sinin (23 kişi) yardımsaver olmalıdır cevabını verdiği görülmektedir.

Tablo yorumlandığında Lise mezunu polislerin otoriter polis profilini daha fazla benimsedikleri, eğitim seviyesi yükseldikçe bu oranın düştüğü, yani eğitim seviyesi ile otoriter polis profilini benimseme değişkeni arasında ters orantı vardır. Aynı şekilde

eğitim seviyesi yükseldikçe sabırlı ve yardımsever cevapları oranında da düzenli bir artış olduğu görölmektedir. Ancak $P>0,05$ olduğundan tablonun güvenilirliği zayıftır. Bu durum bir üst tabloda yapılmış olan 20-25 yaş grubu polislerin Fakülte veya Polis Meslek Yüksek Okulu mezunu olduğu dolayısıyla eğitim sisteminde aksaklıklar olduğu kanaatimizi boşa çıkartmıştır. 25 yaşın altında Lise mezunu polislerin mevcut olduğu ağığa çıkmıştır.

Tablo 19. Yaş değişkenine göre “İnsan Hakları size aşağıdakilerden hangisini çağrıştırmaktadır?” sorusuna verilen cevapların dağılımını gösterir şema:

		Hukuk, uluslararası hukuk	Suç, suçluluk ve sanık hakları	Anarşı ve terör	Demokrasi ve liberalizm	İşkence ve kötü muamele	TOPLAM
YAşINIZ	20-25	17	10	9	5	3	44
		38,6%	22,7%	20,5%	11,4%	6,8%	100,0%
	26-31	27	21	6	7	6	67
		40,3%	31,3%	9,0%	10,4%	9,0%	100,0%
	32-37	59	50	14	19	25	167
		35,3%	29,9%	8,4%	11,4%	15,0%	100,0%
	38-44	26	26	10	7	11	80
		32,5%	32,5%	12,5%	8,8%	13,8%	100,0%
	45 ve üzeri	8	12	2	6	9	37
		21,6%	32,4%	5,4%	16,2%	24,3%	100,0%
	TOPLAM	137	119	41	44	54	395
		34,7%	30,1%	10,4%	11,1%	13,7%	100,0%

$$X^2=17,295 \quad df=16 \quad P=367 \quad C=235$$

Tablo 19 incelendiğinde; verilen cevaplarda kayda değer bir ilişki anlamlılık ve tutarlılık gözlenmemiştir. Bununla birlikte “suç, suçluluk ve sanık hakları” şeklinde algılama oranında yaş attıkça artan bir eğilim gözlenmektedir. Bu durum eski polislerde insan haklarının; sanık hakları ve işkence- kötü muamele çağrışımı yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 20. Yaş gruplarına göre “İnsan hakları artık devletlerin iç hukuku olmaktan çıkmıştır?” sorusuna verilen cevapların dağılımını gösterir şema:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
		20-25	2	3	8	20	11
		4,5%	6,8%	18,2%	45,5%	25,0%	100,0%
26-31		2	3	11	31	20	67
		3,0%	4,5%	16,4%	46,3%	29,9%	100,0%
32-37		11	20	21	71	44	167
		6,6%	12,0%	12,6%	42,5%	26,3%	100,0%
38-44		4	15	5	39	17	80
		5,0%	18,8%	6,3%	48,8%	21,3%	100,0%
		19,0%	31,3%	9,6%	22,3%	17,2%	20,3%
45 ve üzeri		2	7	7	14	7	37
		5,4%	18,9%	18,9%	37,8%	18,9%	100,0%
TOPLAM		21	48	52	175	99	395
		5,3%	12,2%	13,2%	44,3%	25,1%	100,0%

$$X^2 = 17,701 \quad df = 16 \quad P = 342 \quad C = 207$$

Tablo 20 genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda; tüm polislerin tamamının %44,3 oranında “katılıyorum” cevabını verdikleri, %25,1 oranında polislerin de “tamamen katılıyorum” cevabını işaretledikleri görülmektedir.

32-27 yaş grubu aralığındaki polislerden %52,4'ünün bu soruya “hiç katılmıyorum” cevabını verdikleri görülmektedir. Bilindiği gibi İnsan hakları konusu özellikle de AİHM'nin kurulmasından ve bireysel başvuru hakkını Türkiye Cumhuriyeti devletinin kabulünden sonra toplum genelinde neredeyse Batı'nın devletimize bir dayatması şeklinde algılanır hale gelmiştir. Bunda tabii ki tarihi köklerimize ve Osmanlı İmparatorluğundan ve İslam kültüründen kalan bir anlayışın etkilerin de bulunduğu unutulmamalıdır. Hegel'de “Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi” benzetmesi, Hobbes'daki “Leviathan-masal ejderhası” benzetmesi de hep bu anlayışın göstergeleri olarak yorumlanabilir. Egemen devlet, güçlü devlet anlayışı bu gün bile izlerini devam ettirmektedir. Hatta Huntington'un da belirttiği gibi terör ve uluslar arası kaçakçılık ve çete olayları dahil bir çok suç'un kaynağını zayıf ve beceriksiz devlet yönetimlerinin teşkil ettiği anlayışı hiç yadırganmamıştır. Çünkü yukarıda da bahsedildiği gibi zaten Devlet'in ortaya çıkış amacı insanların güvenlik ihtiyaçlarını karşılaması içindir. İnsanlar açlık, susuzluk vb.gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılar karşılamaz hemen kendi güvenliklerini sağlamak isterler. Maslow'un ünlü ihtiyaçlar hiyerarşisi piramiti de bunun en güzel göstergelerinden biridir. Orada da güvenlik ihtiyacı; temel ihtiyaçlardan hemen sonra yani ikinci sırada yer almaktadır. Tüm bu nedenlerle insanların devletlerini neredeyse kutsadıkları ve onları en güçlü görmek istedikleri söylenebilir. Sosyal psikolojide bu konu kişinin kendi gücünü grup gücüyle özdeşleştirmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Bu nedenle devlete karşı gelmek kültürümüzde çok ender rastlanır ve araştırıldığında bunda da düşman devletlerin büyük etkileri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 21. Yaş gruplarına göre “insan hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	2	5	3	17	17	44
		4,5%	11,4%	6,8%	38,6%	38,6%	100,0%
		20,0%	17,2%	8,6%	10,9%	10,3%	11,1%
	26-31	1	3	5	28	30	67
		1,5%	4,5%	7,5%	41,8%	44,8%	100,0%
		10,0%	10,3%	14,3%	17,9%	18,2%	17,0%
	32-37	7	12	17	59	72	167
		4,2%	7,2%	10,2%	35,3%	43,1%	100,0%
		70,0%	41,4%	48,6%	37,8%	43,6%	42,3%
	38-44		4	6	38	32	80
			5,0%	7,5%	47,5%	40,0%	100,0%
			13,8%	17,1%	24,4%	19,4%	20,3%
45 ve üzeri		5	4	14	14	37	
		17,2%	11,4%	9,0%	8,5%	9,4%	
TOPLAM		10	29	35	156	165	395
		2,5%	7,3%	8,9%	39,5%	41,8%	100,0%

$$X^2=13,693 \quad df=16 \quad P=622 \quad C=207$$

Tablo 21 incelendiğinde genel olarak tüm polislerin %41,8 oranında “tamamen katılıyorum” cevabını verdikleri; %39,5 oranında polislerin de “katılıyorum” cevabını verdiği görülmektedir.

Tabloyu yorumlamak gerekirse; tüm yaş grubundaki katılımcıların büyük oranda bu yargı cümlesine katıldıkları anlaşılmaktadır. Yaş gruplarına göre farklı bir tutum söz konusu değildir. Gerçekten tezimizin de çıkış noktası sayılabilecek olan bu tutum tüm yaş gruplarınca kanaatimizce aynı şekilde algılanmıştır. Bunda tüm bu değişikliklerin çabucak oldu-bittiye getirilir şekilde kısa sürede hayata geçirilmesi etkili olduğu kadar, özellikle AB karşıtı çevrelerin “tüm bu düzenlemelerin AB dayatması olduğu” şeklindeki propagandası da etkili olmuştur. Özellikle önceki iktidarlar döneminde de olsa yaşanan büyük ekonomik ve siyasi istikrarsızlık şüphesiz Türk halkının yöneticilere karşı bakış açılarını büyük ölçüde etkilemiş ve IMF para politikalarının da işe yaramadığı tutumu geliştirmiştir. Gerek siyasi gerek ekonomik yönden güdümlü hale geldiğini düşünen Türk halkı bu reform paketlerini de bu anlayışın kalıntıları olarak algılamış ve bunda medyanın öğretici işlevini tam yerine getirememiş olması da etkili olmuştur.

Tablo 22. Yaş gruplarına göre “AB uyum sürecinde yeni yapılan kanuni düzenlemeler demokratik açılımlar adına takdire şayan gelişmeler olarak nitelendirilebilir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	7	13	11	13		44
		15,9%	29,5%	25,0%	29,5%		100,0%
		14,3%	13,7%	12,5%	10,1%		11,1%
	26-31	8	15	19	19	6	67
		11,9%	22,4%	28,4%	28,4%	9,0%	100,0%
		16,3%	15,8%	21,6%	14,7%	17,6%	17,0%
	32-37	19	43	38	52	15	167
		11,4%	25,7%	22,8%	31,1%	9,0%	100,0%
		38,8%	45,3%	43,2%	40,3%	44,1%	42,3%
	38-44	11	18	15	28	8	80
		13,8%	22,5%	18,8%	35,0%	10,0%	100,0%
		22,4%	18,9%	17,0%	21,7%	23,5%	20,3%
	45 ve üstü	4	6	5	17	5	37
		10,8%	16,2%	13,5%	45,9%	13,5%	100,0%
		8,2%	6,3%	5,7%	13,2%	14,7%	9,4%

$$X^2=24,543 \quad df=16 \quad P=078 \quad C=242$$

Tablo 22 incelendiğinde; genel olarak katılımcıların %8,6’sının tamamen katılıyorum, %32,7’ sinin “katılıyorum”, %22,3’ünün “kararsızım” ve %24,1’inin, ”katılmıyorum”, %12,4’ünün “hiç katılmıyorum” cevabını verdiği anlaşılmaktadır.

20-25 yaş grubundaki katılımcıların %15,9’u “hiç katılmıyorum”; %29,5’i “katılmıyorum”; %25,0’i “kararsızım”, %29,5’i katılıyorum cevabını vermiş ve hiç kimse “tamamen katılıyorum” cevabını vermemiştir. Yorumlayacak olursak bu yaş

grubundaki yeni ve genç polislerin AB uyum yasalarını tasvip etmediklerini söyleyebiliriz.

26-31 yaş grubundaki katılımcıların %11,9'u hiç katılmadığını, %22,4'ü katılmadığını, %28,4'ü kararsız olduğunu, %28,4'ü katıldığını ve %9'u da tamamen katıldığını beyan etmişlerdir. Yorumlayacak olursak; çok anlamlı olmamakla beraber bir önceki yaş grubuna nazaran biraz daha uyum yasalarını benimsediklerini söyleyebiliriz.

32-37 yaş grubundaki katılımcıların %11,4'ü hiç katılmadığını, %25,7'si katılmadığını, %22,8'i kararsız olduğunu, %31,1'i katıldığını, ve %9,0'ı da tamamen katıldığını ifade etmişlerdir. Bu yaş grubunu yorumlayacak olursak katılmayanların da katılanların da oranlarının birbirine eşit olduğu dolayısıyla anlamlı bir farklılığın bulunmadığını söyleyebiliriz.38-44 yaş grubundaki katılımcılardan %13,8'i hiç katılmadığını, %22,5'i katılmadığını, %18,8'i kararsız olduğunu, %35,0'ı katıldığını ve %10'u tamamen katıldığını ifade ettiği görülmektedir. Yorumlayacak olursak bu yaş grubunun uyum yasalarına biraz daha sıcak baktığını söyleyebiliriz.45 ve üzeri yaş grubundaki katılımcıların da aynı şekilde uyum kanunlarına sıcak baktığı söylenebilir. Genel olarak polislerin AB uyum yasalarını benimsediği gözlemlenmiştir. Ancak burada arada geçen zaman süresi de çok önemli olduğu gibi %36,5 oranındaki olumsuz cevap ile %22,3 oranında kararsız cevaplar göz önüne alındığında polisin uyum yasalarına karşı tutumunun çok da olumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Bir şeyin kıymeti en iyi yokluğunda anlaşılır hükmü sırrınca polisin “bekle ve gör” politikası içerisinde bir tepki olarak girmiş olabileceği de düşünülebilir. Hemen akla gelen Adana ilindeki sokak ortasında eşini boğazlamaya kalkan ve onun karşısında etkisiz ve tutuk kalan ve dolayısıyla birçok eleştirilere maruz kalan polislerin durumu konuya verilecek en güzel örnek olarak nitelendirilebilir.

Tablo 23. Yaş Gruplarına göre “Okullarda verilen insan hakları dersi saati arttırıldığında geleceğin polisleri birçok konuyu daha iyi içselleştirebilecektir.”

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	8	13	12	9	2	44
		18,2%	29,5%	27,3%	20,5%	4,5%	100,0%
		16,7%	11,9%	15,2%	7,0%	6,7%	11,1%
	26-31	8	11	18	25	5	67
		11,9%	16,4%	26,9%	37,3%	7,5%	100,0%
		16,7%	10,1%	22,8%	19,4%	16,7%	17,0%
	32-37	22	47	31	55	12	167
		13,2%	28,1%	18,6%	32,9%	7,2%	100,0%
		45,8%	43,1%	39,2%	42,6%	40,0%	42,3%
	38-44	6	20	14	33	7	80
		7,5%	25,0%	17,5%	41,3%	8,8%	100,0%
		12,5%	18,3%	17,7%	25,6%	23,3%	20,3%
	45 ve üstü	4	18	4	7	4	37
		10,8%	48,6%	10,8%	18,9%	10,8%	100,0%
		8,3%	16,5%	5,1%	5,4%	13,3%	9,4%
TOPLAM		48	109	79	129	30	395
		12,2%	27,6%	20,0%	32,7%	7,6%	100,0%

$$X^2=13,435 \quad df=16 \quad P=641 \quad C=641$$

Tablo 23 incelendiğinde; genel olarak katılımcıların %32,7'sinin yargı cümlesine katıldığı, %7,6'sının tamamen katıldığı, %20'sinin kararsız olduğu, %27,6'sının katılmadığı ve %12,2'sinin hiç katılmadığı gözlenmektedir. Yüzdeler dilimler olumlu ve olumsuz olarak karşılaştırıldığında anlamlı bir farkın bulunmadığı yaklaşık %40 oranında olumlu, %40 oranında olumsuz ve %20 oranında kararsız cevapların verildiği anlaşılmaktadır. Ancak mesleğin başındaki ve son dilimindeki genç ve yaşlı polislerin konuya genellikle olumsuz cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Bu genel gösterge belki de bu dersin tam olarak planlanmadan veya doğru temellendirilerek pratiğe dökülmeden verilen eğitim sisteminden kaynaklanıyor olabilir. Okullarda verilen ders kitabında da belirtildiği gibi konu'nun teorik bilgiden çok pratik'e yönelik olması gerekmektedir. Bilindiği gibi Türk Halkı duygusal bir toplumsal bilince sahiptir. Çabuk öfkelenir ve küçük şeylerle seviniriz. Anadolu kültürü dediğimiz baskın kültür anlayışı da Ulusal karakterimizi şekillendirmektedir. Bu nedenle özellikle "küfür" konusunda kolluk birimlerimizin çok çabuk tahrik olduğu söylenebilir. Ayrıca otoriter polislik anlayışının kadroda yine devam ettiği ve en azından eski polislerin emekli olup ayrılmasına ve onların devamı olan bir sonraki neslin de dönüşümünü yavaş yavaş gerçekleştirebilmelerine kadar devam edebilecek bir süreç olarak algılanmalıdır. Çünkü uzun soluklu çalışmayı gerektiren bir konudur.

Tablo 24. Yaş gruplarına göre “Demokrasinin gelişimi insan haklarının gelişimi ile doğru orantılıdır” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	5	10	4	20	5	44
		11,4%	22,7%	9,1%	45,5%	11,4%	100,0%
		14,3%	16,1%	7,1%	10,3%	10,4%	11,1%
	26-31	4	11	13	29	10	67
		6,0%	16,4%	19,4%	43,3%	14,9%	100,0%
		11,4%	17,7%	23,2%	14,9%	20,8%	17,0%
	32-37	15	22	24	84	22	167
		9,0%	13,2%	14,4%	50,3%	13,2%	100,0%
		42,9%	35,5%	42,9%	43,3%	45,8%	42,3%
	38-44	6	14	9	42	9	80
		7,5%	17,5%	11,3%	52,5%	11,3%	100,0%
		17,1%	22,6%	16,1%	21,6%	18,8%	20,3%
	45 ve üstü	5	5	6	19	2	37
		13,5%	13,5%	16,2%	51,4%	5,4%	100,0%
		14,3%	8,1%	10,7%	9,8%	4,2%	9,4%
TOPLAM		35	62	56	194	48	395

$$X^2 = 9,955 \quad df = 16 \quad P = 869 \quad C = 157$$

Tablo 24 incelendiğinde katılımcıların %49,1'inin yargı cümlesine katıldığı, %12,2'sinin tamamen katıldığı, %14,2'sinin kararsız olduğu, %15,7'sinin katılmadığı ve %8,9'unun ise kesinlikle katılmadığı izlenmektedir. Genel bir değerlendirme yapacak olursak Polislerin yaklaşık %61'inin Demokrasinin gelişimini insan haklarının

gelişimine bağlı olarak gördüğü, %25 oranındaki polisin ise bu görüşe katılmadığını söyleyebiliriz. Demokrasi en güzel yönetim biçimi olarak nitelendirilmekte ve şimdilik öyle kabul edilmektedir. Ancak bu konunun iyice içselleştirilebilmesi çok önemlidir. Demokrasi aynı zamanda herkesi olduğu konumda kabul etmek fikirlerine saygı duymak kendisi gibi olmayanları, kendisi gibi düşünmeyenleri dışlamamak, farklılıklara tahammül edebilmektir. Kanaatimize göre Demokrasi bir barış, bir uzlaşma rejimidir. İnsana ve onun haklarını saygıyı gerektirir. Polisler de demokrat bir tavır sergilemelidirler. Çünkü devletin görünen yüzüdürler. Devlet yetkilileri ne kadar Sosyal Hukuk Devletinden, ve demokrasiden bahsederse bahsetsin sokaktaki bir polis eğer bunu göstermiyorsa tüm bu konuşmalar ancak sözde kalacaktır. İşte tüm bu nedenlerden dolayı poliste gerekli tutum değişimi gerçekleştirilmeli ve bunun için de öncelikle konuyu doğru algılaması sağlanmalıdır. Çünkü insanlar inandıkları değerlerin arkasında dururlar ve bu değerler için gerekirse canlarını verirler. Bu nedenle teorik olarak bu hassas konu çok önemli bir birim olan polise çok iyi anlatılmalı ve polisler kendilerinin de insan oldukları, kendilerinin de bir gün sanık olabilecekleri anlayışı iyice yerleştirilmelidir. İletişim’de insanlarda davranış değişikliği meydana getirmenin üç yolu vardır, bunlar; korkutma, satın alma ve ikna etmedir. En zor fakat en etkili olanı ise üçüncü şık yani ikna etme yöntemidir. Öyleyse polislerin de tutum değiştirmeleri bekleniyorsa çeşitli müeyyideler veya daha başka zorlamalarla değil, onları tamamen ikna etmek, inandırmak gerekmektedir. Ancak yakın tarihimize baktığımızda başta aydınlarımız olmak üzere birçok seçkinin ve devlet adamının halkı hep cahil ve kendi haline bırakıldığında yönünü bulamayacak insanlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle hep tepeden inmece zihniyetle onlar yönlendirilmeye ya da sert yönetim anlayışıyla avam tabiriyle güdülmeye çalışılmıştır. Oysa gerçek demokrasilerde söz halkındır, meclisindir. Bu nedenle başta polisler olmak üzere tüm kamu kurumları ve yöneticiler halka inanmalı, güvenmeli ve saygı duymalıdır. “Halk henüz demokrasiyi taşıyamaz, henüz buna hazır değil” türünden yaklaşımlar son derece çağdışı ve menfaatperestlik kokan yaklaşımlardır.

Tablo 25. Yaş gruplarına göre; “ Okullarda verilen insan hakları eğitimi kadroya çıkıldığında biraz sekteye uğrasa da yine de polislerin tutum ve davranışlarını olumlu etkilediği söylenebilir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM	
YAŞINIZ	20-25	3	11	9	17	4	44	
		6,8%	25,0%	20,5%	38,6%	9,1%	100,0%	
	26-31	4	7	11	37	8	67	
		6,0%	10,4%	16,4%	55,2%	11,9%	100,0%	
	32-37	11	27	27	88	14	167	
		6,6%	16,2%	16,2%	52,7%	8,4%	100,0%	
	38-44	5	10	9	52	4	80	
		6,3%	12,5%	11,3%	65,0%	5,0%	100,0%	
	45 ve üstü	6	7	3	20	1	37	
		16,2%	18,9%	8,1%	54,1%	2,7%	100,0%	
	TOPLAM		29	62	59	214	31	395
			7,3%	15,7%	14,9%	54,2%	7,8%	100,0%

$$X^2 = 19,281 \quad df=16 \quad P=254 \quad C=216$$

Tablo 25 incelendiğinde; katılımcıların %54,2’sinin yargı cümlesine katıldığı, %7,8’inin tamamen katıldığı, %14,9’unun kararsız olduğu, %15,7’sinin katılmadığı ve %7,3’ünün ise hiç katılmadığı anlaşılmaktadır.

Yeni polislerin verdiği cevaplara bakıldığında 20-25 yaş grubu katılanların oranının yaklaşık %47,7 iken katılmayanların oranının yaklaşık %31,8 olduğu ve kararsızların ise oranının %20,5 olduğu görülmektedir.

Yine 45 ve üzeri yaş grubundaki polislerin yanıtlarına bakıldığında; katılanların oranının yaklaşık %56,8 iken, katılmayanların oranının ise yaklaşık 35,1 olduğu,

kararsızların ise oranının %8,1 olduğu izlenmektedir. Diğer yaş gruplarında katılmama oranlarının çok daha düşük iken okuldan yeni çıkmış polisler ile mesleğinin sonlarına yaklaşmış ve muhtemelen birçok kez hizmet içi kurslara girmiş yaşlı polislerin bu hipoteze katılmama oranlarının yüksek olması oldukça çarpıcı ve düşündürücüdür. Kanaatimize sadece bu cevap bile Polis eğitiminin sorgulanması için yeterli bir göstergedir.

Tablo 26.Yaş gruplarına göre; “Okullarda ve meslek içi eğitimlerde verilen kurslar çok faydalı olmaktadır” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	7	11	7	13	6	44
		15,9%	25,0%	15,9%	29,5%	13,6%	100,0%
		21,9%	12,5%	11,5%	7,5%	14,6%	11,1%
	26-31	4	14	9	33	7	67
		6,0%	20,9%	13,4%	49,3%	10,4%	100,0%
		12,5%	15,9%	14,8%	19,1%	17,1%	17,0%
	32-37	13	39	27	71	17	167
		7,8%	23,4%	16,2%	42,5%	10,2%	100,0%
		40,6%	44,3%	44,3%	41,0%	41,5%	42,3%
	38-44	4	12	15	39	10	80
		5,0%	15,0%	18,8%	48,8%	12,5%	100,0%
		12,5%	13,6%	24,6%	22,5%	24,4%	20,3%
	45 ve üstü	4	12	3	17	1	37
		10,8%	32,4%	8,1%	45,9%	2,7%	100,0%
		12,5%	13,6%	4,9%	9,8%	2,4%	9,4%
TOPLAM	32	88	61	173	41	395	
	8,1%	22,3%	15,4%	43,8%	10,4%	100,0%	

$$X^2 = 16,941 \quad df=16 \quad P=389 \quad C=203$$

Tablo 26 incelendiğinde; genel olarak katılımcıların % 54'ünün hizmet içi kursları yararlı ve gerekli bulduğu, buna karşılık %30'unun yararlı bulmadığı ve %15,4'ünün kararsız kaldığı gözlenmiştir. 45 ve üzeri yaş grubunun yaklaşık %43'ünün bu kursları faydalı bulmadığı, aynı şekilde 20-25 yaş grubundakilerden de yaklaşık %41 oranında katılımcının faydalı bulmadıkları azımsanmayacak bir oran olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de Eğitimde planlama çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Hizmetiçi kurs tasarlandığında çok ayrıntı şekilde planlanmalıdır. Eğitimin verileceği ortamdan, kaç kişinin katılacağına kadar, ders araçlarından ve sınıf ortamından kursiyerlerin kalacak yerlerine kadar, eğitimcilerin seçiminden kurs süresine ve müfredatına kadar her şey çok ayrıntılı şekilde planlanmalı ve kesinlikler takip edilmelidir. Gerekirse tüm kurs, seminer ve diğer etkinlikler kamera ile kayıt altına alınmalıdır. Hizmet içi kurslar eğer iyi planlanmaz ve uygulanmazsa kâğıt üzerinde kalacak ve eğitime de kursiyere de bir eziyetten başka bir şey ifade etmeyecektir. Bu nedenle de hizmet içi kurslarda hizmet içi eğitim faaliyetlerinin öneminden ve yararlarından da bahsedilmeli, kursiyerler kurs sonunda hem kendilerini çeşitli bilgilerle donanmış, hem yeni arkadaşlıklar kurarak ve yeni yerler görerek mesleki monotonluktan kurtulmuş ve hem de işine yarayacak olan bilgi ve belge elde etmiş olmalıdır. Ayrıca harcamalarının da iyi hesaplanması ve katılımcıların ve eğitimcilerin mağdur edilmemeleri gerekir. Çalışmamızın ikinci bölümünde bu konu ayrıntılı şekilde anlatıldığı için biz konuyu burada kesiyoruz. Ancak verilen kursların verimliliği mutlaka ölçülmeli ve tespit edilen aksaklıklar mutlaka giderilmelidir.

Ayrıca kurslarda görevlendirilen eğitimcilerin de konunun önemi hakkında yeterince bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Tablo 27.Yaş gruplarına göre; “Toplum polislerden ziyade kanunlardan çekinmelidir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	4	4	4	16	16	44
		9,1%	9,1%	9,1%	36,4%	36,4%	100,0%
		26,7%	14,3%	33,3%	9,2%	9,6%	11,1%
	26-31	3	5	3	19	37	67
		4,5%	7,5%	4,5%	28,4%	55,2%	100,0%
		20,0%	17,9%	25,0%	10,9%	22,3%	17,0%
	32-37	2	9	3	78	75	167
		1,2%	5,4%	1,8%	46,7%	44,9%	100,0%
		13,3%	32,1%	25,0%	44,8%	45,2%	42,3%
	38-44	4	5	2	44	25	80
		5,0%	6,3%	2,5%	55,0%	31,3%	100,0%
		26,7%	17,9%	16,7%	25,3%	15,1%	20,3%
	45 ve üstü	2	5	-	17	13	37
		5,4%	13,5%	-	45,9%	35,1%	100,0%
		13,3%	17,9%	-	9,8%	7,8%	9,4%
TOPLAM	15	28	12	174	166	395	
	3,8%	7,1%	3,0%	44,1%	42,0%	100,0%	

$$X^2 = 30,727 \quad df=16 \quad P=015 \quad C=269$$

Tablo 27’de “Toplum polis’ten ziyade kanunlardan çekinmelidir” hipotezine katılımcıların % 42’sinin tamamen katıldığı, %44,1’inin katıldığı, %3’ünün bu konuda kararsız kaldığı, %7,1’inin katılmadığı ve %3,8’inin de hiç katılmadığı izlenmektedir. Demek ki katılımcı polislerin çok büyük bir çoğunluğu hipotezi olumlamıştır.(%86,1)

Demokratik toplumlarda Aristo'ya atfen söylenen “insanlar değil, kanunlar yönetmeli” benimsenir. Hukuk devleti anlayışı benimsenir. Hukuk devletlerinde kanun önünde herkes eşittir. Kanunların uygulayıcısı olan polisin tutumu tarafsızlığı çok önemli olmakla birlikte asıl olan polisten, savcıdan veya hakimden değil hukuktan çekinmek hukuk'a inanmak ve saygı duymaktır. Kanun adamları kendileri de hukuk'tan çekinmeli ve herkese eşit davranabilme kabileyetini göstermelidir. Aksi taktirde kanunlar bazı çevrelerce istismar edilecek, veya sadece güçsüzlere uygulanacak bu da Adaleti olumsuz yönde etkileyecektir. Adalet bir ülkede sağlanamazsa o ülke er geç karışacak ve toplumsal infialler meydana gelebilecektir. Aynı şekilde adalet'in zamanında tesisi de çok önemlidir. Geç kalmış adalet adalet sayılmaz.

Kendisinden korkulmayan, sevilen, sayılan güvenilen polis halkla daha kolay bütünleşebilecek ve onlardan destek görebilecektir. İnsanlar herkesi kendilerinin gibi gördüklerinde daha kolay ısınır ve güvenirler. Hem korku hem sevgi aynı anda bir yerde olamayacağından ve korku rejimleri er geç yıkılmayı mahkum olduğundan polis hem kendisi hem de devleti için vatandaşını sevmeli ve kendisini sevdirmelidir. Sevgi ise bilindiği gibi emek ister ve kolay kazanılmaz.

Tablo 28. Yaş gruplarına göre; “Kanunlar kadar polisin tutumu da suç işlenmesinin önlenmesinde önemlidir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM	
YAŞINIZ	20-25	4	7	7	21	5	44	
		9,1%	15,9%	15,9%	47,7%	11,4%	100,0%	
	26-31	2	7	2	37	19	67	
		3,0%	10,4%	3,0%	55,2%	28,4%	100,0%	
	32-37	10	18	9	90	40	167	
		6,0%	10,8%	5,4%	53,9%	24,0%	100,0%	
	38-44	2	9	5	46	18	80	
		2,5%	11,3%	6,3%	57,5%	22,5%	100,0%	
	45 ve üstü	2	3	1	20	11	37	
		5,4%	8,1%	2,7%	54,1%	29,7%	100,0%	
	TOPLAM		20	44	24	214	93	395
			5,1%	11,1%	6,1%	54,2%	23,5%	100,0%

$$X^2 = 18,044 \quad df=16 \quad P=321 \quad C=209$$

Tablo 28 incelendiğinde; genel değerlendirmede katılımcılardan %54,2’sinin katıldığı, % 23,5’inin tamamen katıldığı, %6,1’inin kararsız kaldığı, %11,1’inin katılmadığı ve %5,1’inin ise hiç katılmadığı gözlenmektedir.

Gerçekten de kanunların iyi olması çok önemlidir. Ancak ondan daha önemlisi onların uygulayıcısı olan polislerin de iyi yetiştirilmiş olması özverili ve tarafsızca hareket edebilmesidir. Eğer polis kendisi kanunlara uymuyorsa bir kanun adamı olarak Vatandaşa kötü örnek olabilecek ve saygınlığı azalacaktır. Polis; giyimiyle, kuşamıyla hal ve hareketleriyle örnek olabilme vasıflarını elde etmiş olmalıdır. Polisin sokaktaki tavırları halk tarafından izlenmekte ve ona göre polise bakış açısı oluşmaktadır. Polisin tutum ve davranışları sadece halkın değil aynı zamanda art

niyetli, yani suç işlemeye meyilli kişilerce de izlenmektedir. Nitekim bir örgüt itirafçısının açıklamalarında bir karakola eylem gerçekleştirecekken her zamankinden daha duyarlı ve silahının emniyet mandalı açık ve mekanizma kolu kurulu olması kendileri hakkında duyum alınmış olunabileceği ihtimali ile eylemden vazgeçtikleri oldukça çarpıcı bir örnektir.

Gerçekten de polislerin tutum ve davranışları suç işlenmesinin önlenmesinde son derece önemlidir. Polislerin de %78 gibi bir oranda bunun bilincinde olmaları oldukça sevindirici bir durumdur.

Tablo 29. “Yaş grubuna göre; AB’ne uyum sürecinde yapılan yasal düzenlemelerle ilgili ilk uygulama döneminde bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25		7	7	20	10	44
			15,9%	15,9%	45,5%	22,7%	100,0%
	26-31		3	9	29	26	67
			4,5%	13,4%	43,3%	38,8%	100,0%
	32-37	2	10	13	95	47	167
		1,2%	6,0%	7,8%	56,9%	28,1%	100,0%
	38-44	2	2	3	47	26	80
		2,5%	2,5%	3,8%	58,8%	32,5%	100,0%
	45 ve üstü	1	4	4	18	10	37
		2,7%	10,8%	10,8%	48,6%	27,0%	100,0%
	TOPLAM	5	26	36	209	119	395
		1,3%	6,6%	9,1%	52,9%	30,1%	100,0%

$$X^2=24,668 \quad df=16 \quad P=076 \quad C=242$$

Tablo 29’da uyum kanunlarının ilk uygulama dönemlerinde bir takım sıkıntılara yol açıp açmadığı test edilmiş, katılımcıların %83’ünün yargı cümlesine katılıyorum ve tamamen katılıyorum cevabını verdiği, %7,9 oranında ise katılmıyorum, hiç katılmıyorum cevaplarını verdikleri gözlenmiştir.

Tablo 29 incelendiğinde katılımcıların %83 gibi çok büyük bir bölümünün bu konuya olumlu cevap verdikleri, yani uyum yasalarının ilk uygulama dönemlerinde bir takım sıkıntılara neden olduğunu düşünmektedir. 30 yaş altındaki polislerin ise konuya bakış açıları çok daha belirgin olarak görülmektedir, olumsuz cevap verenlerin oranı sadece %3’tür.

Yapılan yasal düzenlemeler iyi bir zemine oturtulmazsa ve iyi düşünülmeden gerçekleştirilirse bunların telafisi çok zor olan yaralara neden olmaktadır. Bu nedenle kanunlar örf ve adetlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz de göz önüne alınarak hazırlanmalı ve kamu oyu yeterince aydınlatılmalıdır. Kanunlar’ın yayımlanma yeri olan Resmi Gazete çok az olduğu için ve tüm kamu kurumlarına yeterli miktarda ulaşmadığı için bir çok kanun geç öğrenilmiş ve farklı yorumlarla uygulanmak zorunda kalmıştır. Oysa yetkili ağızlarca medyanın da desteğiyle çok iyi şekilde kamuya aktarılmalıydı. Bu şekilde davranılmasının birçok farklı nedeni sayılabilir ama, akıllara hemen Hükümet ile Cumhurbaşkanı arasındaki polemik ve görüş ayrılıklarının geldiği de belirtilmelidir. Ama her ne olursa olsun yasalar iyice olgunlaştırılarak ve kamuoyu bilinçlendirilerek çıkartılmalı ve doğru biçimde özellikle de yasaların uygulayıcısı olan kolluk ve adalet birimleri yeterince bilgilendirilmelidir.

Tablo 30. Yaş gruplarına göre; “ Polis, insan hakları konusunda iyi eğitildiği takdirde yetkileri ne kadar arttırılsa da işkence ve kötü muamele gibi uygulamalara girmez.” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
YAŞINIZ	20-25	3	4	6	18	13	44
		6,8%	9,1%	13,6%	40,9%	29,5%	100,0%
		18,8%	12,9%	15,8%	10,1%	9,8%	11,1%
	26-31	3	2	8	34	20	67
		4,5%	3,0%	11,9%	50,7%	29,9%	100,0%
		18,8%	6,5%	21,1%	19,1%	15,2%	17,0%
	32-37	6	14	17	68	62	167
		3,6%	8,4%	10,2%	40,7%	37,1%	100,0%
		37,5%	45,2%	44,7%	38,2%	47,0%	42,3%
	38-44	3	6	4	40	27	80
		3,8%	7,5%	5,0%	50,0%	33,8%	100,0%
		18,8%	19,4%	10,5%	22,5%	20,5%	20,3%
	45 ve üstü	1	5	3	18	10	37
		2,7%	13,5%	8,1%	48,6%	27,0%	100,0%
		6,3%	16,1%	7,9%	10,1%	7,6%	9,4%
Toplam	16	31	38	178	132	395	
	4,1%	7,8%	9,6%	45,1%	33,4%	100,0%	

$$X^2=11,335 \quad df=16 \quad P=788 \quad C=167$$

Tablo 30 incelendiğinde katılımcıların %33,4'ünün yargı cümlesine tamamen katıldığı, %45,1'inin katıldığı, %9,6'sının kararsız olduğu, %7,8'inin katılmadığı, %4,1'inin de hiç katılmadığı anlaşılmaktadır. Demek ki polislerin yaklaşık %78,5'i polisin insan hakları konusunda daha iyi eğitildiği takdirde yetkileri ne kadar arttırılsa da kesinlikle işkence ve kötü muamele gibi fiillere girmeyeceğini, en azından bu fiilleri işleme oranında artma olmayacağını düşünmektedir. Öyleyse etkili eğitim modelleri tercih edilmeli ve polis yetki ve araç gereçlerle donatılarak güçlendirilmelidir. Ancak sınırsız güç tehlike arz edeceğinden çok iyi şekilde takip ve kontrol sisteminin geliştirilmesi gerektiği de hemen belirtilmelidir. Ayrıca etik kurallarla birlikte yani meslek etiğinin yanı sıra iyi bir insan olma erdemli insan olabilme ve vicdan muhasebesini de harekete geçirme kabiliyetleri polisler için mutlaka kazandırılmalıdır. Son birkaç yıl içinde tanık olduğumuz gibi dünya'nın birçok yerinde güvenlik sorunu özellikle de uluslararası terörizm, sınır ticareti ve kaçakçılığı gibi beyaz kadın ticareti ve organ mafyası ve uyuşturucu madde sevkiyatı ve göçmen kaçakçılığı gibi sorunların çok sık gündemi işgal etmesi ve uçak kaçırma, gemi kaçırma, ikiz kulelerin bombalanması ve okul basma ile birlikte canlı bombaların artması güvenlik konusunda devletleri yardımlaşmaya ve işbirliğine zorlamış, birçok ülkede bazı haklardan ödün verilerek güvenliğin tekrar sağlanması çalışmalarına hız verilmiştir. Ancak güvenlik bahane edilerek demokratikleşme konusu kesinlikle rafa kaldırılmamalıdır. Polis ucuz ve basit malzemelerle yıpratılmamalıdır.

Tablo 31. Eğitim düzeyi değişkenine göre; “İnsan hakları konusu artık devletlerin iç hukuku olmaktan çıkmıştır” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
EĞİTİM DÜZEYİ	Lise	11	30	30	84	34	189
		5,8%	15,9%	15,9%	44,4%	18,0%	100,0%
		52,4%	62,5%	57,7%	48,0%	34,3%	47,8%
	Yük. okul	7	12	20	58	35	132
		5,3%	9,1%	15,2%	43,9%	26,5%	100,0%
		33,3%	25,0%	38,5%	33,1%	35,4%	33,4%
	Fakülte	3	6	2	28	28	67
		4,5%	9,0%	3,0%	41,8%	41,8%	100,0%
		14,3%	12,5%	3,8%	16,0%	28,3%	17,0%
	Yük. Lis.				5	2	7
					71,4%	28,6%	100,0%
	TOPLAM		21	48	52	175	99
		5,3%	12,2%	13,2%	44,3%	25,1%	100,0%

$$X^2=25,443 \quad df=12 \quad P=013 \quad C=246$$

Tablo 31 incelendiğinde; katılımcıların %25,1’inin “tamamen katılıyorum”, %44,3’ünün “katılıyorum” cevabını verdiği göz önüne alındığında polislerin yaklaşık %70’inin bu hipotezi doğruladığı anlaşılmaktadır. Değişkenlere bakıldığında ise Lise mezunu polislerin katılmama oranının yaklaşık % 25 olduğu, Yüksek Okul Mezunlarında bu oranın %14,4’e düştüğü, fakülte mezunu polislerde ise %13,5’e indiği gözlenmektedir. Kararsızlara bakıldığında eğitim seviyesi yükseldikçe kararsızım cevabını tercih edenlerin oranında düşme olduğu görülmektedir. Bu da bize eğitim seviyesi arttıkça kişilerin özgüvenlerinin arttığı ve daha net kararlar vererek bunları daha cesurca ifade edebildiklerini göstermektedir.

Tablo 32. Eğitim düzeyi değişkenine göre; “İnsan hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin Türkiye’de kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM	
EĞİTİM DÜZEYİ	Lise	2	16	22	73	76	189	
		1,1%	8,5%	11,6%	38,6%	40,2%	100,0%	
	Yük. okul	4	9	9	52	58	132	
		3,0%	6,8%	6,8%	39,4%	43,9%	100,0%	
	Fakülte	3	4	4	27	29	67	
		4,5%	6,0%	6,0%	40,3%	43,3%	100,0%	
	Yük. lisans	1			4	2	7	
		14,3%			57,1%	28,6%	100,0%	
	TOPLAM		10	29	35	156	165	395
			2,5%	7,3%	8,9%	39,5%	41,8%	100,0%

$$X^2=12,341 \quad df=12 \quad P=419 \quad C=174$$

Tablo 32 incelendiğinde Lise mezunu polislerin hipoteze katılma oranı %38,6, tamamen katılma oranı %40,2; katılmama oranı %8,5; hiç katılmama oranı %1,1 ve kararsızlar oranı ise %11,6’dır. Lise mezunlarının yaklaşık %78,8 oranında kabul ettikleri, Yüksek Okul mezunlarının yaklaşık %83,3 oranında kabul ettikleri, Fakülte mezunlarının kabul etme oranı %86,6 iken, Yüksek Lisans mezunu polislerin kabul etme oranı ise %85,7’dir. Görüldüğü gibi tüm polisler %80’in üzerinde yeni kanuni düzenlemelerin kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı rol oynadığı söylenebilir. Özellikle yasal düzenlemelerin yeni hayata geçirildiği dönemlerde kolluk görevlilerinin gerek yetersiz bilgilendirilmeden, gerekse yetkilerinin kısıtlanmasını kendilerine karşı bir güvensizlik belirtisi olarak algıladıkları için motivasyonları bozulduğundan, bu geçiş döneminde suç oranlarının arttığı ve aynı şekilde faili meçhul ve faili firar olay sayılarında da artış olduğu gözlenmiştir. Gerek

Afyonkarahisar ve gerekse Türkiye Genelindeki suç oranlarını gösterir şemalar incelendiğinde bu durum açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Polisin bozulan motivasyonundan ise bir takım çıkar grupları bu dönemde faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve durumdan istifade etmişlerdir. Tabi bu durumun etkilerini polis üzerinden hemen atamamış ve zamanla yavaş yavaş bilinçlendikçe durum normale dönmeye başlamıştır.

Tablo 33. Eğitim düzeyi değişkenine göre; “AB’ne uyum sürecinde çıkartılan kanuni ve düzenlemeler demokratik açılımlar adına güzel ve takdire şayan gelişmeler olarak nitelendirilebilir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
EĞİTİM DÜZEYİ	Lise	22	48	47	60	12	189
		11,6%	25,4%	24,9%	31,7%	6,3%	100,0%
	Yük. okul	20	32	25	43	12	132
		15,2%	24,2%	18,9%	32,6%	9,1%	100,0%
		40,8%	33,7%	28,4%	33,3%	35,3%	33,4%
	Fakülte	6	15	15	21	10	67
		9,0%	22,4%	22,4%	31,3%	14,9%	100,0%
		12,2%	15,8%	17,0%	16,3%	29,4%	17,0%
	Yük. Lis.	1		1	5		7
		14,3%		14,3%	71,4%		100,0%
		2,0%		1,1%	3,9%		1,8%
	TOPLAM		49	95	88	129	34

$$X^2=13,601 \quad df=12 \quad P=365 \quad C=179$$

Tablo 33 incelendiğinde lise mezunu katılımcıların %38 oranında olumlu yanıt verdikleri, yüksek okul mezunlarının %41,7 oranında kabul ettikleri, %47,1 oranında kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Yüksek lisans mezunlarının ise %71,4'ünün kabul ettiği görülmektedir. Görüldüğü gibi eğitim seviyesi arttıkça yeni kanuni düzenlemelere bakış açısı da olumlu olarak artmaktadır. Tersinden okumak gerekirse eğitim seviyesi düştükçe yenilikleri kabul etme konusunda daha katı olarak değerlendirilebilir. Değişimsiz gelişim olamayacağına göre ve değişimi eğitim'in kolayladığına göre eğitim seviyesi mümkün olduğu kadar yükseltilmelidir.

Tablo 34. Eğitim Düzeyi ile;“Okullarda verilmekte olan insan hakları dersi saati arttırıldığı takdirde geleceğin polisleri birçok konuyu daha iyi içselleştirebilecektir” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM
EĞİTİM DÜZEYİ	Lise	19	60	39	62	9	189
		10,1%	31,7%	20,6%	32,8%	4,8%	100,0%
	Yüksek okul	20	38	28	36	10	132
		15,2%	28,8%	21,2%	27,3%	7,6%	100,0%
	Fakülte	8	9	11	29	10	67
		11,9%	13,4%	16,4%	43,3%	14,9%	100,0%
	Yük.lis.	1	2	1	2	1	7
		14,3%	28,6%	14,3%	28,6%	14,3%	100,0%
TOPLAM	48	109	79	129	30	395	
	12,2%	27,6%	20,0%	32,7%	7,6%	100,0%	

$$X^2=19,167 \quad df=12 \quad P=085 \quad C=215$$

Tablo 34 incelendiğinde yargı cümlesine lise mezunu polislerden %41,8'inin insan hakları ders sayısının artırılması konusunda olumsuz tutum sahibi oldukları, Yüksek Okul mezunlarının %44 oranında katılmadıkları, fakülte mezunlarının %24,3'ünün katılmadığı, Yüksek lisans mezunlarının ise %43 oranında katılmadıkları anlaşılmaktadır. Genel olarak tüm polislerin %39,9 oranında konuyla ilgili olumsuz tavır sergiledikleri ve %40,5 oranında da konuya olumlu yaklaştıkları ve %20 oranında kararsız oldukları gözlenmiştir.

Tablo 35. Eğitim Düzeyi ile“İnsan onuru ve haysiyeti ülkemizde anayasal güvence altındadır” hipotezine verilen cevaplar:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM	
EĞİTİM DÜZEYİ	Lise	25	49	43	61	11	189	
		13,2%	25,9%	22,8%	32,3%	5,8%	100,0%	
	Yüksek okul	17	36	25	46	8	132	
		12,9%	27,3%	18,9%	34,8%	6,1%	100,0%	
	Fakülte	13	16	11	19	8	67	
		19,4%	23,9%	16,4%	28,4%	11,9%	100,0%	
	Yüksek Lisans		2	1	4		7	
			28,6%	14,3%	57,1%		100,0%	
	TOPLAM		55	103	80	130	27	395
			13,9%	26,1%	20,3%	32,9%	6,8%	100,0%

$$X^2 = 9,386 \quad df=12 \quad P=670 \quad C=152$$

Tablo 35 incelendiğinde; polislerin genel olarak katılımcıların %39,7 oranında insan haklarının anayasal güvence altında olduğunu kabul ettikleri, %40 oranında katılımcının bu konuyu doğru bulmadığı ve %20,3 oranında ise katılımcının kararsız

kaldığı gözlenmektedir. Hipoteze verilen katılma ve katılmama cevapları birbirine çok yakındır. $P < 0,05$ olmadığından tablo güvenilir değildir, anlamsızdır.

Tablo 36. Anne Eğitim Durumunun, “Uyum Kanunları Türkiyede kısa dönemde suçluları cesaretlendirmiş ve suç oranlarını arttırmıştır” hipoteziyle ilişkisini gösterir tablo:

		Hiç Katılmayan	Katılmayan	Kararsız	Katılan	Tam Katılan	TOPLAM	
ANNE EĞİTİMİ	Okur yazar	3	4	14	47	55	123	
		2,4%	3,3%	11,4%	38,2%	44,7%	100,0%	
	İlkokul	3	14	20	80	76	193	
		1,6%	7,3%	10,4%	41,5%	39,4%	100,0%	
	Orta okul	4	4	0	10	12	30	
		13,3%	13,3%	,0%	33,3%	40,0%	100,0%	
	Lise	0	2	1	11	17	31	
		0%	6,5%	3,2%	35,5%	54,8%	100,0%	
	Üniversite	0	5	0	8	5	18	
		10	29	35	156	165	395	
	TOPLAM		2,5%	7,3%	8,9%	39,5%	41,8%	100,0%

$X^2=40,498$ $P=0,001$ $df=16$ $C=0,320$ $11 \text{ cell}=\%44$

Tablo 36’da görüldüğü gibi katılımcıların %81,3’ü bu önermeye katıldığını ve tamamen katıldığını ifade etmiştir. Her ne kadar 11 hücrede %44’lük oranda beklenen değerden düşük veriler olması güvenilirliğini zayıflatsa da yine de Sig.(P) değerinin 0,05’ten küçük olması (0,001) tabloyu anlamlı kılmaktadır. Katılımcıların anne eğitim durumlarındaki eşitsizlik tablodan elde edilen verilerin güvenilirliğini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 37. Anne Eğitiminin “İnsan Onuru ve Haysiyeti Türkiye’de Anayasal Güvence Altındadır” hipoteziyle ilişkisini gösterir cevaplar:

		Hiç Katılmıyor	Katılmıyor	Kararsızım	Katılıyor	Tamamen Katılıyor	TOPLAM
ANNE EĞİTİM DURUMU	Okur-yazar	25	33	21	33	11	123
		20,3%	26,8%	17,1%	26,8%	8,9%	100,0%
		45,5%	32,0%	26,3%	25,4%	40,7%	31,1%
	İlkokul	17	45	42	78	11	193
		8,8%	23,3%	21,8%	40,4%	5,7%	100,0%
		30,9%	43,7%	52,5%	60,0%	40,7%	48,9%
	Ortaokul	8	11	3	5	3	30
		26,7%	36,7%	10,0%	16,7%	10,0%	100,0%
		14,5%	10,7%	3,8%	3,8%	11,1%	7,6%
	Lise	2	8	11	8	2	31
		6,5%	25,8%	35,5%	25,8%	6,5%	100,0%
		3,6%	7,8%	13,8%	6,2%	7,4%	7,8%
	Üniversite	3	6	3	6		18
		16,7%	33,3%	16,7%	33,3%		100,0%
		5,5%	5,8%	3,8%	4,6%		4,6%
	TOPLAM	55	103	80	130	27	395
		13,9%	26,1%	20,3%	32,9%	6,8%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

$$X^2=30,79 \quad df=16 \quad P=0,014 \quad C=0.249$$

Tablo 37’de Anne eğitiminin “Türkiye’de insan haysiyeti ve onuru anayasal güvence altındadır.” Önermesi arasında ilişki araştırılmış ve $P<0,05$ olduğundan ilişkinin varlığı anlaşılmıştır. Ancak 8 hücrede (%32) beklenen değerden düşük çıkması bu tablonun güvenilirliğini az da olsa zayıflatmaktadır.

Tablo 38. Kardeş Sayısının “Okullarda verilen insan hakları eğitimi kadroya çıkıldığında biraz sekteye uğrasa da yine de polislerin tutum ve davranışlarını olumlu etkilediği söylenebilir.” hipotezine verilen cevaplar:

		HIÇ KATILMIYOR	KATILMIYOR	KARARSIZIM	KATILİYOR	TAMAMEN KATILİYOR	TOPLAM
KAÇ KARDEŞİNİZ VAR	0		2	5	2	1	10
			20,0%	50,0%	20,0%	10,0%	100,0%
	1	6	10	3	32	3	54
		11,1%	18,5%	5,6%	59,3%	5,6%	100,0%
	2	4	10	15	50	12	91
		4,4%	11,0%	16,5%	54,9%	13,2%	100,0%
	3	6	13	18	60	8	105
		5,7%	12,4%	17,1%	57,1%	7,6%	100,0%
	4 ve üstü	13	27	18	70	7	135
		9,6%	20,0%	13,3%	51,9%	5,2%	100,0%
	TOPLAM	29	62	59	214	31	395
		7,3%	15,7%	14,9%	54,2%	7,8%	100,0%

$$X^2=28,015 \quad df=16 \quad P=0,031 \quad C=266 \quad 6 \text{ cell}=\%24$$

Bilindiği gibi çocuk ilk eğitimini ailesinden alır. Ebeveynlerini kendine örnek alır ve kişiliğini onlara göre şekillendirir. İlk sosyal çevresi ailesi ve oyun arkadaşları öncelikle kardeşleridir. Kalabalık ve büyük aileler genellikle eğitim seviyesi düşük insanlar arasında görüldüğünden; acaba insan haklarına bakış açısı kardeş sayısından da etkilenir mi? Sorunun cevabı tablodan okunabilmektedir. Tablo 38’de kardeş sayısının insan hakları dersinin kadroda da etkili olmasıyla ilişkisi ölçülmüştür. Görüldüğü gibi $P < 0,05$ olması kardeş sayısı ile insan hakları dersinin verimliliğine olan bakış açısı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. 6 hücredeki %24 oranındaki beklenenin altında düşük değerler ise güvenilirliğini çok fazla etkilememektedir. Tabloda 4 ve üzeri kardeşe sahip polislerden katılıyorum ve tamamen katılıyorum cevabını verenlerin oranı %57,1 iken, evin tek çocuğu olan polislerden bu önermeye katılanların oranı % 30’ a düşmektedir.

Tablo 39. Yetişilen Sosyal Çevrenin “Uyum kanunlarının demokrasi adına takdire şayan gelişmelerdir hipotezine etkisini gösterir tablo:

		HİÇ KATILMIYOR	KATILMIYOR	KARARSIZ	KATILYOR	TAMAMEN KATILYOR	TOPLAM
MESLEĞE GİRENE KADAR EN ÇOK YASADIĞINIZ YER	KÖY	9	14	13	36	7	79
		11,4%	17,7%	16,5%	45,6%	8,9%	100,0%
		18,4%	14,7%	14,8%	27,9%	20,6%	20,0%
	NAHIYE	2	6	2	10	9	29
		6,9%	20,7%	6,9%	34,5%	31,0%	100,0%
		4,1%	6,3%	2,3%	7,8%	26,5%	7,3%
	İLÇE	21	42	37	40	9	149
		14,1%	28,2%	24,8%	26,8%	6,0%	100,0%
		42,9%	44,2%	42,0%	31,0%	26,5%	37,7%
	İL	12	25	28	35	6	106
		11,3%	23,6%	26,4%	33,0%	5,7%	100,0%
		24,5%	26,3%	31,8%	27,1%	17,6%	26,8%
BÜY.ŞEH	5	8	8	8	3	32	
	15,6%	25,0%	25,0%	25,0%	9,4%	100,0%	
	10,2%	8,4%	9,1%	6,2%	8,8%	8,1%	
TOPLAM	49	95	88	129	34	395	
	12,4%	24,1%	22,3%	32,7%	8,6%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

$$X^2=35,024$$

$$df=16$$

$$P=0,004$$

$$C=298$$

$$6 \text{ cell}=\%24$$

Tablo 39’da yetişilen sosyal çevrenin uyum kanunlarına bakış açısını etkileyip etkilemediği ölçülmeye çalışılmıştır. $P < 0,05$ olması güçlü bir ilişkinin varlığını ispatlamaktadır. Köyde yetişenlerin Katılıyorum cevabını verme oranı %45,6 iken, ve tamamen katılıyorum cevabı %8,9 iken, Büyük şehirde yaşayanlarda bu oran düşmekte ve katılıyorum cevabı %25, tamamen katılıyorum cevabı ise %9,4 şeklinde izlenmektedir. Demek ki kent kültüründe yetişen polisler bu kanunları pek iyi ve inandırıcı bulmamaktadırlar ve gerekliliğine inanmamaktadırlar.(Tablo 39)

Tablo 40. Yetişilen sosyal çevrenin “Uyum kanunlarıyla ilgili ilk uygulama dönemlerinde bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır” hipotezine etkisini gösterir tablo:

		HIÇ KATILMIYOR	KATILMIYOR	KARARSIZ	KATILYOR	TAMAMEN KATILYOR	TOPLAM
MESLEĞE GİRENE KADAR EN ÇOK YAŞADIĞINIZ YER	KÖY	2	7	6	45	19	79
		2,5%	8,9%	7,6%	57,0%	24,1%	100,0%
		40,0%	26,9%	16,7%	21,5%	16,0%	20,0%
	NAHIYE	1	2		19	7	29
		3,4%	6,9%		65,5%	24,1%	100,0%
		20,0%	7,7%		9,1%	5,9%	7,3%
	İLÇE		9	16	68	56	149
			6,0%	10,7%	45,6%	37,6%	100,0%
			34,6%	44,4%	32,5%	47,1%	37,7%
	İL		4	10	64	28	106
			3,8%	9,4%	60,4%	26,4%	100,0%
			15,4%	27,8%	30,6%	23,5%	26,8%
BÜYÜK ŞEHİR	2	4	4	13	9	32	
	6,3%	12,5%	12,5%	40,6%	28,1%	100,0%	
	40,0%	15,4%	11,1%	6,2%	7,6%	8,1%	
TOPLAM	5	26	36	209	119	395	
	1,3%	6,6%	9,1%	52,9%	30,1%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

$X^2=28,181$

$df=16$

$P=0,030$

$C=0,267$

9 cell=%36

Tablo 40’da uyum kanunlarının ilk uygulama döneminde bir takım sıkıntılara yol açtığı konusunda yetişilen sosyal çevreyle olan ilişkisi araştırılmıştır. $P < 0,05$ olduğundan iki değişken arasında bir ilişkinin varlığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak 9 hücredeki değerlerin beklenenden düşük olması (%36 oranında) ilişkinin güvenilirliğini biraz zayıflatır da yine de anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Köy kültüründe yetişen polislerin %57,0’ı katılıyorum cevabını tercih ederken, %24,1’i ise tamamen katılıyorum cevabını tercih etmiştir. Büyük şehirde yetişenlerin ise %40,6’sı

katıldığını, %28,1'i tamamen katıldığını ifade etmiştir. Bu durum kent kültüründe büyüyen polislerin bu yargıya daha fazla olumlu baktıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 41. Coğrafi Bölgenin; “İnsan hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin Türkiye’de kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir” hipoteziyle ilişkisini gösterir cevaplar:

İnsan Hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin Türkiye’de kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir.							
MESLEK ÖNCESİ EN FAZLA YASADIĞINIZ COĞRAFI BÖLGE		HİÇ KATILMIYOR	KATILMIYOR	KARARSIZ	KATILYOR	TAMAMEN KATILYOR	TOPLAM
	Dogu-G.doğu		3	4	9	12	28
			10,7%	14,3%	32,1%	42,9%	100,0%
	Karadeniz	4	7	2	10	7	30
		13,3%	23,3%	6,7%	33,3%	23,3%	100,0%
	Ege-Akdeniz	4	12	9	67	73	165
		2,4%	7,3%	5,5%	40,6%	44,2%	100,0%
İç Anadolu	2	7	17	63	61	150	
	1,3%	4,7%	11,3%	42,0%	40,7%	100,0%	
Marmara			3	7	12	22	
			13,6%	31,8%	54,5%	100,0%	
TOPLAM		10	29	35	156	165	395
		2,5%	7,3%	8,9%	39,5%	41,8%	100,0%

$$X^2=39, \quad 650df=16 \quad P=0,001 \quad C=0,317 \quad 11 \text{ cell}=\%44$$

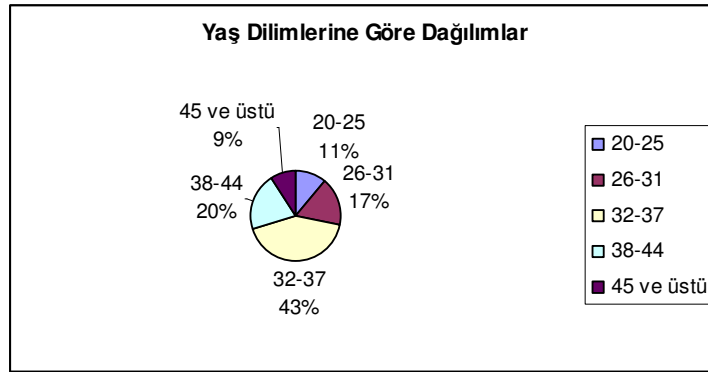
Tablo 41’de ise Yetişilen coğrafi bölgenin uyum kanunlarının suçluları cesaretlendirdiği ve suç oranlarını arttırdığı yargısına bakış açıları ölçülmüştür. Tablo değerlendirildiğinde; $P<0,05$ olduğundan değişkenler arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Her ne kadar 11 hücrede %44 oranında beklenen değer aşagısında değer görülse de ve tablonun güvenliğini zayıflatsa da yine de tablo yorumlanacak olursa; Marmara bölgesinde büyüyen ve yetişen polislerden hiç katılmıyorum ve katılmıyorum cevabını veren hiçbir polis olmazken, İç Anadolu bölgesinde yetişen polislerden %49 oranında yargı cümlesine katılmadıkların ifade etmişlerdir.

B)BULGULAR

Araştırma verileri değerlendirilerek tablolar yorumlandığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Anket sorularının ilk bölümünde demografik, kişisel, olgusal sorular yer aldığından, öncelikle polislerin demografik profilleri frekans tablolarıyla incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

1. Katılımcıların %71'i 38 yaşın altındaki polislerden oluşmaktadır.(Şekil 1)

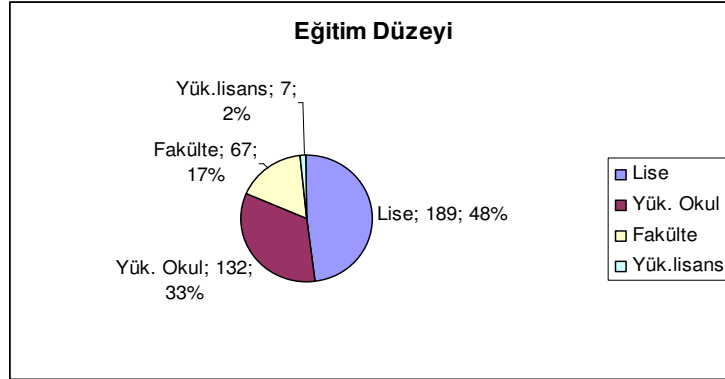
Şekil: 1

2. Katılımcı Erkek Polislerin % 89'u (333 kişi) askerliğini yapmıştır.(Şekil 2)

Şekil 2

3. Katılımcıların (%47,8)'nin lise mezunudur. Ancak bunların da %80'inin Açıköğretim Ön Lisans programlarına devam ettiği tahmin edilmektedir.(Şekil 3)

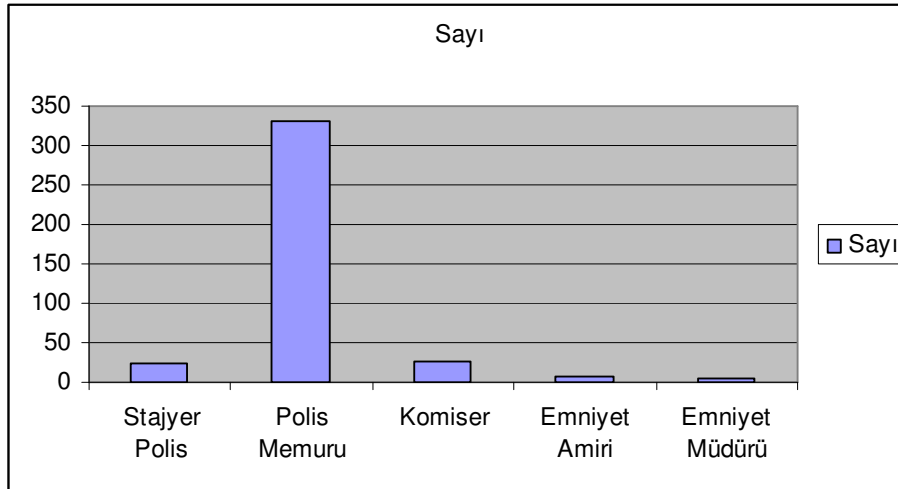

Şekil 3

4. Katılımcı polislerin %59,7'sinin yani 256 polisin babasının İlkokul Mezunu olduğu anlaşılmaktadır.(Tablo 4)

5. Katılımcıların %48,9'u yani (193 kişi) annesinin ilkokul mezunu olduğunu ifade etmiştir. %31'inin ise yani 123'ünün annesinin sadece okur-yazar olduğu anlaşılmaktadır. Okuryazar baba oranı üst tabloda %11,9 olarak saptanmıştır.(Tablo 5)

6. Katılımcıların 355'inin (%90,1) memur: 39'unun ise (%9,9) amir olduğu anlaşılmaktadır.(Şekil 4)

Şekil 4

7. Katılımcı polislerin %71,6 sınıfın (283 kişi) Polis Okulu Mezunu olduğu yani, 8 aylık bir temel eğitimden geçtiği, %13,7 sınıfın (54 kişi) Polis Meslek Yüksek Okulu Mezunu olduğu anlaşılmaktadır(Tablo 9). Görüldüğü katılımcıların büyük çoğunluğu

Lise mezunudur. Ancak bunların hemen hepsinin Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ön lisans programlarına devam ettiği tahmin edilmektedir.

8. Polislerin %55,7'sinin kısa yoldan meslek sahibi olabilmek için polislik mesleğini tercih ettikleri anlaşılmaktadır.(Tablo 10)

9. Katılımcı polislerin %65'inin meslek öncesi karakolun kapısından bile içeri hiç girmedikleri anlaşılmıştır.(Tablo 11)

Anket sorularının ikinci bölümünde genellikle tutum-davranış soruları yer almış olduğundan, elde edilen davranışsal sonuçlar özetle aşağıda verilmiştir;

10. “Sizce iyi bir polis nasıl olmalıdır?” sorusuna katılımcıların %41,5'i (164 kişi) “sabırlı olmalıdır” cevabını vermiştir. Yine %27,3'ü (108 kişi) “Yardımsever olmalıdır” cevabını vermiştir.Otoriteryen/yetkeci polislik modelini tercih edenlerin oranı ise %21,8'dir.(Tablo 12)

11. Katılımcıların %38,2'sinin (151 kişi) “Çok az okurum” cevabını vermişlerdir.(Tablo 13)

12. Polislerin Meslek öncesi ve hizmet içi kurslarda bilgilendirilenlerin oranı yaklaşık %51,4'tür. Ama ortaöğretimde iken görülen vatandaşlık dersi de sayılmadığında geri kalan %48,6 oranında polisin henüz bu konuda eğitimsiz olduğu anlaşılmaktadır.(Tablo 14)

13. Katılımcıların %47,3'ünün (187) “Düzenli olmasa da her gün gazete okurum” cevabını vermiştir. “ Günde en az bir gazete okurum” cevabını verenlerin ise oranının katılımcıların %26,6'sını oluşturduğunu (105 kişi) görüyoruz.(Tablo 15)

14. “İnsan Hakları size aşağıdakilerden hangisini çağrıştırmaktadır?” sorusu yönlendirilmiş olup, katılımcıların %34,7'si (137 kişi) “Hukuk, özellikle de Uluslararası Hukuk” cevabını vermiştir. %30,1'i (119 kişi) “Suç, suçluluk ve sanık hakları” cevabını verirken %13,7'si (54 kişi) ise “işkence ve kötü muamele” şikkını işaretlemiştir. Özellikle de “suç, suçluluk ve sanık hakları” şikkını işaretlemeyi tercih edenlerde insan haklarının- sanık hakları şeklinde algılandığı söylenebilir. Sanık hakları (%30,1) olarak algılayanların ve işkence-kötü muamele (%13,7) şeklinde algılayanların oranı toplandığında yaklaşık %43,8 oranına ulaşılmaktadır ki bu da aslında daha önce insan hakları dersi almayanların oranıyla (%49,6-tablo:14) neredeyse örtüşmekte ve eğitimin önemi kendiliğinden açığa çıkmaktadır.(Tablo 16)

15. Yaş değişkenlerine göre verilen cevaplarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ($P>0,05$ olduğundan). Ancak yine de tablodan özellikle 20-25 yaş grubundaki genç ve yeni polislerin otoriter polislik modelini daha fazla (%34,1) tercih ettikleri söylenebilir.(Tablo 17)

16. Lise mezunu polislerin otoriter polislik modelini daha fazla benimsemektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bu oranın düşmektedir, yani eğitim seviyesi ile otoriter polis profilini benimseme değişkeni arasında ters orantı vardır. Aynı şekilde eğitim seviyesi yükseldikçe sabırlı ve yardımsever cevapları oranında da düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak $P>0,05$ olduğundan tablonun güvenilirliği zayıftır. Bu durum bir üst tabloda yapılmış olan 20-25 yaş grubu polislerin Fakülte veya Polis Meslek Yüksek Okulu mezunu olduğu dolayısıyla eğitim sisteminde aksaklıklar olduğu kanaatimizi boşa çıkartmıştır. 25 yaşın altında Lise mezunu polislerin mevcut olduğu açığa çıkmıştır.(Tablo 18)

Anket sorularının üçüncü bölümünde ise inanç-kanı soruları yer almaktadır. Bu bölüm ile ilgili elde edilen önemli veriler aşağıya çıkartılmıştır.

17. Tablo 19 incelendiğinde; yaş gruplarına göre insan hakları size neyi çağrıştırmaktadır? sorusuna verilen cevaplarda kayda değer bir ilişki, anlamlılık ve tutarlılık gözlenmemiştir. Bununla birlikte “suç, suçluluk ve sanık hakları” şeklinde algılama oranında yaş attıkça artan bir eğilim olduğu söylenebilir. Bu durum eski polislerde polisler arasında çokça da dile getirildiği gibi insan haklarının; sanık hakları ve işkence- kötü muamele çağrışımı yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

18. Tablo 20 genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda; tüm polislerin tamamının “İnsan hakları artık devletlerin iç hukuku olmaktan çıkmıştır.” hipotezine, %44,3 oranında “katılıyorum” cevabını verdikleri, %25,1 oranında polisin de “tamamen katılıyorum” cevabını işaretledikleri görülmektedir. Yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

19. Tablo 21 incelendiğinde AB uyum sürecinde yapılan kanuni düzenlemeler kısa dönemde suç oranlarını arttırıcı, suçluları cesaretlendirici rol oynamıştır hipotezine genel olarak tüm polislerin %41,8 oranında “tamamen katılıyorum” cevabını vermişlerdir. %39,5 oranında polisin de “katılıyorum” cevabını verdiği görülmektedir.

Tabloyu yorumlamak gerekirse; tüm yaş grubundaki katılımcıların büyük oranda bu yargı cümlesine katıldıkları anlaşılmaktadır. Yaş gruplarına göre farklı bir tutum söz konusu değildir. Gerçekten tezimizin de çıkış noktası sayılabilecek olan bu tutum tüm yaş gruplarınca kanaatimizce aynı şekilde algılanmıştır.

20. Tablo 22 incelendiğinde; genel olarak katılımcıların %8,6'sının tamamen katılıyorum, %32,7' sinin "katılıyorum", %22,3'ünün "kararsızım" ve %24,1'inin, "katılmıyorum", %12,4'ünün "hiç katılmıyorum" cevabını verdiği anlaşılmaktadır. Yaş gruplarına göre farklılıklar incelendiğinde 20-25 yaş grubundaki polislerin uyum kanunlarının takdire şayan gelişmeler olduğu hipotezine katılmadığı görülmektedir.

21. "Okullarda verilen insan hakları dersi sayısının arttırıldığında geleceğin polisleri bir çok konuyu daha iyi içselleştirebilecektir" hipotezine verilen cevaplar yüzdelik dilimler olumlu ve olumsuz olarak karşılaştırıldığında anlamlı bir farkın bulunmadığı yaklaşık %40 oranında olumlu, %40 oranında olumsuz ve %20 oranında kararsız cevapların verildiği anlaşılmaktadır. Ancak mesleğin başındaki ve son dilimindeki genç ve yaşlı polislerin konuya genellikle olumsuz cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Bu yaş dilimlerindeki polislerin insan hakları ile ilgili herhangi bir hizmet içi eğitim faaliyetine katılmamış olabileceği tahmin edilmektedir.

22. Tablo 24 incelendiğinde katılımcıların %49,1'inin "Demokrasinin gelişimi insan haklarının gelişimi ile doğru orantılıdır" hipotezine katıldığı, %12,2'sinin tamamen katıldığı, %14,2'sinin kararsız olduğu, %15,7'sinin katılmadığı ve %8,9'unun ise kesinlikle katılmadığı izlenmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Polislerin yaklaşık %61'inin Demokrasinin gelişimini insan haklarının gelişimine bağlı olarak gördüğü, %25 oranındaki polisin ise bu görüşe katılmadığı söylenebilir.

23. "Okullarda verilen insan hakları eğitimi kadroya çıkıldığında biraz sekteye uğrasa da yine de polislerin insan haklarına bakış açısını olumlu etkilemektedir" hipotezine yeni polislerin verdiği cevaplara bakıldığında; 20-25 yaş grubu katılanların oranının yaklaşık %47,7 iken katılmayanların oranının yaklaşık %31,8 olduğu ve kararsızların ise oranının %20,5 olduğu görülmektedir.

24. 45 ve üzeri yaş grubundaki polislerin yanıtlarına bakıldığında; katılanların oranının yaklaşık %56,8 iken, katılmayanların oranının ise yaklaşık 35,1 olduğu, kararsızların ise oranının %8,1 olduğu izlenmektedir. Diğer yaş gruplarında katılmama

oranlarının çok daha düşük iken okuldan yeni çıkmış polisler ile mesleğinin sonlarına yaklaşmış ve muhtemelen birçok kez hizmet içi kurslara girmiş yaşlı polislerin bu hipoteze katılmama oranlarının yüksek olması oldukça çarpıcı ve düşündürücüdür. Ama genelleme yapıldığında polislerin büyük bir çoğu hipotezi doğrulamışlardır. Katılmayan ve hiç katılmayanların oranı %23 iken kararsızlar %14,9 oranında olumlayanlar ise %62,1 oranındadır.(Tablo 25)

25. Tablo 26 incelendiğinde; genel olarak katılımcıların % 54'ünün hizmet içi kursları yararlı ve gerekli bulduğu, buna karşılık %30'unun yararlı bulmadığı ve %15,4'ünün kararsız kaldığı gözlenmiştir. 45 ve üzeri yaş grubunun yaklaşık %43'ünün bu kursları faydalı bulmadığı, aynı şekilde 20-25 yaş grubundakilerden de yaklaşık %41 oranında katılımcının faydalı bulmadıkları azımsanmayacak bir oran olarak değerlendirilebilir.

26. Tablo 27'de "Toplum polis'ten ziyade kanunlardan çekinmelidir" hipotezine katılımcıların % 42'sinin tamamen katıldığı, %44,1'inin katıldığı, %3'ünün bu konuda kararsız kaldığı, %7,1'inin katılmadığı ve %3,8'inin de hiç katılmadığı izlenmektedir. Demek ki katılımcı polislerin çok büyük bir çoğunluğu hipotezi olumlamıştır.(%86,1)

27. Tablo 28 incelendiğinde; suçun önlenmesinde kanunların caydırıcılığı kadar polisin tutumu da önemlidir hipotezine katılımcılardan %54,2'sinin katıldığı, % 23,5'inin tamamen katıldığı, %6,1'inin kararsız kaldığı, %11,1'inin katılmadığı ve %5,1'inin ise hiç katılmadığı gözlenmektedir. Görüldüğü gibi hipotez doğrulanmaktadır.

28. Tablo 29 incelendiğinde katılımcıların %83 gibi çok büyük bir bölümünün bu konuya olumlu cevap verdikleri, yani uyum yasalarının ilk uygulama dönemlerinde bir takım sıkıntılara neden olduğunu düşünmektedir. 30 yaş altındaki polislerin ise konuya bakış açıları çok daha belirgin olarak görülmektedir, olumsuz cevap verenlerin oranı sadece %3'tür.

29. Tablo 30 incelendiğinde katılımcıların %33,4'ünün "Polis insan hakları konusunda iyi eğitildiği takdirde yetkileri ne kadar arttırılsa da işkence ve kötü muamele gibi uygulamalara girmez" hipotezine tamamen katıldığı, %45,1'inin katıldığı, %9,6'sının kararsız olduğu, %7,8'inin katılmadığı, %4,1'inin de hiç katılmadığı anlaşılmaktadır. Demek ki polislerin yaklaşık %78,5'i polisin insan hakları konusunda

daha iyi eğitildiği takdirde yetkileri ne kadar arttırılsa da kesinlikle işkence ve kötü muamele gibi fiillere girmeyeceğini, en azından bu fiilleri işleme oranında artma olmayacağını düşünmektedir. Öyleyse insan hakları eğitimine gereken önem verilmelidir.

30. Tablo 31 incelendiğinde; “İnsan hakları konusu artık devletlerin iç hukuku olmaktan çıkmıştır” hipotezine katılımcıların %25,1’inin “tamamen katılıyorum”, %44,3’ünün “katılıyorum” cevabını verdiği göz önüne alındığında polislerin yaklaşık %70’inin bu hipotezi doğruladığı anlaşılmaktadır. Değişkenlere bakıldığında ise Lise mezunu polislerin katılmama oranının yaklaşık % 25 olduğu, Yüksek Okul Mezunlarında bu oranın %14,4’e düştüğü, fakülte mezunu polislerde ise %13,5’e indiği gözlenmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe hipoteze katılım oranında da artış gözlenmiştir. Yani eğitim seviyesi ile insan haklarının artık ülkelerin iç hukuku olmaktan çıktığı görüşü arasında doğru orantı vardır.

31. Tüm polisler %80’in üzerinde yeni kanuni düzenlemelerin kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı rol oynadığı hipotezini doğrulamaktadır. Eğitim seviyesi ile hipoteze katılma oranı arasında doğru orantı gözlenmiştir.(Tablo 32)

32. Eğitim seviyesine göre “Uyum kanunlarının demokrtik açılımlar adına takdire şayan gelişmeler olarak nitelendirilmesi” hipotezinde eğitim seviyesi arttıkça yeni kanuni düzenlemelere bakış açısının da olumlu olarak arttığı, tersinden okumak gerekirse eğitim seviyesi düştükçe yenilikleri kabul etme konusundaki tutumlarda daha fazla katılma olduğu görülmektedir.(Tablo 33)

33. Lise mezunu polislerden %41,8’inin okullarda verilen insan hakları dersi sayısının arttırılması konusunda olumsuz tutum sahibi oldukları, Yüksek Okul mezunlarının %44 oranında katılmadıkları, fakülte mezunlarının %24,3’ünün katılmadığı, Yüksek lisans mezunlarının ise %43 oranında katılmadıkları anlaşılmaktadır. Genel olarak tüm polislerin %39,9 oranında konuyla ilgili olumsuz tavır sergiledikleri görülmektedir.(Tablo 34)

34. Eğitim değişkenine göre “insan onuru ve haysiyeti Türkiye’de Anayasal güvence altındadır” hipotezine verilen katılma ve katılmama cevapları birbirine çok yakındır. $P < 0,05$ olmadığından tablo güvenilir değildir, anlamsızdır.(Tablo 35)

35. Anne Eğitim durumunun “İnsan onuru ve haysiyeti Türkiye’de Anayasal güvence altındadır.” hipotezine katılımcıların %81,3’ü bu önermeye katıldığını ve tamamen katıldığını ifade etmiştir.(Tablo 36)

36. Tablo 38’de kardeş sayısının insan hakları dersinin kadroda da etkili olmasıyla ilişkisi ölçülmüştür. Görüldüğü gibi $P < 0,05$ olması kardeş sayısı ile insan hakları dersinin verimliliğine olan bakış açısı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir.(Tablo 38)

37. Yetişilen sosyal çevreye göre “AB uyum sürecinde yapılan kanuni düzenlemeler demokratik açılımlar adına takdire şayan gelişmeler olarak nitelendirilebilir.” hipotezi sınıandığında Köyde yetişenlerin Katılıyorum cevabını verenlerin oranı %45,6 ve tamamen katılıyorum cevabı %8,9 iken, büyük şehirde yaşayanların oranı düşmekte ve katılıyorum cevabı %25, tamamen katılıyorum cevabı ise %9,4 şeklinde izlenmektedir. Demek ki kent kültüründe yetişen polisler bu kanunları pek iyi ve inandırıcı bulmamaktadırlar ve gerekliliğine inanmamaktadırlar.(Tablo 39)

38. Kent kültüründe büyüyen polislerin “Yapılan kanuni düzenlemelerin ilk uygulanışı esnasında bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır.”hipotezine katıldıkları ve bu yargı cümlesini doğru buldukları anlaşılmaktadır.(Tablo 40)

39. Meslek öncesi yetişilen coğrafi bölge ile “Uyum kanunlarının kısa dönemde suçluları cesaretlendirip, suç oranlarını arttırdığı” hipotezi arasındaki ilişki incelendiğinde $P < 0,05$ olduğundan ilişkinin varlığından söz edilebilmekte ancak 11 boş hücrenin bulunması ilişkinin gücünü zayıflatmaktadır. Buna rağmen yorumlanacak olursa; Marmara bölgesinde büyüyen ve yetişen polislerden hiç katılmıyorum ve katılmıyorum cevabını veren hiçbir polis olmazken, İç Anadolu bölgesinde yetişen polislerden %49 oranında yargı cümlesine katılmadıkların ifade ettikleri gözlenmiştir.

40. Son hipotez olarak test edilen meslek öncesi yetişilen coğrafi bölge ile “İnsan hakları konusunda yapılan yeni kanuni düzenlemeler, kısa dönemde suçluları cesaretlendirip suç oranlarını arttırıcı bir rol oynamıştır” hipotezi arasında ilişkinin varlığı görülmüş ve anlamlı bulunmuştur. ($X^2 < 0,05$) Hipotezi en fazla (yaklaşık %85) olumlayan bölgeler Marmara ve Ege-Akdeniz bölgeleridir. Marmara bölgesinde yetişip büyüyen polislerin hiç birisi katılmıyorum cevabını tercih etmemişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere polis eğitimi son yıllarda büyük gelişme kaydetmesine rağmen yine de arzulanan, hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Polis eğitiminde teorik bilgilerin yanı sıra pratik bilgilere de son derece önem verilmesinin zorunlu olduğu açığa çıkmıştır. Küreselleşme politikalarının hızla gerçekleştiği tüm dünyaca tartışmasız kabul edilmekte, AB uyum sürecinde nitelikli işgücüne olan talep her geçen gün daha fazla önem arz etmektedir. İnsanların eğitim seviyesi çağımızda bir hayli yükselmiş bunun paralelinde haklarını ve menfaatlerini arama yollarını da daha fazla öğrenmişlerdir. Eğitimli insanların devletlerinden beklentileri de yükselmekte ve kişisel refahlarını ve liberal politikaları destekleme yolunu tercih etmektedirler.

Polisin tarihi de aslında suç kadar, devlet kadar insan kadar eskidir denilebilir. Suç işlenmedik bir toplum ütopyik olacağına göre insanlık tarihi boyunca polis teşkilatı da değişik isimler altında da olsa varlığını sürdürmeye devam ettirmiştir ve ettirecektir.

Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından itibaren, Osmanlı Devletinde köklü yenilik hareketleri yapılmış ve devletin yeniden 1826 yılında çıkartılan İhtisap Ağa'lığı Nizamnamesi ile, bir İhtisap Nezareti kurulmuş ve bu nezarete çalışanlar, kol gezmek ve güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmişlerdir.

Osmanlı Devleti açısından olduğu kadar, Türkiye tarihi açısından da, Tanzimat dönemi ilk ve yenilerin başlangıcı olmuştur. Tanzimat, bütün Osmanlı müesseselerini olduğu gibi emniyet mekanizmasını da temelden etkilemiştir.

Polis görevi gereği insanların temel hak ve hürriyetlerine sık sık müdahale etmek zorunda kalmaktadır. Toplumsal olaylarda kitle iletişim araçlarının da gelişmesi neticesi yapılan her türlü davranışlar anında kamuya duyurulabilmekte ve bu olumsuzlu bir yerde tüm teşkilata mal edilebilmektedir.

Demokratik açılımlar adına son yıllarda gerçekleştirilen kanuni reformlar şüphesiz ki son derece güzel ve takdire şayan gelişmelerdir. Ancak her şeyin zamanında ve olgunlaşmasını bekleyerek yerine getirmek çok önemlidir. Özellikle devlet yönetiminde bu durum çok daha önemlidir. Genç Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana her ne kadar çok büyük reformlar gerçekleştirmiş olsa da yine de değişimlerin ve yasal

düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde toplumun onayının alınması olgunlaşmasının beklenmesi ve özellikle kanunların uygulayıcısı olan polislerin ve diğer kolluk birimlerinin çok iyi şekilde bilinçlendirilmiş olması gerekmektedir.

Polisin demokrasilerin de güvencesi olduğu hatırlanarak polisin eğitiminden özlük işlerine sosyal diğer imkânlarına kadar çok iyi bir hale getirilmesi aslında zorunluluk arz etmektedir. Polise destek verilerek ona güvenildiği kendisine hissettirilmeli toplumla polis, dolayısıyla devlet barışık hale getirilmelidir.

Emniyet Teşkilatı eğitim konusunda gerçekten de büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Ancak eğitim konusu dinamik bir kavram olduğundan ve süreklilik arzettiğinden mesleğin her safhasında periyodik aralıklarla polis memur ve amirlerinin hizmet içi kurslara tabi tutulması gerektiği anlaşılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun insan hakları dersini sadece hizmet içi kurs ve seminerlerde gördüğü göz önüne alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Polis kültüründe köy kültüründen kent kültürüne doğru bir dönüşüm olduğu görülmektedir. Bu durumun zamanla polisin imajını olumlu yönde düzelteceğini göstermektedir.

Ebeveynlerin eğitim durumları her ne kadar düşük seviyelerde seyrediyor olsa da polislerin kendilerini yetiştirmeye gayret ettikleri ve teşkilat içerisinde iken büyük çoğunluğunun ön lisans eğitimlerini tamamladıkları anlaşılmaktadır.

Eğitimli ve modern görüşlü polislerin olması şüphesiz o ülkenin de sosyal yapısını olumlu yönde etkileyecektir.

Etkili eğitim modellerinin tercih edilerek ve kariyer sahibi eğitimcilerden daha fazla yararlanılması yeni polislerin kendilerine olan güvenlerini arttıracak ve öğrenme isteklerini daha fazla kamçılacaktır.

Hizmet için kurslarda verimlilik ölçme değerlendirme testleri çok sağlıklı şekilde uygulanmalı ve geri dönüşümlere göre yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

Polisin vatandaş'ın hizmetinde olduğu bilinci ona iyice yerleştirilmelidir.

Polis yetki ve görevlerini çok iyi bilmelidir. Uzmanlaşması için etkili tedbirler alınmalıdır.

Polislik stresli bir meslek olduğu için personel sık sık psikolojik testlerden geçirilmeli, yardım gerekenler tedavi altına alınmalıdır.

Değişimsiz gelişim olmayacağı bilinciyle tüm personelin istedik davranışları içselleştirmesi sağlanmalıdır. Ancak burada bazı yerleşmiş tutumların değişmesinin zaman alabileceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Polisin demokrasinin güvencesi olduğu hatırd tutularak özlük işlerinden, sağlık işlerine kadar tüm problemleri çözümlenmeli, şehitlerin dul ve yetimlerine gerekli özen daha da fazla gösterilmelidir.

Gerek devlet yetkilileri ve gerekse teşkilat ileri gelenleri polise sevgisini göstermeli, onların çok önemsendikleri kendilerine anlatılmalıdır.

Polis Meslek Yüksek Okullarında iki yıl süreli verilen eğitim'in oldukça uzun olduğu düşünülmektedir. Ayrıca birinci yılın sonunda yapılan Uygulamalı Staj Eğitimlerinin öğrencilerin moral, motivasyon ve disiplin anlayışlarını bozduğu düşünülmektedir. Bu nedenle uygulamalı eğitimlerin birinci yıl sonunda değil; ikinci yıl sonunda yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Dikey hiyerarşik yapılanmalı örgütlerde iletişim biraz zayıf olduğundan, gerek pol-net ve gerekse internet erişim ağlarının teşkilata yaygınlaştırılması ve bilgiye erişimin daha kolay bir hale getirilmesi gerekmektedir. Geleceğin polis profilini, her şeyi bilen değil; bilgiye erişmeyi bilen, ama dürüst ve çalışkanlıkları, yardımseverlikleri ön plana çıkmış, özgeci polisler şekillendireceklerdir.

EKLER
POLİSLERİN İNSAN HAKLARI ALGILAMALARI KONUSU ANKET
FORMU

AÇIKLAMA

Bu formda yer alan anket sorularının temel amacı; Afyonkarahisar Polis Meslek Yüksek Okulu ve Afyonkarahisar İl Emniyet Müdürlüğü kadrosunda görev yapmakta olan polisler'in sosyo-ekonomik durumlarını ve İnsan Hakları algılamalarını belirlemektir. Böylelikle okullarda ve hizmet içi kurslarda verilen eğitimin, Afyonkarahisar ilindeki değişik birim, yaş grubu ve rütbelerdeki görevli polislerde tutum değişikliği meydana getirip getirmediği, kalıcı olup olmadığı gözlemlenebilecektir.

Formlarda ad-soyad ve adres gibi kişisel bilgilere yer verilmemle daha gerçekçi yanıtlara ulaşılma hedeflenmiştir.

Anket sonuçları bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederim 31.01.2006

Araştırmacı : Osman GENÇ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Osman KONUK

A- OLGUSAL SORULAR

1- Yaşınız?

a) 20-25 arası b) 26-31 arası c)32- 37 arası d)38- 44 arası e) 45 ve daha büyük

2- Cinsiyetiniz?

a) Erkek b) Kadın

3- Askerliğinizi yaptınız mı? (Sadece erkekler)

- a) Evet b) Hayır

4- Eğitim Durumunuz ?

- a) Lise b) Yüksek Okul c) Fakülte d) Yüksek Lisans e) Doktora

5- Ortalama aylık aile bütçeniz?

- a) 1000 YTL'den az b) 1000-1250 e) 1250-1500 d) 1500-2000 e) 2000 den fazla

6- Babanızın eğitim durumu?

- a) Okur-yazar b) İlkokul Mez. c)Ortaokul Mez. d) Lise Mez. e)Üniversite

7-Kendinizi ve ailenizi hangi toplumsal tabakaya mensup görüyorsunuz?

- a) En alt b)Alt c) Orta d) Üst e) En üst

8- Annenizin eğitim durumu?

- a) Okur-yazar b)İlkokul c) Ortaokul. d) Lise e) Üniversite

9- Kaç kardeşiniz var?

- a) 0 b) 1 c) 2 d) 3 e) 4 ve daha fazla

10- Mesleğe girene kadar en çok yaşadığınız yerleşim birimi?

- a) Köy b) Nahiye c) İlçe d) İl e) Büyük Şehir

11- Meslek öncesi en fazla yaşadığınız coğrafi bölge?

- a) Doğu - Güneydoğu b) Karadeniz c) Ege-Akdeniz d) İç Anadolu
e) Marmara

12-Şu anki statünüz?

- a) Staj Pol Mem b) Pol.Me. c) Komiser Sınıfı d) Emn. Amiri e) Emn. Md.

13- Son mezun olduğunuz mesleki okul?

- a) Pol. Okulu b) Pol.Mes.Yük.Ok. c) Koms. Kursu d) Ünivr.(öz.snf) e) Pol.Akd

B - DAVRANIŞ SORULARI

14- Niçin Polis oldunuz ?

- a) Tek idealim olduğu için b) Üniversitede iyi bir yer kazanamadığım için
c) Kısa yoldan meslek sahibi olabilmek için d) Ailem İsteddiği için.
e) Üniformayı çok sevdiğim için.

15- Teşkilata girmeden önce hiç karakolluk oldunuz mu?

- a) Hayır Karakol'un kapısından bile hiç girmedim.
b) Sadece ziyaret amacıyla veya özel bir işim için gitmiştim.
c) Sadece Tanık-Mağdur sıfatı ile Karakol'a gitmiştim.
d) 1 Kez Karakolluk olmuşum.
e) 2 ve daha fazla kez Karakolluk olmuşum.

16-Teşkilata girmeden önce polisler hakkındaki en belirgin düşünceniz neydi?

- a) Onlara kesinlikle güvenemezdim, çünkü her an başıma bir felaket getirebilirlerdi
- b) Çok kaba , ürkütücü ve biraz da cahil insanlar olarak görüyordum.
- c) Hiçbir fikrim yoktu.
- d) Onları hiç tanımadığım için sadece korku ile karışık bir hayranlık duyardım.
- e) Dürüst, güvenilir insanlar olarak görüyordum.

17-Sizce iyi bir Polis nasıl olmalıdır?

- a) Otoriter
- b) Yardımsever
- c) Sabırlı
- d) Keskin nişancı
- e) Asla inisiyatif kullanmayan bir görevli

18-Polisin en önemli sorunu sizce hangisidir?

- a) Düzensiz ve dengesiz mesai saatleri
- b) Çalışma aylık ücreti ve emeklilik ücretinin yetersiz oluşu
- c) Sosyal etkinliklere ve ailesine yeterince vakit ayıramaması
- d) Siyasilerin etkisinde fazla kalması
- e) Toplumda hak ettiği değer ve saygıyı görmemesi

19-Boş zamanlarınızı genellikle nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a) Okuyarak (kitap,dergi,gazete vb.)
- b) Spor yaparak.
- c) Tv, sinemaya giderek veya müzik dinleyerek.
- d) Arkadaşlarımla sohbet ederek veya gezerek
- e) Ailemle birlikte olarak

20-Okuma alışkanlığınız nasıldır?

- a) Pek kitap okumam
- b) Çok az okurum
- c) Sadece okumam gereken mesleki kitapları okurum
- d) Düzenli kitap okurum
- e) Benim tam bir kitap kurdu olduğum söylenebilir.

21- Meslek öncesi bir işte çalıştıysanız en fazla süre çalıştığınız meslek alanı?

- a) Memur
- b) Esnaf, tüccar vb.
- c) Çiftçi
- d) İşçi veya sözleşmeli personel.
- e) Günübirlik işlerde çalıştım.

22-Daha önce İnsan Hakları ile ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı?

- a) Hayır bu konuda hiçbir eğitim almadım.
- b) Sadece Lisede iken almıştım.
- c) Radyo, Tv ve Gazetelerden elde ettiğim ortalama bir bilgim var.
- d) Meslek Öncesi Eğitimim esnasında okulda ders olarak almıştım.
- e) Hizmet İçi Eğitim Kurslarında bu konuda bilgilendirildim.

23- Gazete okuma alışkanlığınız nasıldır?

- a) Pek gazete okumam
- b) Satın almam ama bulursam magazin ve spor sayfalarını okurum
- c) Düzenli olmasa da okurum.
- d)Hergün en az bir gazete okurum
- e) Günde en az üç gazete okurum

C-TUTUM VE İNANÇ-KANI SORULARI

24- İnsan Hakları size aşağıdakilerden hangisini çağrıştırmaktadır.

- a) Hukuk, özellikle de Uluslararası hukuk b) Suç, Suçluluk ve Sanık Hakları
c) Anarşi ve Terör d) Demokrasi ve Liberalizm e) İşkence ve kötü muamele

25- “İnsan Hakları konusu artık sadece Devletlerin iç hukuku olmaktan çıkmıştır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

26- “İnsan Hakları konusunda yapılan yeni düzenlemelerin ülkemizde kısa dönemde suçluları cesaretlendirici ve suç oranlarını arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

27- “Avrupa Birliği.’ne uyum süreci çerçevesinde yeni çıkartılan kanun ve düzenlemeler demokratik açılımlar adına güzel ve takdire şayan gelişmeler olarak nitelendirilebilir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

28- Okullarda verilmekte olan İnsan Hakları dersi saati arttırıldığı takdirde geleceğin polisleri bir çok konuyu daha iyi içselleştirebilecektir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

29- “İnsan onuru ve haysiyeti ülkemizde anayasal güvence altındadır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

30-. “Demokrasinin gelişimi insan haklarının gelişimiyle doğru orantılıdır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

31- “Okullarda verilen İnsan Hakları Eğitimi, kadroya çıkıldığında biraz sekteye uğrasa da yine de polis- lerin tutum ve davranışlarını olumlu etkilediği söylenebilir ”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

32- “Okullarda ve meslek içi kurslarda verilen eğitimler çok faydalı olmaktadır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

33- “Toplum; polisten ziyade, kanunlardan çekinmelidir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

34- “Kanunlar kadar Polisin tutumu da suç işlenmesinin önlenmesinde önemlidir”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

35- “AB’ ne uyum sürecinde yapılan yasal düzenlemelerle ilgili ilk uygulama döneminde bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

36- “İnsan Hakları konusundaki gelişmeler Polisi daha teknik ve bilinçli hareket etmeye zorlamaktadır.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

37- “Türk Polisi İnsan Hakları uygulamaları konusunda en az diğer devletlerin polisleri kadar iyidir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

38- “İnsan haklarıyla ilgili gelişme ve düzenlemeler iyi analiz edilmez ve iyi uygulanmazsa çete ve terör örgütlerince istismar edilmek istenebilir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

39- “İnsan Hakları, başka kurumlarda kolluk birimlerindekiinden daha fazla ihlal edilmektedir.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum.

40- “Polis, İnsan Hakları konusunda iyi eğitildiği takdirde yetkisi ne kadar arttırılsa da işkence ve kötü muamele gibi uygulamalara girmez.”

- a) Hiç Katılmıyorum. b) Katılmıyorum. c) Kararsızım.
d) Katılıyorum. e) Tamamen Katılıyorum

KAYNAKLAR

- AKARSU Bedia, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998
- AKTAN Coşkun Can, VURAL İstiklal Yaşar, AKTAN Tülay, *Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*, 2.Baskı, Hak-İş Konfederasyonu yay., Ankara, 2003
- AKURGAL Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1988
- EI-AGRAA Ali M., *Economic Integration Worldwide*, MacMillan Pres, London, 1997
- ALKAN C, *Eğitim Felsefesi*, Bursa, 1983
- ANAR Erol, *İnsan Hakları Tarihi*, Ceylan Matbaacılık, Birinci Basım, İstanbul, 1996
- ARİSTOTELES, *Politika*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975
- AYDIN Ayhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 5.Baskı, Tekağaç Eylül Yayıncılık, Ankara, 2004
- AYTAÇ Ömer, *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Mart – 2005
- AYTAÇ Ömer, *K.Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara, 1972
- BAKEWELL Charles M., “The Philosophical Roots of Western Culture,” Ideological Differences and World Order, Yale University Press, USA, 1963 (first ed. 1949), F.S.C. Northrop (edited by), (Akt: Mehmet Semih GEMALMAZ, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş), Beta, İstanbul, 1997
- BAŞLAR Kemal, *İnsan Hakları ve Kamu Hürriyetleri* (1), Polis Meslek Yüksek Okulları Ders Kitabı, SFN Yay. ,Ankara, 2001

BROUDY H.S., “Üne Philosophical Foundations of Educational Objektives, (Akt: Mustafa Ergün, *Eğitim Felsefesi*), Ocak yay. Ankara,1996

BULAÇ Ali, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Feza, İstanbul, 2001

CERRAH İbrahim, *21.Yüzyılda Polis “Uluslararası İzlenimler Işığında Polis Eğitiminin Geleceği”*, Sibel Matbaası, Geliştirilmiş Baskı, Ankara, 2000

DAĞI İhsan, POLAT Necati, *Demokrasi ve İnsan Hakları*, 2. Baskı, Liberte Yayınları., Ankara,2004

DİLTHEY W., *Eğitim Felsefesi* (Akt: Mustafa Ergün), Ocak Yayınevi,Ankara,1996

DRUCKER Peter F, *Yeni Gerçekler*, 2.Baskı, İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1992

EFLATUN, Devlet, (3.bası), (Çev: Sebahattin Eyüpoğlu-M.Ali Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975

ERDOĞAN Mustafa, www.hürfikirler.com, (10.Eylül 2006, tarihli yazısı.)

ERKAL Mustafa, BALOĞLU Burhan, BALOĞLU Filiz, *Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul,1987

FINDIKLI Remzi, *Polis Akademisi Seminer, Konferans, Sempozyum Bildirileri Dizisi:3*, Avrupa Birliği Sürecinde Türk Polisi, Polis Eğitiminde Çağdaş Gelişmeler,16-16 Ekim, Ankara, 1996

FROLOV İvan, Yönetiminde Bilimler Akademisi, *Felsefe Sözlüğü*, (Çev: Aziz ÇALIŞLAR), Cem Yayınevi, İstanbul, 1991

FUKUYAMA Francis, *Devlet İnşası*, (Çev: Devrim ÇETİNKASAP), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005

- GÜVENÇ Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2002
- GÜZEL İdris, *Kolluk Rehberi* adlı kitabı ve yayınlanmamış konferans-seminer notları
- İLHAN Mehmet, Suat, *İnsan Hakları Emperyalizmin Çağdaş Silahı*, 6.Baskı, Denk, İstanbul, 2005
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul, 2004
- KAPANİ Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989
- KARAKAŞ Mehmet, *Türk Polisinin Mesleki Profili*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Özboy Matbaacılık, Afyon, 2003
- KAYANİ Muhammad, *Şer İttifakı*, Han, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991
- KOYRE Alexandre, *Etudes d'histoire de la pense scientifique*, (Çev: Kurtuluş Dinçer), *Bilim Tarihi Yazıları*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2004
- KUYAKSİL Ali, *İnsan Hakları Bilgileri*, Eylül Yayınevi, Ankara, 2002
- LİVİNGSTONE R., *Eğitimde Geleceğe Bakış* (Çev.: T.Oğuzkan) Ankara, 1969
- MALHOTRA N.K., *Marketing Research- An Applied Orientation*, Prentice Hall, Norisis, 1996; M.J. SPSS Base Manual 6.0; Hamburg, M.1987, Statistical Analysis For Decisition Making, 4. Edition, 51.Harcourt Brace Jovanich; Akt: Remzi ALTUNIŞIK, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU, Engin YILDIRIM, *Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitapevi, Üçüncü Baskı, 2004, Adapazarı

MANİSALI Erol ve Öğrencileri, *Avrupa Birliği Çıkılmaz Sokak*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005

MAYOR Federico, FORTİ Augusto, *Bilim ve İktidar*, (Çev:Mehmet Küçük), Tübitak, Ankara

MUMCU Ahmet, *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 1994

ORDULU Arif, *Türkçe Sözlük*, Feza, İstanbul, 2001

ÖZSOY Osman, *Etkin Eğitim*, Hayat, İstanbul, 2004

PAVALKO Ronald M. *Sociology of Occupations and Professions* (Akt: Mehmet Karakaş, Türk Polisinin Mesleki Profili), Illinois, F. E. Peacock Publishers Inc.,1988

ROY Ayşe, *Şu AB Neyin Nesi?*.TURKAB, AB Bilinci Serisi 1, İstanbul, 2002

SEVİNDİK Mürsel, *Polis Savunma Taktikleri*, Başkent Ofset, Ankara, 2007

SHELER Max, *Die Stellung des Menschen, im Kosmos*, Darmstadt, 1930, v.d: akt. Bedia AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap, İstanbul, 1998

SHELER Max, *Mensch und Geschichte*, Bonn, 1929, (Akt: Bedia AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*), İnkılap, İstanbul, 1998

SHELER Max, *Zu Idee Des Menschen*, Ges.Werke Bd.Aufl.,Bern,1955 v.d.(Akt: Bedia AKARSU, *Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu*, İnkılap, İstanbul,1998

TUNÇAY Mete,(der),*Herodotos'tan Hegel'e Batı Siyasal Düşüncesinden Seçmeler*, 1.cilt: Eski çağ, Sinan Yay, İstanbul, 1973

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 1974 (Akt:Taymaz), 1997

YILDIRIM Ergün, *Kişisel Gelişimin Sosyolojisi*, Hayat, İstanbul, 2003

YILDIRIM Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâli* Işık Yayınları, İstanbul, 2002

ZARAKOĞLU Avni, *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ankara, 1981, vd. (Akt: Ahmet MUMCU), *İnsan Hakları&Kamu Özgürlükleri*, Ankara, 1994